

POLITIHØGSKOLEN

«GJORT KJENT MED SAKEN»

- EN UNDERSØKELSE OM HVILKEN INFORMASJON DEN MISTENKTE GIS OM ANKLAGEN I FORKANT AV POLITIAVHØRET

Ole Thomas Bjerknes

Erfaringsbasert master i etterforskning

2019

Veiledere for oppgaven:

Hovedveileder Dr. Trond Myklebust, politiinspektør ved Politihøgskolens forskningsavdeling

Biveileder Dr. juris Steinar Fredriksen, førsteamanuensis Bachelorutdanningen i Oslo

Antall ord

Antall ord etter fratrekk for innholdsfortegnelse, forord, norsk og engelsk sammendrag, fotnoter, tekst i forbindelse med tabell/figurer/illustrasjoner og litteraturliste: 23.951 ord

Masteravhandling for studiet: Erfaringsbasert etterforskning ved Politihøgskolen

Omfang: 30 studiepoeng

Politihøgskolen i Oslo

15. januar 2019

Forord

Det hele begynte for snart 10 år siden. Jeg satt i en arbeidsgruppe for å lage Politihøgskolens strategiske plan for perioden 2011-2016. Diskusjonene om hvor konkret strategien skulle være, var hard. Med stahet og et brennende engasjement for etterforskning, fikk jeg viljen min om at det innen strategiplanens utløp skulle utvikles og startes opp en masterutdanning i etterforskning ved PHS. I januar 2016 begynte det aller første kullet på den erfaringsbasert etterforskningsmasteren, og jeg satt på første benk som student! Nå er den 3-årige studietiden ved reisens slutt. Deilig, men blir nok også et savn! For uansett hvordan denne oppgaven blir mottatt, så mener jeg det var verdt det, alle bøkene, alle søkene, alle artiklene, alle samtalene, all tenketiden, kort sagt hele prosessen. Imidlertid tviler jeg på om jeg noen gang kommer til å toppe utlånslista til biblioteket igjen ☺.

Som alle store prosjekter er det aldri bare en selv som deltar. I denne prosessen er det mange som skal takkes og det er vanskelig å trekke frem enkelte og ikke nevne andre. Men til dere som ikke nevnes; dere vet godt hvem dere er – og takk skal dere ha! Men det er ikke å komme utenom at dette prosjektet aldri ville vært gjennomførbart uten stor støtte fra Politihøgskolen som arbeidsgiver. Studiet har tatt mye tid, og uten en fleksibel og tilretteleggende sjef hadde jeg nok ikke orket, så takk til Katrine Nokhart for stor tillit og raushet. Hovedveileder Trond Myklebust og biveileder Steinar Fredriksen har støttet opp, både faglig og psykologisk med akkurat passe kritiske blikk og veiledning som har medført læring og selvstendighet. Bibliotekets Kjersti Dahlskås Urnes fortjener en særlig stor tålmodighetstakk. Endnote og purring på lånte bøker, aldri noe problem - bare løsninger! Det har vært mange kolleger som har lest, diskutert og gitt tilbakemeldinger; Rune Johnsen, Christine Nordsletten, Patrick Risan, Marie Karlsson og Dag Sveaas og sikkert enda flere – takk!

Et arbeidskrevende masteroppgaveår innvirker også på de man lever i hus med. Humørsvingninger, timer på h(g)jemmekontoret og pc og fagbøker alltid med på ferier, kan medføre negative konsekvenser, men det har jeg ikke merket noe til. Så takk til Hilde, Erlend, Andreas og Ulrik som ikke har klaget, men som heller har lagt forholdene til rette. Satchmo har nok vært min desidert mest fortlørlige «medarbeider». Liggende ved beina eller på senga ved siden av arbeidspulten, har han trofast latt være å mase og heller vært tilgjengelig for masse kos og tiende støtte.

Ole Thomas

Snarøya, 2. jan 2019

Sammendrag

Pålitelig innsamling og fremstilling av rettsrelevant informasjon er etterforskningens mål. Det er politi- og påtalemyndighetens rolle å sørge for en objektiv etterforskning, herunder belyse mistenktes skyld og uskyld. Politiets etterforskningspraksis må ha tillit hos aktørene i retten, inkludert den mistenkte og dennes forsvarer. Sentrale prinsipper for rettferdig rettergang, stilles opp mot politi- og påtalemyndighetens behov for å etterforske og dokumentere sakens bevis og informasjon.

Avhørets innhold og måten informasjonen fremkommer på, er en sentral del av bevisvurderingen. Loven sier at politiet før avhøret begynner, skal gjøre den mistenkte kjent med hva anklagen gjelder og grunnen for mistanken. Samtidig er mistenktes forklaring mer troverdig jo mindre informasjon han har fått. Norsk politi sin avhørstaktikk går ut på å få den mistenkte til å fortelle mest mulig uten å få informasjon som kan påvirke eller tilpasses den mistenktes egen forklaring. Politiet står derfor overfor et utfordrende dilemma når de skal informere den mistenkte om saken hvor etterforskningens behov settes opp mot mistenktes menneskerettigheter.

I denne oppgaven undersøkes det hvordan politiet gjør mistenkte kjent med mistanken og grunnlaget for anklagen. Informasjon om anklagen er nødvendig for den mistenkte når han skal ta stilling til om forklaring bør avgis, behovet for å ha forsvarer til stede eller for å kunne overprøve politiets eventuelle inngrep mot ham. Undersøkelser i denne oppgaven tyder på at norske avhørere i stor grad unnviker å forklare den mistenkte om hva han faktisk er mistenkt for og opplyser heller ikke noe om grunnen til mistanken. Begrunnelsen for dette oppgis å være taktiske etterforskningsbehov. De grunnleggende menneskerettighetene som gjelder for den mistenkte blir i liten grad vurdert individuelt og taktikken bærer preg av et generelt tankesett om at det beste er å gi mistenkte minst mulig informasjon, for på den måten styrke bevisverdien av avhøret. Oppgaven påpeker også at det norske lovverket i liten grad beskriver hvordan mistenktes rettigheter om saksinformasjon ved politiavhør skal vurderes opp mot etterforskningens behov.

Abstract

The purpose of a criminal investigation is to gather reliable and relevant information which can be presented to prosecution services. The investigators are responsible for conducting unbiased investigations: (i) to establish the facts in an ethical lawful manner, and; (ii) to ensure the investigation outcome trusted by all parties concerned. Protection against self-incrimination, the law of contradiction and other principles for fair proceedings, needs to be assessed against the need of the police.

In evaluating the evidence, the interview of the suspect and the way information is obtained during the interview are key elements. The law requires the police to inform the suspect what she/he is accused of and the basis for the accusations before the interview starts. A dilemma related to this is that the suspect`s statement will be more credible if she/he has limited information before the interview starts. Conversely, in each case, the police are responsible for assessing the relevant human rights of the suspect up against the needs of the investigation. Today`s practice in the Norwegian Police is to encourage the suspect to give a statement and to share as much information as possible without sharing too much police information that can influence and/or lead to adaptation of the statement suspect`s explanation.

This study looks further into how the suspect receives information of the accusation (and the grounds for these) before the police interview and to what degree the need and rights of the suspect are considered. The suspect needs (and the international law is clear) that information about the accusation and the grounds for it must be provided in order for the suspect to decide whether to give statement, assess need for legal assistance, and/or to challenge the police actions. Research in this study indicate that, in the majority of cases, Norwegian Police interviewers choose not to inform suspects what she/he is accused of and give priority to the tactical investigative needs of the police. The relevant human rights of the suspect are inadequately considered in each case and, in general, the police practice is to share as little information with the suspect as possible to strengthen the evidential value of the interview. This study also highlights that the Norwegian law is lacking a detailed description on how the needs and rights of the suspect should be considered against the needs of the investigation.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1 Introduksjon	8
1.1 Tema og bakgrunn.....	8
1.2 Kort presentasjon av tidligere relevant forskning	9
1.3 Undersøkelsesenes formål og problemstilling.....	11
1.4 Avgrensning av oppgaven.....	11
1.5 Oppbygging av oppgaven	12
2 Teori.....	12
2.1 Det juridiske fundament.....	12
2.2 Det avhørstaktiske fundament.....	23
3 Metode	34
3.1 Forforståelse, det å forske på sine egne og etiske drøftelser	34
3.2 Begrunnelse for valg av metode.....	37
3.3 Utvalgsstrategi.....	38
3.4 Utvikling av spørreskjemaet	39
3.5 Datainnamlingsprosessen	41
3.6 Analyse	42
3.7 Validitet, reliabilitet og generalisering	44
3.8 Resultater	48
3.8.1 Bakgrunnsdata om respondentene.....	48
3.8.2 Informasjon gitt om tid, sted og forholdets art.....	48
3.8.3 Respondentenes begrunnelser knyttet til det å gjøre saken kjent	53
3.8.4 Informasjon om mistankegrunnlaget	55
4 Diskusjon	58
4.1 Lovreguleringen på området og dens manglende utvikling	58
4.2 Avhørstaktikkens utvikling – til gunst for hvem?	59
4.3 Forholdet mellom menneskerettigheter og avhørstaktikken	62
4.5 Forskjell på teori og praksis.....	68
4.6 Erfaring og kompetanse	69
4.7 Oppgavens svakheter	71
5 Oppsummering og avslutning	72
6 Forskningens bidrag til utvikling og forslag til tiltak.....	73
Litteraturliste.....	76

Vedlegg 1 – Brev til deltakerne og samtykkeerklæring.....	84
Vedlegg 2 – Godkjenning NSD.....	86
Vedlegg 3 - Spørreundersøkelsen.....	88
Vedlegg 4 - Kodebok.....	94
Vedlegg 5 - Resultater i tabeller.....	98

1 Introduksjon

1.1 Tema og bakgrunn

Denne oppgaven handler om hvordan norsk politi- og påtalemyndighet faktisk forholder seg til lovens krav om å gjøre mistenkte¹ kjent med saken innledningsvis ved det første avhøret. Oppgaven belyser nasjonale- og internasjonale lover, og regler og konvensjoner knyttet til den mistenktes rett til saksinformasjon ved avhør². Drøftingen i oppgaven setter mistenktes minimumskrav til informasjon opp mot politiets avhørstaktikk, og politiets behov for å verne om saksinformasjon under etterforskningen.

Det er påtalemyndigheten som formelt er ansvarlig for at etterforskningen foregår i tråd med lovens intensjon. Riksadvokaten kan blant annet gi generelle føringer for hvordan etterforskningsmetodene bør eller skal utføres, jf. straffeprosessloven (strpl) § 225, andre og tredje ledd og påtaleinstruksen (påt.instr) § 7-5, andre ledd. Den praktiske etterforskningen utføres av polititjenestepersonell, jf. strpl § 225, første ledd og påt.instr § 7-5, første ledd. Dette betyr at både tjenestepersoner fra påtalemyndigheten og politiet er ansvarlige for hvordan mistenkte personer blir håndtert i avhør.

Nasjonale- og internasjonale lover og konvensjoner beskriver at avhører skal forklare den anklagede hva saken gjelder og grunnen til mistanken. Dette skal skje på et språk og en form som sikrer at den mistenkte forstår innholdet. Dette fremkommer i den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 6 nr. 3 bokstav a, FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14, nr. 3, Grunnloven (grl) § 92 og strpl §§ 175 og 232. Europaunionen (EU) kom i 2013 med en utdyping i hva som forventes. Gjennom direktivet (Europaparlamentet, 2012) uttrykkes det en forventning om at alle medlemslandene innen EU, presiserer mistenktes minimumskrav til informasjon om saken ytterligere i nasjonale lover og retningslinjer.

På bakgrunn av egen erfaring som avhører, som lærer innen avhørstaktikk og som lærebokforfatter innen etterforskning og rapportskrivning, fattet jeg interesse for EU-direktivet på en avhørskonferanse³ jeg deltok på i Maastricht sommeren 2013. På konferansen ble det

¹ Med mistenkte i denne oppgaven menes både mistenkte og siktede. Ellers brukes siktede i tråd med definisjonen som gis i strpl § 82.

² Avhør er *formåls- og regelstyrt kommunikasjon, hvor hensikten er å innhente relevant, pålitelig og kontrollerbar informasjon som er egnet for å belyse etterforskningskritt og som kan tjene som grunnlag for en riktig påtalemessig avhørrelse, samt forberedelse for den rettslige muntlige behandlingen i domstolen, se for eksempel (Riksadvokaten, 2016 ; Straffeprosessloven, 1981)*

³ IIRG konferanse (internasjonal Investigative Interviewing Reseach Groop)

diskutert hvordan de europeiske land hadde innarbeidet eller skulle innarbeide EU-direktivet i sine respektive lovverk og hvilken betydning direktivets innhold ville ha for avhørstaktikken. EU-direktiv som dette må ikke nødvendigvis følges opp av Norge som ikke er med i unionen. Uavhengig av Norges posisjon i forhold til EU, vil avgjørelser i Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) på sikt også kunne innvirke på vurderingsgrunnlaget for Norges Høyesterett⁴. Det har forundret meg at innholdet og motivet for direktivet, ikke har medført et uttrykt ønske om en egen norsk utredning av behov for eventuelle tilpasninger av norsk avhørspraksis og regelverk, slik for eksempel Sverige gjorde allerede i 2014. (Åklagarmyndigheten). Norsk politi har gjennom en årrekke opparbeidet seg god internasjonal anerkjennelse for arbeidet med utvikling av avhørsmetodikken (Griffiths & Milne, 2018). I denne avhørsstrategien vektlegges blant annet rettssikkerhet, etikk og tillit gjennom åpenhet.

Hvordan norsk politi håndterer den mistenkte må også settes i et samfunnsmessig relevant perspektiv, siden det angår og beskriver hvordan politiet forholder seg til og behandler mistenkte personer. Forholdet mellom politi og publikum har endret seg over tid. Det som ble akseptert av en mistenkt for 30 år siden, blir i mindre grad godtatt i dag. Politiet blir ikke lenger kun betraktet som en autoritet hvis ordre må etterfølges av publikum. Derfor handler problemstillingen om borgernes tillit til politiet generelt og avhør spesielt. Etterforskningen politiet utfører som en del av en statlig etat må kunne rettferdiggjøres og forklares.

Valget av oppgavetema og påfølgende undersøkelser bidrar derfor, slik Hellesø-Knutsen beskriver, forhåpentligvis til å videreutvikle politiets avhørsmetoder og vil på den måten utvikle forståelse for politiets og i dette tilfelle også den mistenktes og forsvarer sine behov ved avhør (Hellesø-Knutsen, 2010). Det å undersøke og forske på hva politiet faktisk tenker, sier og gjør vil kunne videreutvikle politiets avhørspraksis og eventuelt påpeke svakheter i organisasjonen, opplæringsystemet eller i lovverket.

1.2 Kort presentasjon av tidligere relevant forskning

Ifølge politiets egen innbyggerundersøkelse, har norsk politi høy tillit blant befolkningen generelt. Ved den seneste målingen svarte 83% at de hadde svært- eller ganske stor tillit til politiet (Ipsos, 2017). Undersøkelser som dette sier imidlertid lite om hvordan de som har vært utsatt for mistanke eller som har vært involvert på den mistenktes side, opplever politiet og deres handlemåter. Det foreligger for lite forskning om hvordan den som har vært

⁴ Se for eksempel dom fra Høyesterett av 2015 (HR-2015-1405-A-Rt-2015-844)

straffeforfulgt av norsk politi, faktisk opplevde det å bli etterforsket. Hvilken tillit til politi og rettsvesen sitter denne gruppen igjen med? Det foreligger lite forskning på mistenkte, siktede, dømte eller frikjente personer i Norge knyttet til om de forstod eller benyttet seg av de formelle rettighetene for avhør. Internasjonalt er denne forskningen også av begrenset omfang. Den forskningen som er gjort på området peker særlig på to sentrale faktorer som har betydning for om de mistenkte vil forklare seg generelt eller sannferdig spesielt. Det ene momentet er mistenktes opplevelse av å bli ivaretatt, behandlet, respektert i avhørssituasjonen. Det andre momentet er opplevelsen mistenkte får omkring styrken på de bevis som blir fremført mot dem (Bull, 2014; Holmberg & Christianson, 2002; Pearse & Gudjonsson, 1997).

Av andre relevante forskningsområder foreligger en del kunnskap knyttet til det å avsløre løgn verbalt. Innen forskning på strategisk fremleggelse av bevis (SUE)⁵ er det funn som tyder på at de skyldige mistenkte er mindre detaljrike og unnviker oftere temaer som er sentrale for den straffbare handlingen enn de som forklarer sannheten (Hartwig, Granhag & Luke, 2014). Forskerne er stort sett enige om at den samtalende informasjonsinnhentende tilnærmingen gir både mer informasjon og mer pålitelig informasjon, enn den dominerende eller konfronterende. Imidlertid er det større usikkerhet knyttet til hvordan bevis eller informasjonsfremleggelsen i løpet av avhøret, innvirker på påliteligheten. Bør informasjonen om saken fremlegges tidlig, underveis eller mot slutten av avhøret? Bør det antatt svakeste beviset legges frem først eller sist? Bør det sonderes ut og konfronteres etter hvert, eller bør all bevispresentasjon tas samlet til slutt? Det foreligger ikke noen samlet enighet om hva som er best strategi når det gjelder når og hvordan bevis bør legges frem for å oppnå en mest mulig sannferdig forklaring. Her gjenstår mer forskning før man kan si noe med stor sikkerhet (Bull, 2014; Dando, Bull, Ormerod & Sandham, 2015; Granhag, Strömwall, Willén & Hartwig, 2013; Luke, Dawson, Hartwig & Granhag, 2014; Sellers & Kebbell, 2009; Soukara, Bull, Vrij, Turner & Cherryman, 2009; Williamson, 2006).

Det foreligger beskjedent forskningsgrunnlag for hvordan man juridisk skal forstå begrepet «gjort kjent med saken». I rettskildene og den juridiske teori er begrepet lite omtalt og utredet. Derimot er reglene om dokumentinnsynsretten jf. strpl § 242 betydelig mer omfangsrikt omhandlet både i rettskildene, den juridiske forskningen og litteraturen (J. I. Rui, 2017).

⁵ Strategic Use of Evidence (SUE)

Dokumentinnsyn er en sterkere informasjonsgrad enn en muntlig redegjørelse, så en kan ut fra dette enkle prinsipp utlede at det som gjelder for dokumentinnsynsretten i hvert fall også gjelder ved informasjonsretten. I svensk sammenheng har man utredet deler av begrepet som ligger til det som angår straffebestemmelsene. Det foreligger flere juridiske studier knyttet til juridiske problemstillinger med utgangspunkt i EU-direktivet fra 2012. Fokuset i disse avhandlingene er stort sett rettet mot spørsmålet om anklagen blir tilstrekkelig bekjentgjort og om svensk regelverk bør tilpasses direktivets ordlyd og formål (Justitiedepartementet, 2013; Regjeringen, 14; Wass, 2015; Åklagarmyndigheten, 2014). Utredningen påpekte særlig en for svak svensk praksis når siktelsen ble utvidet i løpet av etterforskningen. Det viste seg at den mistenkte i for liten grad ble gjort kjent med den utvidede anklagen.

1.3 Undersøkelsenes formål og problemstilling

Undersøkelsens mål er å skaffe til veie mer kunnskap om norsk avhørspraksis og kartlegge hva som ligger bak reglene om å gjøre mistenkte kjent med saken ved politiavhør. Problemstillingen og forskningsspørsmålene befinner seg i spenningsfeltet mellom det som er til etterforskningens beste på den ene siden og den mistenktes rettigheter på den andre siden.

Problemstilling

Ved politiavhør er regelen at den mistenkte skal gjøres kjent med saken og grunnen for mistanken. Hva mener norske avhørere at skal eller bør forklares om saken når mistenkte avhøres første gang?

Forskningsspørsmål

Hva ligger i regelverkets bruk av begrepet «gjøres kjent med saken»?

Hvordan er forholdet mellom norsk avhørstaktikk og EMK's beskrivelser av mistenktes minimumsrettigheter til informasjon om saken innledningsvis i avhøret?

1.4 Avgrensing av oppgaven

Studieplanen vektlegger at dette er en erfaringsbasert masteroppgave i etterforskning. Problemstillingen kan sees på fra mange ståsteder og med ulike vitenskapelige vinklinger. Mitt fokus er rettet mot avhørernes praksis og den praktiske vurderinger knyttet til lovens krav. Det er kun formalitetene knyttet til «gjort kjent med saken» for mistenktavhør som blir omhandlet. Problemstillingen er knyttet til den konkrete rettigheten mistenkte og eventuelt forsvarer har til informasjon under etterforskningen generelt og avhøret spesielt.

Siden dette har stor betydning for spørsmålet om avhørsmetodisk pålitelig informasjonsinnsamling, vil redegjørelsen inneholde noe om hva norsk avhørstaktikk bygger

sin kunnskap på, men uten at det foretas en helhetlig gjennomgang av avhørsmodell og taktikk for øvrig. Undersøkelsen er ikke noen form for evaluering av den norske avhørstaktikken eller metodikken. Oppgaven tar for seg bevisfremleggelse som en sentral del av avhørstaktikken, og setter det i sammenheng med kravet til saksinformasjon innledningsvis.

Oppgavens begrensede rammer og studiets manglende innhold om juridisk metode, medfører at denne oppgaven ikke er skrevet som noen fullverdig juridisk gjennomgang av rettskildene og juridisk teori. Innholdet kan av den grunn ikke leses på lik linje som en juridisk metodisk masteroppgave. Siden grunnlaget for problemstillingen er juridisk regulert og oppgaven ellers i stor grad baserer seg på samfunnsvitenskapelige tematikk, vil deler av teksten teknisk variere opp mot disse to vitenskapstradisjonene. Det vil si at oppgaven veksler mellom juridisk og samfunnsvitenskapelig språk, skrift og argumentasjonsformer. Det samme gjelder for måten referansehenvisningene fremkommer på ved at det er brukt sidehenvisning kun ved direkte sitater.

1.5 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven starter med teorikapittelet. Det består av to hoveddeler. Første del omhandler det juridiske fundament og delt to omhandler det avhørstaktiske og etterforskningsmessige grunnlaget. I metodekapittelet beskrives spørreundersøkelsen fra dens utvikling og metodevalg, til selve gjennomføringsprosessen og fremgangsmåten ved analysen med presentasjon av resultater og metodesvakheter. I diskusjonskapittelet settes teorigjennomgangen i sammenheng med undersøkelsen og de mest sentrale funn drøftes. Oppgaven avsluttes med noen forslag til veien videre.

2 Teori

Dette teorikapittelet er delt i to deler. Første del er en juridisk redegjørelse for hva som er skrevet og kan utledes juridisk om begrepet «gjort kjent med saken». I kapittelets andre del beskrives det avhørstaktiske grunnlaget. Her er hovedfokuset rettet mot teorien som begrunner den norske avhørstaktikken.

2.1 Det juridiske fundament

Begrepet «gjort kjent med saken» står konkret nevnt i lov, forskrift og i EMK. Det er derfor nødvendig å avklare hva det rent juridisk er ment å ligge bak denne rettighetsformuleringen. Ved de juridiske nettsøkene har jeg benyttet Lovdata Pro, Idunn.no og EBSCO, Oria og Google Scholar.

Krav til informasjon ved avhør av mistenkte i et menneskerettsperspektiv

Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) (Council of Europe, 1950) står sentralt for oppdragsutførelsen til politiet (Kjølbros, 2017). Straffeprosessloven er loven som regulerer straffesaksbehandlingen i Norge. Straffeprosesslovens mål er blant annet å regulere etterforskningen, slik at de materielle hensynene til en riktig tiltale og eventuell domfellelse oppfylles. Prinsippet er at de uskyldige skal gå fri og de skyldige skal domfelles. Uskyldspresumsjonen fremkommer både i EMK artikkel 6, nr. 2 og FN konvensjonen artikkel 14, nr. 2, og går ut på at alle skal ansees uskyldige frem til det motsatte er bevist fremfor en gyldig domstol. I begrepet «skyldige» så vektlegges det sterke kravet om at skyld skal være bevist utover enhver rimelig tvil. Dette betyr ikke at straffeprosessloven har som mål å verne om de skyldige som har vært utsatt for eksempelvis regelbrudd i avhørssituasjonen. Et brudd på straffeprosesslovens eller EMK kan medføre bevisnektelse. Spørsmålet vil alltid være om regelbruddet har kunnet innvirke på vurderingen av skyldspørsmålet (Rui, 2017). Det er med andre ord ikke noen automatikk i at mangelfull informasjon til den mistenkte om saken, vil medføre at forklaringen ikke kan brukes som bevis, men det kan skje. Selv om avhøret blir ført som bevis, kan politiets handlemåte medføre svikt i tillit hos for eksempel advokatgruppen som til daglig jobber i systemet hvis det blir oppdaget at politiet bruker ureglementerte arbeidsmetoder.

For å forstå hva som er tenkt med begrepet «gjort kjent med saken», er det nødvendig med en gjennomgang av relevante regler og se på de ulike måtene å forstå ordlyden på.

Om pågripelsessituasjonen beskriver EMK artikkel 5 nr. 2 (Menneskerettsloven, 1999):

Enhver som blir pågrepet, skal straks bli underrettet på et språk han forstår, om grunnene til pågripelsen og om eventuell siktelse mot ham (min understrekning).

Denne ordlyden er i stor grad gjentatt i det norske regelverket, jf. strpl § 177:

Den som blir pågrepet, skal gis opplysninger om det lovbruddet mistanken gjelder.

Mens det i påtaleinstruksen § 9-1 står:

Pågripelsesbeslutningen skal inneholde [.....], og en kort beskrivelse av det straffbare forhold og grunnen til pågripelsen. I beslutningen skal det også gis opplysninger om hvilken straffebestemmelse som mistanken gjelder.

I en dom uttalte EMD at det ikke er tilstrekkelig å kun informere om hva siktelsen gjelder, men at informasjonen også må inneholde informasjon om grunnen for pågripelsen⁶. Hva som menes med grunnen til pågripelsen er ikke tydeliggjort. Er det grunnlaget for hva som utgjør skjellig grunn til mistanke? Eller tenker man at grunnen til pågripelsen kan begrunnes med for eksempel bevisforspillelsesfaren? Denne oppgaven forfølger ikke spørsmålet knyttet til pågripelsessituasjonen ytterligere da dette ikke direkte knyttes til avhørssituasjonen. Her er det kun tatt med for å vise at rettigheten til informasjon om saken, er aktuell også før avhørssituasjonen oppstår.

EMK artikkel 6 nr. 3 (Menneskerettsloven, 1999) omfatter politiavhør:

Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:

a. å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham (min understrekning).

Med denne ordlyden er det grunn til å si at den mistenkte i utgangspunktet har et generelt krav til å få vite hva han er mistenkt for og hva grunnlaget for mistanken bygger på. I EMK artikkel nr. 6 brukes ordet «charges» og i menneskerettsloven er dette oversatt med statusbetegnelsen siktet. EMK sin bruk av charges må sees på som et autonomt begrep. Både nasjonalt og internasjonalt er man enige om forståelsen for denne juridiske statusbetegnelsen må sees i sammenheng med hvordan begrepet brukes i nasjonal lovgivning (Aall, 2018; Jacobs, White, Rainey, Wicks & Ovey, 2017). I denne sammenhengen er det derfor ikke vesentlig om vedkommende har status som mistenkt eller siktet. Påtaleinstruksen skiller for eksempel ikke på mistenkt eller siktet før det har en reell betydning eller når vilkårene i strpl § 82 inntreffer. Det er altså det reelle behovet som avgjør om rettigheten skal gjelde i den konkrete situasjonen. Det vil for eksempel si at en mistenkt som i en tidlig fase av etterforskningen ikke har krav på noen forsvarer, vil ha like stort behov for å vite hva han er mistenkt for, som en siktet som avhøres som siktet fordi det er benyttet et tvangsmiddel mot ham. Det at en av rettighetene utløses, betyr for øvrig ikke at alle de andre rettighetene etter EMK da automatisk også slår inn (Aall, 2018).

I EU-direktivet (Europaparlamentet, 2012) utdypes EMK artikkel 6 nr. 3 a. I punkt 27 og 28 kan en lese følgende:

⁶ Murray v. United Kingdom. 1993. pkt 65

Personer anklaget for å ha begått en straffbar handling bør få all informasjon om anklagen som er nødvendig for å gjøre dem i stand til å forberede sitt forsvar og sikre rettferdig behandling. Informasjonen som gis mistenkte eller siktede personer om den straffbare handlingen de er mistenkt eller anklaget for å ha begått, bør gis så raskt som mulig og senest før det første offisielle intervju av politiet eller annen kompetent myndighet, uten å skade fremgangen i pågående undersøkelser. En beskrivelse av de faktiske forhold, blant annet hvordan anklagen er blitt kjent, tid og sted knyttet til den straffbare handlingen som personen er mistenkt eller anklaget for å ha begått, og den mulige juridiske klassifiseringen av det påståtte lovbruddet, bør gis tilstrekkelig detaljert med hensyn til det stadium straffesaken er på når en slik beskrivelse blir gitt. Dette for å sikre rettferdighet av saksbehandlingen og gi rom for effektiv utøvelse av rettighetene til forsvarer (mine understrekninger).

Direktivet påpeker i artikkel 2 at minimumskravet til informasjon oppstår i det øyeblikk politi- og påtalemyndighet på en eller annen måte kontakter og bekjentgjør mistanken overfor den mistenkte, for eksempel ved innkalling til avhør⁷. Hvordan mistenktes rettigheter skal forklares, omtales ikke konkret i hverken EMK eller i nevnte direktiv. Dette vil måtte variere ut fra hensynet til etterforskningen, den enkelte sak og den konkrete informasjonens innhold. En slik utledning kan trekkes ut fra direktivets punkt 32, hvor det i forbindelse med spørsmål om dokumentinnsyn står at det må foreligge tungtveiende grunner for å nekte innsyn. Mistenktes mulighet for tilpasning av egen forklaring blir ikke nevnt som en slik grunn, men det kan godt være et slikt reelt hensyn. Kravet er at det informeres tilstrekkelig om anklagen, slik at prinsippene knyttet til rettferdig rettergang, kan ivaretas av både mistenkte og forsvarer.

The Council of Europe har publisert en avhørsguide hvor menneskerettighetene omhandles sammen med det avhørstaktiske (Boyle & Vullierme, 2018). Her sammenstilles de psykologiske, de polititaktiske og de juridisk styrende hensynene med forventninger om at den beskrevne EU-tilnærmingen blir gjeldende for EU-landene.

Sentrale rettsprinsipper knyttet til rettferdig rettergang

Ut fra prinsippene om rettferdig rettergang er det grunn til å tenke at den mistenkte i tillegg til å ha et krav på informasjon før avhør, også har et reelt behov for å få et minimum av informasjon om hvorfor han er mistenkt. Uten denne informasjonen er han ganske enkelt ikke i stand til å

⁷ Se for eksempel HR-2015-1405-A-pkt 59

foreta de grunnleggende valgene som ligger i nevnte rettigheter. Informasjon om tid, sted og forholdets art (straffebestemmelsene), skal gis detaljert og uten forbehold og på en slik måte at det er grunn til å tro at vedkommende forstår innholdet. Det betyr både at det er på et språk han forstår, og at det forklares på et nivå som gjør mistenkte i stand til å oppfatte innholdet. Det er derfor liten støtte for at det vil være tilstrekkelig å eventuelt bare lese opp siktelsen eller pågripelsesbeslutningen, da denne inneholder juridisk språkbruk som en legmann i liten grad skjønner innholdet av.

Hvordan en siktelse skal utformes er ikke beskrevet i norsk sammenheng, men ser vi hen til hva en pågripelsesbeslutning jf. strpl § 175, første ledd og påt.instr § 9-1, første ledd, skal inneholde, så er det en kort beskrivelse av det straffbare forholdet og grunnen for pågripelsen. Bestemmelsen inneholder ikke noe krav til tid og stedsangivelse, slik EU-direktivet beskriver. Tid og stedsangivelse er imidlertid beskrevet som et krav for tiltalebeslutninger jf. stpl § 252 og påt.instr § 22-1, punkt 4. Det er ut fra dette grunn til å tro at innhold og form på siktelser har utviklet seg i praksis via disse to beskrivelsene.

Prinsippene knyttet til «retten til rettferdig rettergang» trekker særlig frem muligheten for kontradiksjon og muligheten for å kunne forberede og ivareta sitt forsvar. I dette ligger det at den mistenkte skal kunne imøtegå motpartens anklager og at mistenkte selv eller i hvert fall forsvarer gis en mulighet til å utøve sin forsvarerrolle. Prinsippet om «likhet» står også sentralt innenfor tanken om rettferdig rettergang. Likhet i denne sammenheng vil for eksempel dreie seg om at det ikke er en uforholdsmessig skjevhet i forutsetningene rundt selve avhøret. Det kan for eksempel være at den som forklarer seg vet tilstrekkelig om hva saken gjelder og hva anklagen bygger på, mens avhører har planlagt avhøret og sitter med informasjon har egentlig bør informere den mistenkte om. Et like stort og viktig prinsipp er retten til å forholde seg taus og ikke presses til selvinkriminering. Det finnes folkerettslige forpliktelser som sikrer et minstevern av retten til å forholde seg taus og ikke å måtte bidra til egen domfellelse (Rui, 2009). Dette kan utledes av EMK artikkel 6. I den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 nr. 3 bokstav g står det at en som er siktet, har rett til «*not to be compelled to testify against himself or to confess guilt*». I Rt-1999-1269 slår Høyesterett fast at det er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den mistenkte for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus og ikke har noen plikt til å bidra til egen straffeforfølgning eller domfellelse.

Prinsippene om rettferdig rettergang må naturlig nok gjelde gjennom hele straffeforfølgingsprosessen og ikke bare knyttet til tidspunkt for tiltale og hovedforhandling. Det sentrale må være at rettigheten får en reell innflytelse i de situasjoner som det er relevant for den anklagede. Informasjon om saken og mistanken, og muligheten for å la seg bistå av forsvarer er sannsynligvis de viktigste virkemidlene for å ivareta disse rettighetene innledningsvis i etterforskningen. For som Aall (2018) skriver vil en forklaring avgitt tidlig i etterforskningen kunne utgjøre vesentlig bevismessig verdi selv om den senere blir endret. Det har ikke lyktes å finne norsk forskning eller annet dokumentasjon som viser oversikt på hvor ofte den mistenkte faktisk lar seg bistå av advokat ved første politiavhør. Ved å ha en forsvarer til stede vil denne kunne bidra til en mer profesjonell vurdering av situasjonen for den mistenkte og dermed også bidra til mer likhet i avhørsrommet. Samtidig kan forsvarer påse at mistenkte faktisk forstår den informasjonen som blir gitt og at avhører ikke fremstiller informasjonen på en fordekt, bevisst uklar eller direkte uriktig måte. Det er altså av stor bevismessig betydning hva som blir forklart i det første avhøret. Det kan ofte oppstå et innholdsmessig misforhold mellom hva som ble sagt innledningsvis og hva den mistenkte sier når han forklarer seg ved senere avhør eller som tiltalt under hovedforhandlingen (Aall, 2018). Det vil som regel også oppstå tvil om troverdigheten dersom den mistenkte endrer forklaring underveis i etterforskningen. Skal en tidligere avgitt politiforklaring kunne leses opp under hovedforhandlingen, er ett av vilkårene at avhøret er formelt riktig gjennomført (Bjerke, Keiserud & Sæther, 2011). Hvorvidt de formelle bestemmelsene er ivaretatt i avhøret, skal fremkomme av avhørsrapporten jf. påt.instr § 8-14, syvende ledd.

Det ligger i sakens natur at det ofte vil være begrenset med detaljert informasjon som danner grunnlaget for anklagen når etterforskningen er i en tidlig fase. Det er jo nettopp det den videre etterforskningen tar sikte på å innhente informasjon om. Siden hensynet til etterforskning tilsier at informasjon må kunne innhentes upåvirket fra den mistenkte, kan det forsvare begrensninger av hans rett til informasjon i den relativt tidlige fasen. Begrensninger av den mistenktes informasjonsrett, må likevel ikke gjennomføres utover det som er nødvendig (Aall, 2013). Retten til saksinformasjon på etterforskningsstadiet er betydelig mindre enn under selve domstolsbehandlingen. En konkret grunn til dette er at informasjon tidlig i etterforskningen ofte er mangelfull, usikker eller ikke innhentet, mens den sent i etterforskningen bør både være innhentet, sikret og kontrollert slik at påvirkning av informasjonen er betydelig mindre. I tillegg kommer reglene om dokumentinnsyn etter strpl § 242 som særlig skal ivareta siktedes informasjonsbehov ved rettslige prosesser. Mer om dette senere i kapitlet. Påtalemyndigheten

må på etterforskningsstadiet påpeke konkrete saklige grunner for å ikke informere om sakens innhold, og begrunnelsene må vurderes individuelt for hvert enkelt tilfelle, og informasjonstilbakeholdelse kan ikke praktiseres som en generell unntaksbestemmelse (J. I. Rui, 2017; Øyen, 2016).

Som et siste moment i denne presentasjonen av sentrale prinsipper knyttet til politiavhørets start, må prinsippet om tilståelsesrabattordningen nevnes. Dette er en ordning som gjør at retten kan vurdere å gi en domfelt en strafferabatt for å ha bidratt til en enklere etterforskning og domstolsbehandling ved å tilstå. Jo tidligere i etterforskningen tilståelsen kommer jo større mulighet er det for rabatt opp mot 1/3 av straffen. Riksadvokaten har gitt direktiver som sier at denne ordningen skal gjøres kjent for den mistenkte ved oppstart av første avhør (Riksadvokaten, 2007). Dersom denne ordningen skal ha en reell betydning for den mistenkte er det naturlig at denne informasjonen kommer sammen med avhører sin informasjon om saken og mistanken. Skal ordningen med tilståelsesrabatt gi noen mening må den mistenkte ha noe saksinformasjon å ta stilling til.

Norsk lovgivning knyttet til «gjort kjent med saken»

Det fremkommer tydelig i norske lover/regler at politiet både ved pågrepelse og ved første avhør av siktede, skal gjøre vedkommende kjent med hva saken gjelder. Men lite eller ingenting sies om hva som ligger i det å informere om saken. Både avhør og pågrepelse har som hensikt å bidra til informasjons- og bevisinnsamling. Nedenfor følger relevante utdrag som belyser relevante beskrivelser om det å gjøre mistenkte kjent med saken.

I strpl § 232, første ledd og påtaleinstruksen § 8-1, første ledd - opplysninger som skal gis ved avhør, står det:

Før det foretas avhør av mistenkte, skal han gjøres kjent med hva saken gjelder og med eventuell siktelse. Han skal gjøres kjent med at han ikke har plikt til å forklare seg.

I påtaleinstruksen § 8-2 andre ledd, andre setning - Gjennomføring av avhøret, står det:

Mistenkte skal gis anledning til å gjendrive de grunner mistanken beror på, og anføre de omstendigheter som taler til fordel for ham.

I påtaleinstruksen § 8-2 åttende ledd, første setning – Gjennomføring av avhøret, står det:

Dersom mistenkte nekter å være skyldig, kan han gjøres kjent med de foreliggende opplysninger i saken hvis det kan skje uten skade for etterforskningen, og spørres om han har noe ytterligere å anføre til dem.

I utredningen til dagens påtaleinstruks understrekes betydningen av politiforklaringer. Utredningsutvalget skriver følgende:

«... Det er derfor viktig at avhørene blir gjennomført slik at forhold av betydning for saken blir klargjort ved avhøret, samtidig som det blir tatt tilbørlig hensyn til avhørtes rettigheter og interesser i saken. Det er også vesentlig at de rapporter som blir satt opp om avhøret gir en korrekt gjengivelse av avhøret og hvordan det er gjennomført» (NOU 1984:27, 1984 s. 23).

Denne gjennomgangen av lover og forskrifter og dens forarbeider viser at ikke fremkommer mange detaljer om hva som ligger i å gjøre saken kjent.

I forslag til ny straffeprosesslov, er punktet om hva saken gjelder «ikke foreslått utvidet eller endret» (NOU 2016:24, 2016 s. 41). Førstestatsadvokat Runar Torgersen ved Riksadvokatembetet, som for øvrig også var leder for utredningsarbeidet til Ny Straffeprosesslov, har senere omhandlet problemstillingen slik;

«... Det stilles gjennomgående lavere krav til konkretisering av grunnlaget for mistanken innledningsvis i en etterforskning enn på tiltalestadiet. Innholdet i informasjonen må avgjøres ut fra en vurdering av de konkrete omstendighetene og innsynsretten etter strpl § 242, og bør skje i samråd med påtaleansvarlig» (Torgersen, 2017 s. 46).

Tilsvarende formulering finner en også i rundskrivet om Politiavhør (Riksadvokaten, 2016 s. 4). I forbindelse med høringsrunden til Ny Straffeprosesslov har Riksadvokatembetet kommet med bemerkninger knyttet til punktet om ny § 10-4 (Informasjon før avhør):

«... Eventuelle presiseringer om hva politiet skal og bør gi av informasjon på ulike stadier i en etterforskning, bør kunne skje i form av direktiver og retningslinjer fra riksadvokaten» (Riksadvokaten, 2017 s. 31).

Imidlertid er Advokatforeningen av en annen oppfatning. I deres høringssvar til Ny Straffeprosesslov skriver de:

«... Mistenkte skal etter utkastet bli gjort kjent med mistanken og hva saken gjelder. I EMK artikkel 6 tredje ledd bokstav a understrekes det at slik underretning skal gis straks

og i et språk han forstår og i enkeltheter. Disse mer detaljerte kravene presiseres heller ikke i lovutkastet § 10-4. EMK artikkel 6 tredje ledd bokstav a krever også at grunnen til siktelsen mot ham skal opplyses – en formulering som er mer presis enn «hva saken gjelder», og som mer konkret sikrer at siktede får opplysninger som er nødvendig for å forberede forsvaret» (Advokatforeningen, 2017 s. 6).

Advokatforeningen får støtte i dette synet i en dom fra EMD (Pèlissier and Sassi v. France, 1999, punkt 51-54). Her påpekes viktigheten av å ha særlig oppmerksomhet knyttet til den underretning den mistenkte får angående beskyldningene mot ham. Konvensjonen gir ifølge domstolen den mistenkte rett til å bli informert detaljert og forståelig om årsaken til beskyldningene, en beskrivelse av de påståtte straffbare handlinger som påstås å ha foregått og som anklagene er basert på, samt en juridisk beskrivelse av bestemmelsene. I vurderingen av hva som skal sies og hvordan, må man se hen til mistenktes behov for å kunne ivareta en rettferdig rettergang og retten til å kunne forsvare seg mot anklagene.

Dette betyr at det foreligger et stort ansvar for avhører og avhørsledere til å vurdere hva som bør sies og hvordan dette skal formidles. Det vil også si at det ikke kan etableres noen form for generell regel eller generell metodisk tilnærming, hvor man velger å ikke si noe om sakens mistankegrunnlag, eller velger å introdusere kun den mildeste straffebestemmelsen, eller ikke informerer om at det foreligger nye anklagepunkter enn de som stod i den opprinnelige siktelsen.

Dokumentinnsynsretten

Selv om denne oppgaven handler om den muntlige informasjonsretten knyttet til første avhør, så er reglene knyttet til dokumentinnsyn relevante å se hen til. Denne ordningen er betydelig mer regulert (strpl § 242) og dermed også i større grad juridisk utredet, enn begrepet «gjort kjent med saken». Det er derfor naturlig å se hen til hva som er utviklet av forståelse omkring retten til dokumentinnsyns-reglene på etterforskningsstadiet. Det innebærer betydelig større konsekvenser og avveininger å gi mistenkte innsyn i saksdokumentene, enn det å muntlig forklare mistankegrunnlaget. Ved dokumentinnsyn får mistenkte og forsvarer tilgang på avhørsrapporter, fotomapper, åstedsrapporter, svar på anmodninger, beslagsrapporter og sakkyndighetserklæringer bare for å nevne noe. Det må med andre ord innebære betydelig større fare for å skade etterforskningen dersom mistenkte får tilgang på saksdokumentene, enn om det muntlig blir forklart hva saken dreier seg om. Derfor er det naturlig å tenke at begrunnelsene for rettighetene som gjelder dokumentinnsyn, er tolket strengere enn hva tilfelle er for

informasjonskravet knyttet til avhøret. Hovedprinsippet for dokumentinnsyn er at mistenkte på begjæring har innsynsrett gjennom hele straffeforfølgningen og at innsynsnekt må begrunnes saklig og være reelt i hvert tilfelle. Kravet om innsyn må altså vurderes opp mot andre reelle hensyn som taler mot innsyn.

Unntaket i dokumentinnsynsretten og informasjon om saken før avhør, begrunnes i begge tilfeller opp mot eventuell «skade» eller «hindre» for etterforskningen. Hva som ligger i begrepet «skade eller hindre etterforskningen», er i forarbeidene til strpl § 242 omhandlet i beskjednen grad. Det som nevnes er eventuell fare for at dokumenter kommer på avveie (Straffeprosesslovkomiteen, 1969). Faren eller skaden for eksempel ved å fortelle den mistenkte om mistankegrunnlaget, er ikke omhandlet som en slik situasjon. Men gjennom rettspraksis har slike eksempler utviklet seg blant annet i forhold til bevisforspillelse, vern av skjulte metoder og vern av informanter. Vurderingen av hva som er til skade, er en individuell avgjørelse fra sak til sak og gjelder hvert enkelt dokument. Retten til innsyn etter strpl § 242 foreligger slik Rui (2017) skriver, fra det tidspunkt hvor vedkommende som er i politiets søkelys får status som mistenkt. Fra dette tidspunkt er altså hovedregelen at mistenkte og hans forsvarer har full innsynsrett i straffesaksdokumentene. Overføres samme prinsipp det å bli «gjort kjent med saken», så skal det for hvert mistenktavhør foretas en individuell vurdering av hva som kan sies uten at det skader etterforskningen.

Advokatforeningen har i forbindelse med høringssvar til forslag om ny straffeprosess kommentert dagens regler og beskrevet erfaringer knyttet til praksis. Der heter det:

«... Advokatforeningen sitter med det bestemte inntrykk at klausulering av sakens dokumenter/sakens opplysninger benyttes i stadig økende grad – i alle fall gjelder dette i Oslo-området. Dette oppfatter Advokatforeningen som en helt unison oppfatning i forsvarerkorpset. Påtalemyndigheten synes nå å klausulere dokumenter i vesentlig flere saker, og i saker med stadig mindre alvorlighetsgrad. Også hva gjelder type dokumenter reageres det på klausuleringspraksisen som har utviklet seg de senere årene. Eksempelvis erfarer forsvarere oftere at siktedes egne politiforklaringer klausuleres. Det samme gjelder beslag tatt hos siktede av materiale han må forutsettes å allerede være kjent med. Klausulering i slike tilfeller kan i ytterste konsekvens svekke sakens opplysning fordi siktede blir henvist til en «gjettekonkurranse» istedenfor å gi en objektivt riktig fremstilling av saksforholdet. Det samme gjelder fengslingskjennelsene

som er grunnlaget for frihetsberøvelsen av siktede under varetekt» (Advokatforeningen, 2017 s. 23-24).

Selv om dette er et innspill i form av et inntrykk fra en interesseorganisasjon, er det grunn til å reflektere over om dette kan ha en sammenheng med avhørstaktikkens utvikling i samme tidsperiode å gjøre, der strategien altså er å ikke avdekke saksinformasjon før avhørssonderingen er ferdig. Det er altså ett generelt taktisk tiltak å holde mest mulig informasjon tilbake så lenge den mistenkte ikke har forklart seg uttømmende om temaet. Det er grunn til å tro at denne utviklingen om økt bruk av dokumentinnsynsnekt (også kalt klausulering innen fagmiljøet) også har årsaker knyttet til den omfattende utviklingen av nye eller utvidede lovregulerte etterforskningsmetoder (NOU 1997:15, 1997), samt problematiseringen av hva som ligger i «sakens dokumenter». Den raskt voksende digitaliseringen av samfunnet og herunder muligheter for å finne etterforskningsinformasjon ved teknologisk bruk, har initiert mange problemstillinger knyttet til digitale beslag (Rui, 2017).

I retningslinjene for forsvarere står det i punkt 3.2 følgende:

«... Forsvareren må gi klienten råd om det vil være i hans interesse å forklare seg for politiet, og om forsvareren i så fall skal være tilstede under avhørene. Forsvarer bør i alminnelighet ikke delta i politiavhør dersom han ikke på forhånd har fått innsyn i sakens dokumenter og hatt adgang til å snakke med klienten» (Advokatforeningen, [2018]).

Dersom forsvarer ikke er i stand til å gjøre jobben sin tidlig i etterforskningsfasen kan det være en trussel mot rettssikkerheten.

EU-direktiv og norsk rettspraksis

Om Norge er forpliktet til å følge direktiver fra EU er relevant for problemstillingen fordi direktivet fra 2012/13 (Europaparlamentet, 2012) utdyper forståelsen av hva som ligger som minstekrav rundt det å gjøre mistenkte kjent med saken. Siden EU-direktivene får betydning for EMDs tolkning av de relevante konvensjonsbestemmelsene, får de også indirekte betydning for norsk rett. Dette følger av at Norge gjennom menneskerettsloven har forpliktet seg til å gi EMK, slik den tolkes av EMD, forrang foran norsk intern lovgivning. I og med at EMD omfavner de europeiske landene, vil de fleste landene som spiller inn saker til EMD være EU-land. På sikt vil derfor EMD komme med uttalelser som også får betydning for ikke EU-land.

Selv om Norge ikke er en del av EU, kan norsk rett uansett bruke EU-direktiver som en del av grunnlaget for sine tolkninger, slik som for eksempel Høyesterett gjorde da de skulle vurdere om retten til forsvarer var gjeldende fra første avhør for den mistenkte (HR-2015-1405-A-Rt-2015-844). I dommen (punkt 58) vises det til at «EMK utvikles stadig gjennom praksis i EMD». Det betyr igjen at EMD utvikles gjennom praksis av EU-direktivene. I dommen refereres det til det aktuelle EU-direktivet som blant annet omhandler mistenktes rett til forsvarer tidlig i etterforskningsfasen (punkt 25). Dommen er i sitt innhold også relevant for problemstillingen i denne oppgaven. I punkt 67 vises det til EMDs argumenter for at retten til forsvarer inntreder ved første avhør. Begrunnelsen som brukes er blant annet viktigheten av å ivareta mistenkte tidlig i etterforskningsfasen. Da vil mistenkte ofte være i en sårbar situasjon, og de juridiske reglene kan være ganske komplekse. Det er i slike situasjoner ekstra viktig å påse at mistenkte får assistanse fra en advokat som kan sikre at respekten for rettighetene overholdes og som kan ivareta selvinkrimineringsvernet, heter det i dommen. På samme måte kan man derfor tolke rettighetene til å «bli gjort kjent med saken», slik at den mistenkte faktisk kan ivareta prinsippet om rettferdig rettergang.

2.2 Det avhørstaktiske fundament

Denne delen av kapittelet inneholder en gjennomgang av samfunnsvitenskapelig teori som er relevant for å belyse bakgrunnen for politiets handlemåte når de gjør den mistenkte kjent med saken. Hva som sies innledningsvis i et avhør, vil ha konsekvenser for hvordan selve avhøret gjennomføres og derfor er teoriene bak avhørstaktikken sentral.

Søkene i kildene har hatt som mål å finne frem til bakgrunnen for avhørsmodellen og taktikken ved mistenktavhør i Norge. Siden den norske avhørstilnærmingen bygger på elementer fra den engelske avhørsmodellen PEACE, har søkene særlig hatt et fokus på litteratur som beskriver engelsk forskning på avhørsopplæring og avhørspraksis. Søkeord ellers har vært knyttet til avhørstaktikk ved mistenktavhør, pålitelig informasjonsinnhenting ved mistenktavhør og mistenktes motivasjon for å forklare seg, riktige og falske tilståelser, bevisfremleggelse og konfrontasjon. Søkene er foretatt via nettsidene til biblioteket til PHS og er foretatt i Oria og Google Scholar. Det er søkt på norsk, svensk og engelsk. Det er søkt i åpne kilder, av den grunn er ikke politiets intranett benyttet på grunn av taushetsproblematikk.

Avhørstaktikkens begrunnelse

Hvordan saken gjøres kjent for den mistenkte i praksisfeltet er i liten grad undersøkt i Norge. I en inspeksjonsrapport fra Oslo Statsadvokatembeter konkluderes det med et inntrykk av at de formelle reglene blir godt ivaretatt av avhørere. Hva som er brukt som kriterium for eksempel

knyttet til punktet om «gjort kjent med saken», fremkommer ikke. I rapporten er det samtidig påpekt at i 3 av 33 avhør var forholdelsen av rettighetene av en slik karakter at de ble vurdert å ikke kunne brukes i retten. Videre står det at «*flere av avhørerne burde bruke mer tid på å forklare formalia på en mer forståelig måte*». Det var individuelle variasjoner hvor hvordan den enkelte etterforsker redegjorde for siktedes rettigheter. Dette følges opp med å påpeke at «*oppmerksomheten bør økes slik at avhørerne etablerer høy kompetanse innen de formelle rettighetene*» (Oslo Statsadvokatembeter, 2018, s 8).

Gjennomgangen av de juridiske kildene, sammenholdt med beskrivelsene gitt i ulike læremidler for avhør, forteller at det foreligger lite informasjon om hva avhører skal eller bør si om saken og bevisbildet under avhør. Denne tilnærmingen er beskrevet i norsk straffeprosess, påtaleinstruks og pensumlitteratur i mer enn 100 år tilbake i tid og skulle av den grunn antas å være kjent for alle innen politi- og påtalemyndighet (Bjerknes & Williksen, 2003, 2015; Hagerup & Getz, 1889; Lie, 1940; Påtaleinstruksen, 1934, 1985; Riksadvokaten, 2016; Straffeprosessloven, 1981).

Den norske avhørstaktiske fremgangsmåten baserer seg på at bevisfremleggelsen skal skje først etter at temaene er ferdig sondert (Bjerknes & Fahsing, 2018; Rachlew & Fahsing, 2015). Forskningen knyttet til taktisk fremleggelse av bevis eller informasjon er relevant fordi det man sier innledningsvis vil ha betydning for den videre taktikken med hensyn til fremleggelse av bevis eller motstridene informasjon. Studier viser at det kognitivt er mer motiverende for den mistenkte å bli avhørt i form av et informasjonsinnsamlende avhør enn ved et konfronterende avhør. Den enkle forklaringen på dette er at det er lettere for den mistenkte å nekte å svare på avhørers spørsmål, enn å måtte anstrenge seg for å måtte forklare seg pålitelig og kontrollerbart (Hartwig, et al., 2014; Kronkvist, 2013).

Siden påtalemyndigheten har anledning til å benytte seg av tilbakehold av informasjon, vil den mistenkte kunne benytte «mottrekk» i form av å velge og ikke forklare seg. En mistenkt som ikke forklarer seg, er en utfordring for politi- og påtalemyndighet. Den mistenkte har full anledning til å vente med å forklare seg til han har fått tilgang på saksdokumentene. Han har heller ingen forklaringsplikt etter å ha fått saksdokumentene, ei heller i retten har tiltalte noen plikt til å forklare seg. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden, og ikke mistenkte som må bevise sin uskyld. Påtalemyndigheten må bevise skylden utover enhver rimelig tvil. Noe som fort kan bli vanskelig dersom den mistenkte først forklarer seg etter å ha fått

dokumentinnsyn. Påtalemyndigheten må bygge sin påtaleavgjørelse på det materiale som foreligger, men kan ikke bruke den anklagedes eventuelle forklaringsnekt som bevis for skyld. Bevisverdien må sees i sammenheng med sakens opplysninger og den anklagedes forklaring, eller manglende forklaring, eller en forklaring som er avgitt først etter informasjon er gitt ham. Det er domstolen som må vurdere hvilken verdi en forklaring gitt etter dokumentinnsyn er verdt. Det er heller ikke straffbart for en mistenkt å forklare seg bevisst uriktig dersom forklaringen ikke angir andre som blir urettmessig utsatt for straffeforfølgning, jf. strl § 221, andre ledd. I praksis betyr dette at mistenkte innledningsvis i avhøret minst står overfor tre alternativer;

- ikke forklare seg (utsette forklaring til forsvarer kommer, til informasjon foreligger, eller helt la være å forklare seg)
- forklare seg helt eller delvis bevisst uriktig
- forklare seg sannferdig

Politi- og påtalemyndigheten står overfor et dilemma når mistenkte krever å få vite hva mistanken mot ham bygger på. Enten kan påtalemyndigheten nekte mistenkte saksinformasjon helt eller delvis og dermed risikere at den anklagede ikke kommer med noen politiforklaring. Eller så kan de gi siktede saksinformasjonen og på den måten risikere å miste kontrollen på forklaringen ved at den anklagende kan tilpasse forklaringen sin etter informasjonen han får tilgang på gjennom saksdokumentasjonen.

For å kunne vurdere påliteligheten, herunder bevisverdien av et gjennomført politiavhør, så må man vite hvordan avhøret er gjennomført. Med felles grunnleggende avhørstilnærming basert på felles europeiske retningslinjer gjennom konvensjoner og andre bindende avtaler, er sjansen større for at landene ikke bare benytter like avhørsmetoder, men også etablerer samme grunnleggende syn på menneskerettighetene. Dette er en av de sentrale begrunnelsene for EU-direktivene (Europaparlamentet, 2012, pkt 2-4).

Internasjonal kartlegging tilsier at politiet gjennomfører mistenktavhør og ivaretar menneskerettighetene på veldig ulike måter (Cape, 2015 ; Williamson, 2006). En grov inndeling kan på den ene siden sies å være den konfronterende og anklagende tilnærmingen, mens den andre tilnæringsmåten er basert på kommunikasjonsfremmende informasjonsinnhenting. Den konfronterende taktikken er mest kjent som «Reid-teknikken» (Inbau, Ried, Buckley & Jayne, 2011). Leo (2008) oppsummerer sine og andre forskeres arbeider knyttet til amerikanske politiavhør med at det typiske for avhørere er å minimalisere

eller overse «Miranda-rettighetene»,⁸ og at dette ikke får særlig konsekvenser under den senere rettsbehandlingen. Den amerikanske avhørstilnærmingen preges også av at bevis mot den mistenkte blir presentert i forkant av rettighetene og ofte i en svært anklagende form (St-Yves, 2014). I England har studier påpekt at rettighetene som presenteres i forkant av forklaringen virker vanskelig for avhørerne å forklare, slik at den avhørte kanskje ikke forstår innholdet. Dessuten foretar avhører i liten grad utsjekk av om rettighetene er forstått (Walsh & Bull, 2011). En omfattende australsk/engelsk undersøkelse knyttet til avhør av mistenkte i saker om seksuelle overgrep mot barn, viser at rettighetene og grunnen til mistanken ikke ble tilfredsstillende forklart. I de avhørene hvor rettighetene ble forklart var utsjekken på om rettighetene var forstått, for en stor del fremført slik; «Do you understand that?» (Read, Powell, Kebell, Milne & Steinberg, 2014).

I de fleste avhørsmetodebeskrivelsene beskrives viktigheten av menneskerettighetene og faren for å begå justisfeil (justismord). Justisfeil er ifølge Poyser og Grieve (Griffiths & Milne, 2018) blant annet knyttet til «rettighetsbrudd mot enkeltpersoner begått av staten». Gudjonsson beskriver det å sørge for at rettighetene blir forklart og forstått, som en sentral forutsetning for å hindre justisfeil og eventuelle falske tilståelser. Den mistenkte vil kunne oppleve et press om å måtte forklare seg, eller en redsel i forhold til det som skjer med ham, stress rundt det å ikke vite hva som skjer og ikke minst usikkerhet rundt det som blir sagt rundt rettighetene. Dette kan kalles for risikofaktorer som knyttes til ugunstige beslutninger (Gudjonsson, 2018 s. 115). Gudjonsson knytter dette spesielt opp mot falske tilståelser.

Det synes som det er bred forskningsmessig enighet om at det å forklare rettighetene på en detaljert og forståelig måte er viktig, men at det i praksis, bevisst eller ubevisst, synes som om introduksjon og forklaring av rettighetene blir underkommunisert overfor den mistenkte. Dette ser ut til å være en problemstilling som ikke er lett å forbedre ved politiavhør. I en omfattende undersøkelse knyttet til evaluering av PEACE, konkluderte Milne og Clarke (2001) med at de formelle rettighetene før forklaring ikke ble redegjort på en tilfredsstillende måte. Selv om undersøkelsen er gammel, er det også interessant å kjenne til John Baldwin sin studie av ca. 600 engelske politiavhør fra slutten av 80-tallet (Baldwin, 1993). I undersøkelsen viste det seg at avhørerne tok veldig lett på det å forklare rettighetene overfor den mistenkte. Lydopptakene fra avhørene etterlot seg et tydelig inntrykk av at retten til å ikke forklare seg og retten til å la

⁸ Miranda-warning: «You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you in a court of law. You have the right to an attorney. If you cannot afford an attorney, one will be appointed to you by the state.» I 1966 fastslo høyesterett i USA at uten Mirandavarsel vil en politiforklaring ikke kunne brukes som bevis i domstolen. Personen som vant saken het Miranda.

seg bistå av forsvarer, ble forklart på en altfor enkel måte, en måte som ikke var lett å forstå eller ikke ble forklart i det hele tatt.

Argumentasjonen for hvorfor det ikke bør gis saksinformasjon tidlig i et avhør er blant annet begrunnet i påvirkningsfaren ved kognitiv lukking og bekreftelsesbias (Ask, 2013). Videre at det vanskeliggjør mulighetene for å gjennomføre et vellykket informasjonsinnhentende avhør. Det gjør muligheten å kontrollere forklaringen og teste etterforskningshypotesene vanskeligere. Griffiths og Rachlew (2018) hevder at det som beskrives som en styrking av menneskerettighetene gjennom blant annet EU-direktivet, kan virke mot sin hensikt ved at de uskyldige får problemer med å forklare seg ut av saken og de skyldige får en enklere tilgang på informasjon som kan gjøre saken vanskelig å bevise. I tillegg kommer problemene knyttet til å avsløre eventuell falske tilståelser ved at avhører gir informasjon om saken og at mistenkte i visse situasjoner tilpasser seg saksinformasjonen uriktig og tilstår noen han ikke har gjort (Gudjonsson, 2018).

Avhørstaktikken går ut på å identifisere alle realistiske alternative forklaringer på hva som kan ha skjedd og alternative forklaringer på hva som kan forklare bevis, indisier og annen informasjon. Dette gjøres som en del av forberedelsene i forkant av avhøret. I avhøret bør alle potensielle forklaringer sonderes ut ved at den mistenkte forklarer med minst mulig grad av påvirkning fra sakens øvrige opplysninger. Av etterforskningshensyn vil avhører derfor fortelle minst mulig om saken, slik at forklaringen som avgis i størst mulig grad kan kontrolleres som sann eller usann. Denne avhørstilnærmingen ble introdusert for norske etterforskere på slutten av 90-tallet av svenske Royne Nilsson (2008). Bakgrunnen for denne tilnærmingen har antagelig vært den svenske juristen Christian Diesen sin forståelse av bevisvurdering (Diesen, 2015). Dette har vært tilnærmingen både ved undervisning og pensum knyttet til Bachelorutdanningen (Bjerknes & Fahsing, 2018) og Etter- og videreutdanningen siden tidlig på 2000-tallet (Rachlew & Fahsing, 2015). Fremgangsmåten i avhørsopplæringen er i tråd med retningslinjene som etter hvert er blitt beskrevet i avhørsrundskriv for politi- og påtalemyndighet (Riksadvokaten, 2016). Tilnærmingen er også i overensstemmelse med flere av beskrivelsene i påtaleinstruksen § 8-2 ved at det først skal innhentes en sammenhengende forklaring fra den avhørte, før spørsmål stilles eller ting vises frem for vedkommende. Videre at mistenkte skal gis anledning til å gjendrive de grunner mistanken gjelder. Dersom mistenkte nekter å være skyldig, kan han gjøres kjent med de foreliggende

opplysningene i saken, dersom det kan skje uten skade for etterforskningen, og spørres om han har noe ytterligere å anføre til dem.

Plassering og vektlegging av mistenktes rettigheter i noen utvalgte avhørsmodeller

Internasjonalt er det store ulikheter for hvordan man taktisk bruker bevis og saksinformasjon i avhør med mistenkte. Fra det å konfrontere og anklage skyld før rettigheter er forklart, til å holde all info om saken tilbake til etter at mistenkte har forklart seg uttømmende. I norsk sammenheng må vi se bort fra metodiske tilnærminger som ikke er i tråd med vår lovgivning. Den amerikanske Reid-teknikkens introduksjon hvor bevis bevisst blir brukt anklagende før rettigheter er forklart, er derfor å anse som ulovlig i Norge. Men en kan tenke seg at bevis kan presenteres rett etter at de formelle rettighetene er forklart. Videre kan bevis presenteres i ulike deler utover i avhøret knyttet til aktuelle tema, eller samlet i form av en konfrontasjonsfase mot slutten. Bevisene vil kunne innvirke på den avhørte, for eksempel ved at forklaringen endres, tilpasses eller stanser. Det er forsket en del på bruk av strategiske bevis (SUE) (Granhag, et al., 2013; Hartwig, Granhag & Strömwall, 2007; Häkkänen, Ask, Kebbell, Alison & Granhag, 2009; Luke, et al., 2014).

Omfattende undersøkelser er gjort for å finne ut om man via strategisk bevispresentasjon (SUE) kan avsløre uriktige forklaringer. Svakheten knyttet til denne forskningen, er at fokuset er å påvise løgn. I en etterforskning er det mer relevant å få frem sannheten og kontrollerbar informasjon. Denne forskningen er preget av laboratorieforskning og ikke forskning på reelle avhørsituasjoner. De som opptrer som «mistenkte» instrueres til enten å lyve eller fortelle sannheten og gjennomføringen er ikke satt inn i en polisiær kontekst, slik som formelle rettigheter. I praksis vil det ha mindre betydning å vite at det normalt er slik at den som lyver forteller mindre detaljer og oftere unngår vanskelige temaer. I reelle tilfeller vil man ikke ha noe å sammenlikne med, og dermed vil man ikke kunne fastslå noe fordi en persons væremåte kan ha andre alternative forklaringer enn at han lyver. Det er derfor grunn til å ikke være for bastant i tolkningen av hva denne forskningen betyr og hvordan den bør innvirke på metodikken.

Det er utviklet lite kunnskap om hvordan man skal gå frem for å få en riktig forklaring. Likeså er det lite kunnskap om hva som motiverer den mistenkte til faktisk å forklare seg i et politiavhør med både straffetrusselen og risikoen for eventuell tap av sosialt omdømme som risiko. Men den forskningen som er gjort på reelle mistenkte personer, fremhever to sentrale funn for hva som er viktig for en mistenkt når denne vurderer hvordan han skal forklare seg. Det ene er

momenter knyttet til hvordan den mistenkte blir ivaretatt av avhører. Det andre funnet var styrken på bevisene som blir bekjentgjort under avhøret (Holmberg & Christianson, 2002; Pearse & Gudjonsson, 1997).

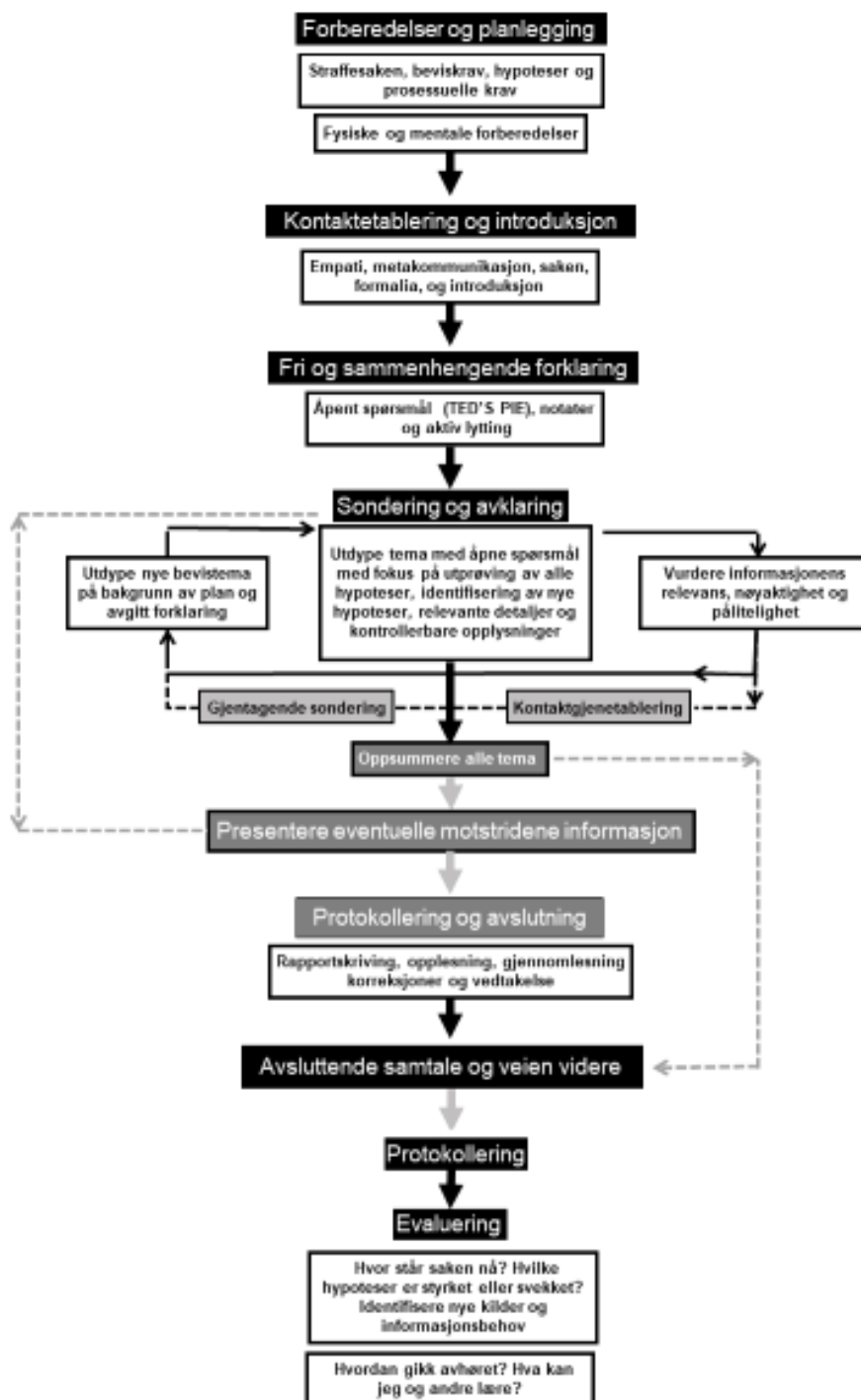

Fig 1 (hentet fra Bjerknes og Fahsing Etterforskningsmetoder, 2018 s. 195)

Den norske versjonen av avhørsprosessen har utgangspunkt i PEACE⁹ og er bygget opp som en fasemodell. Figuren over viser de ulike hovedfasene markert som sorte bokser med diverse underpunkter som knyttes til hovedfasene. Informasjon om saken er ett av temaene i «kontakt og introduksjonsfasen» Bevispresentasjonen hører til den avsluttende delen av «sondering og avklaringsfasen». Presentasjonen av bevis eller det mange kaller for konfrontering er altså en del av prosessen rundt sondering. Det å fortelle om mistankegrunnlaget er ikke tilsvarende knyttet til noen videre prosess i kontaktetableringsfasen. Dette kan ha betydning for hvordan modellen oppfattes. Ved å presentere denne skjematiske modellen ved opplæring av avhørere, er det et tydelig fokus på sammenhengen mellom sondering og bevispresentasjon, men ikke saksinformasjonsretten innledningsvis.

I pensumslitteraturen for avhørerne foreligger ingen ytterligere beskrivelse av hva man mener skal sies om saken når avhørsmodellen presenteres (Bjerknes & Fahsing, 2018; Rachlew & Fahsing, 2015). Det henvises stort sett til boken Politirapport (Bjerknes & Williksen, 2015). I denne boken omtales kun det som går på hva mistanken gjelder, altså straffebestemmelsene samt tid og sted for handlingen. Det står ingenting om hva som kan eller bør sies dersom man informerer mistenkte om grunnen til mistanken.

⁹ <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-interviewing/#peace-framework>

PEACE framework

PEACE model

There are five phases to the PEACE framework.

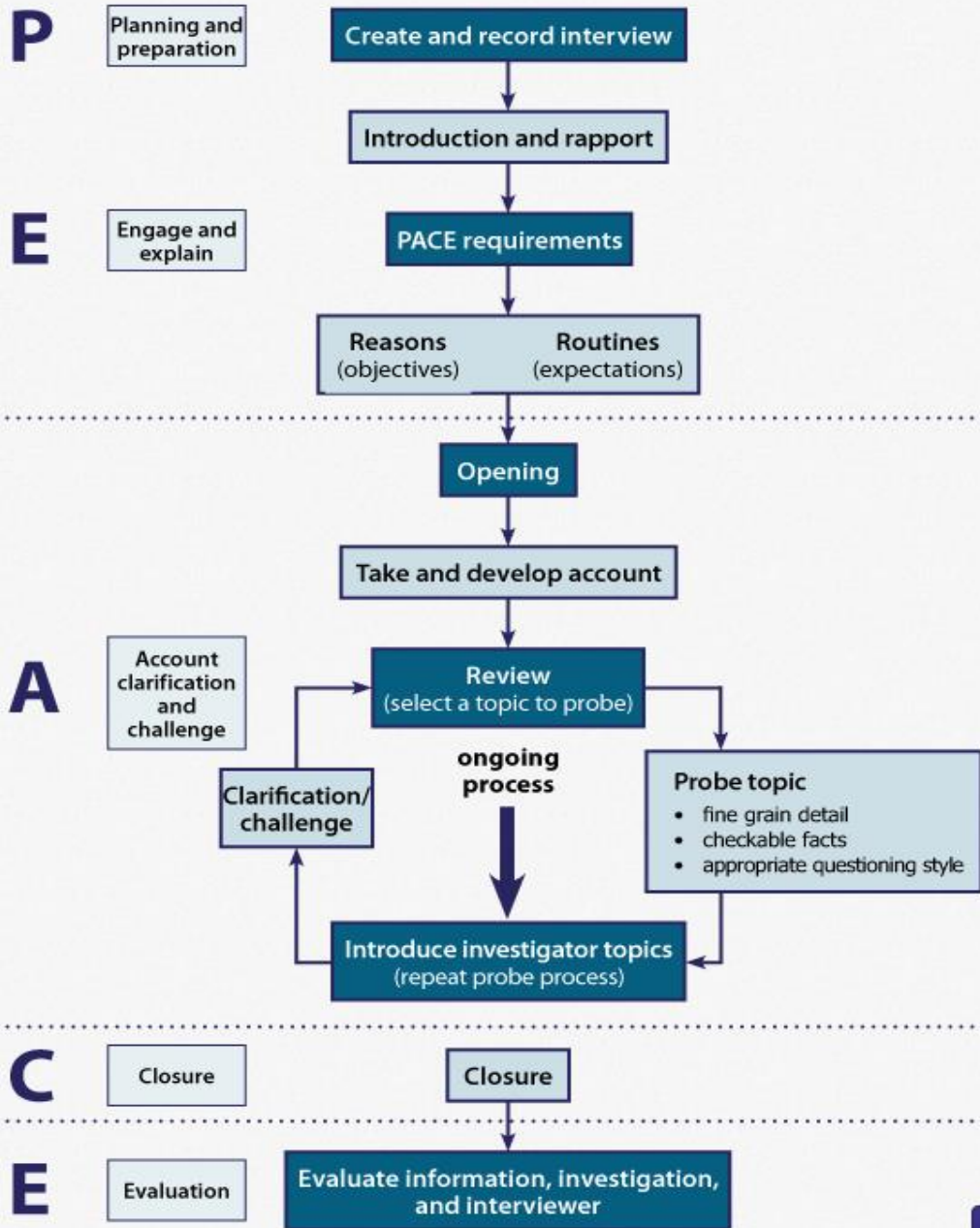

Fig 2 (PEACE-modellen¹⁰)

¹⁰ <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-interviewing/#peace-framework>

PEACE er også en fasemodell, men med noen færre faser. Den norske versjonen fremstår tilsynelatende lik PEACE. Imidlertid er «PACE requirements» en egen hovedboks under kontakt- og introduksjonsfasen i den engelske versjonen. PACE står for «Police and Criminal Evidence Act 1984» (codes for practice regulate police powers and protect public rights). Den engelske modellen har altså et tydeligere punkt i avhørmodellen som viser til rettigheter og regler for avhør. I den digitale versjonen av modellen er det linket til utfyllende regler og retningslinjer. Under boksen «Reasons» avklarer avhører hva avhøret er tenkt å handle om og hva avhører har plan om å få en forklaring omkring. Bevispresentasjonsfasen er tilsvarende den norske.

Modellene er relevant for problemstillingen da det allerede ved pågripelsen og før første avhør starter, må avklares hvilken saksinformasjon som skal eller bør gis. Mens taktikken i SUE og den norske taktikkmodellen legger opp til bevisfremleggelse sent i avhøret eller kanskje først etter flere avhør, har professor Ray Bull (2014) sett nærmere på det å presentere saksinformasjon mer gradvis i løpet av avhøret.

Som det fremkommer av denne avhørstaktikken vektlegges motivasjon som sentralt for å den avhørte til å forklare seg sannferdig. Det å holde tilbake informasjon om bevisene i saken, utfordrer den mistenkte ved at vedkommende eventuelt kommer med forklaringer som ikke stemmer overens med bevisene. Samtidig kan det oppstå misforståelser og løgnhistorier fordi den mistenkte ikke skjønner hva avhører vil at han skal forklare seg om og hvorfor dette er relevant. Når avhører etter å ha sondert rundt bevisemaene gir den mistenkte informasjon om saksinformasjonen, er det vanskeligere for den skyldige mistenkte å tilpasse seg bevisene eller motsette seg dem. Dette begrunnes blant annet med at de som vil fortelle sannheten versus de som forteller bevisst usant, benytter ulike overbevisningsstrategier. I sammenheng med hva slags strategi den mistenkte velger, vil teorier knyttet til menneskets evne til selvregulering stå sentralt (Tekin, Granhag, Strömwall & Vrij, 2017).

Forskere er omforent om at bevis og bevisfremleggelse fremstår som sentralt for å oppnå mål om å få informasjon fra mistenkte i avhør. Forskningen er mer sprikende omkring hvilken bevisfremleggingsstrategi som gir best resultat. Walsh og Bull (2015) har sett på forskningsgrunnlaget for hvordan bevis bør legges frem for den mistenkte. Deres gjennomgang er basert på forskning fra flere land foretatt over mer enn de ti siste år. Denne kartlagte forskningen er varierende gjennomført i form av laboratorieforsøk, intervjuer,

spørreundersøkelser og andre undersøkelser knyttet til reelle avhørsrapporter eller lydopptak. Som en konklusjonene skriver de:

“...These studies have provided consistency when concluding how important evidence disclosure is; however, there is much less agreement between them as to what particular strategy is more effective than another. That is to say, that there remains a contested view as to whether interviewers should disclose evidence ‘early’, ‘gradual’ or ‘late’ in interviews. Much the same position also exists in regard to whether (when several items of evidence are to hand) interviewers should reveal these items, say, either in a chronological order or whether weakest or strongest first” (Walsh & Bull, 2015 s. 666).

Teorigjennomgangen viser at det relevante forskningsfokuset er for en stor del knyttet til strategisk bevisfremleggelse under avhøret og ikke i forkant. Hvordan man skal kunne forklare om saken innledningsvis knyttes til siktedes rettigheter med en plan for den senere bevisfremleggelsen, er slik jeg kan forstå liten eller ingen kunnskap om. Det er nettopp denne linken denne oppgaven har som mål å belyse. Forskingen som foreligger er delt i to adskilte vitenskapsområder, det juridiske og det samfunnsvitenskapelige. Sammenhengen mellom disse perspektivene smeltes i liten grad sammen ved at mistenktes rettigheter ikke trekkes inn i det samfunnsfaglige perspektiv, mens den juridisk ikke trekker inn vitenskapsområder som for eksempel psykologi.

3 Metode

I dette kapitlet presenteres valg og begrunnelse av metode, utvalg, spørreskjemaet, datainnsamlingen, analysen og resultatene fra undersøkelsen. Målet med denne undersøkelsen er å skaffe mer kunnskap om hvordan avhørerne vurderer reglen om å gjøre mistenkte kjent med saken. Metoden bygger på en spørreundersøkelse med bruk av case. I undersøkelsen benyttes åpne spørsmål for å få frem valg og begrunnelser om hvordan respondentene vurderer mistenktes rett til saksinformasjon.

3.1 Forforståelse, det å forske på sine egne og etiske drøftelser

Jeg har jobbet som etterforsker, avhører og etterforskningsleder i ca. 10 år og har erfaring fra et lite og et mellomstort politidistrikt. I tillegg har jeg gitt etterforskningsbistand til mange av landets driftsenheter over en treårsperiode på KRIPOS. I de siste 20 årene har jeg drevet med opplæring av bachelorstudenter ved Politihøgskolen, hvor jeg blant annet har undervist i avhør og de formelle bestemmelsene ved mistenktavhør. I tillegg har jeg siden 2003 vært medforfatter av etterforskningsfagets pensumlitteratur. Jeg har på denne måten vært en del av

det nasjonale fagmiljøet innen avhør over mange år, og deltatt i flere nasjonale arbeidsgrupper i regi av både Justisdepartementet, Politidirektoratet, Riksadvokatembetet og Politihøgskolen.

Mitt valg av problemstilling knytter seg altså direkte til min erfaring, min kompetanse og mitt faglige arbeidsståsted. I tillegg berører det innhold i egne publiserte bøker. Dette utfordrer meg til særlig varsomhet opp mot bekreftelsesfeller som kan forsterke mine standpunkt og oppfatninger. Holgersson (2015) påpeker faren ved slike situasjoner og nevner muligheten for å kunne tilpasse forskningsfunn slik at man som forsker eller som en del av fagmiljø, kommer bedre ut enn det resultatene faktisk tilsier. Dette vil ha særlig betydning når jeg i dette prosjektet omhandler opplæringen og pensumlitteraturen knyttet til norsk avhørstaktikk, siden det er jeg som har skrevet mye av denne litteraturen.

Det å undersøke hvordan praktiske yrkesoppgaver utføres, innebærer at jeg må forstå deltakernes situasjon eller perspektiv (Postholm, 2004). Som forskeren retter jeg fokuset mot arbeidstakernes hverdagshandlinger i deres vanlige arbeidssituasjon. I denne studien er fokus på avhørersens situasjon der han skal introdusere saken for den mistenkte. Det er fare for at det jeg tolker fra respondentenes svar i spørreundersøkelsen, kan bli farget av min egen forforståelse. Mine omtalte erfaringer, vil kunne prege forskningsfokuset. På samme måte vil mitt justispolitiske standpunkt kunne styrke eller svekke min forståelse, både opp mot den som er mistenkt for en kriminell handling eller på den annen siden etterforskningens ståsted.

Det å undersøke egen, kollegers eller etatens praksis, kan påvirkes av manglende distanse til arbeidet og evnen til kritisk og fritt kunne utføre de ulike delene av forskningsarbeidet. I forbindelse med aksjonsforskning påpeker Høie (2010) at det er nødvendig med innsidekunnskap for å identifisere problemstillinger og forstå resultater slik at de kan omsettes til læring. Det var nettopp denne innsideforståelsen som gjorde at jeg ble oppmerksom på og så problemstillingen i denne oppgaven. Skjervheim (1996) skriver at en samfunnsforsker alltid mer eller mindre vil være involvert i de prosesser som blir studert. Jeg tenker at min innsideforståelse vil ha betydning også for prosessene videre ved eventuell utvikling av forhold knyttet til problemstillingen.

De forskningsetiske retningslinjene er ment å virke rådgivende, veiledende og forebyggende, og har vært brukt som rettesnor for meg gjennom hele prosessen. Forskningsetikken er basert på akademisk frihet og forskersamfunnets selvregulering (Kalleberg, 2006). Jeg har ikke benyttet informanter eller respondenter som har oppgitt taushetsbelagt informasjon.

Forskningsfokuset har vært på politiets forståelse av rettigheter til den mistenkte. Noe som fremkommer i offentlige lover, forskrifter, retningslinjer og tilgjengelig litteratur.

Den kriminelle handlingen som er beskrevet i spørreskjemaet er et relevant men oppdiktet hendelsesforløp og har følgelig ikke krav på beskyttelse i form av taushetsproblematikk. Det er altså ikke noe av oppgavens innhold som går i retning av å avsløre politimetoder, taktikk, tekniske hjelpemidler, organisasjonsstrukturer og som er ment å være unntatt offentligheten, sett i lys av politiregisterloven § 23 som omhandler taushetspliktens omfang, og § 33 som knyttes til særskilte regler ved forskning (Politiregisterloven, 2010).

Den forskningsmessige frihet, er ifølge Politihøgskolens egne forskningsetiske regler (Bjørge & Myhrer, 2015) absolutt. I de etiske retningslinjene beskrives noen forhold som er særlig aktuelle ved forskning som foregår i regi av politiet. Jeg har i denne forbindelse ikke oppfattet noen form for press eller forsøk på påvirkning fra arbeidsgiver, Riksadvokatembetet, Politidirektoratet, fagmiljøer eller andre interesseorganisasjoner.

Jacobsen (2015) påpeker at det særlig er etiske aspekter knyttet til forholdet mellom forsker og de som undersøkes. Samtykket som innhentes må for eksempel være slik at deltakerne faktisk deltar frivillig. Deltakerne i dette prosjektet er voksne personer som jobber i politi- og påtalemyndigheten. En må derfor ta for gitt at de er i stand til å forstå det de blir informert om. Prosjektet går ikke inn på noe som kan sies å være noens privatliv. De som deltakerne kun spurt om er jobbrelaterte faglige spørsmål, om deres arbeidsmetodikk og deres tanker om det. De er videre spurt om alder, utdanning og arbeidssted, og identiteten er holdt adskilt fra spørreundersøkelsen ved separate samtykkeskjemaer.

Prosjektbeskrivelsen og spørreskjemaet, sammen med informasjonsskrivet til deltakerne er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD) og deres personvernombud (se vedlegg 2). Det er ikke gjort endringer av betydning i prosjektbeskrivelsen som ble godkjent. Håndteringen av personopplysninger i prosjektet er kun knyttet til deltakernes samtykke hvor navn på deltakerne fremkommer ved deres underskrifter. Denne form for personopplysningshåndtering er vurdert av NSD og omfattes av personopplysningslovens § 31, men er vurdert til såkalt lav personvernulempe. Dette samtykke foreligger kun i originalt papirformat og er oppbevart separat. Siden min innsamling av data har lav personvernulempe, er prosjektet vurdert slik at det ikke er behov for ytterligere søknad til Datatilsynet. I planleggingsfasen av

spørreundersøkelsen vurderte jeg behovet for å søke Politidirektoratet om tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen på politiansatte. Min veileder og jeg har vurdert og ikke funnet det nødvendig å søke Politidirektoratet om en slik tillatelse. Dette er basert på en vurdering av at de ansatte var på studiene frivillig (ikke beordret) og at det som undersøkes ikke er taushetsbelagt og at det de frivillig kun blir bedt om å svare på en fiktiv case.

3.2 Begrunnelse for valg av metode

Ut fra søk i litteratur og i forskning ble det raskt klart at det foreligger lite internasjonal forskning om hva avhører sier og hvordan saksinformasjonen formidles til den mistenkte. I norsk sammenheng foreligger det ingen slike undersøkelser og som nevnt er det lite omtalt i litteraturen om hva som bør eller skal sies. For å belyse problemstillingen var det derfor nødvendig å finne ut om hva avhører faktisk sier, gjør eller tenker. Dette begrunner hvorfor det i denne oppgaven var nødvendig å innhente egen empiri og ikke bare bygge oppgaven på annen tilgjengelig forskning.

Det å utforske praksis vil umiddelbart forbindes med å observere eller gjennomgå reelle saker. En slik forskningstilnærming vil imidlertid være problematisk å gjennomføre og byr på etiske utfordringer i forhold til blant annet samtykke fra den avhørte. Skal man forske på reelle avhør, må man også kjenne sakens bevis. Det er også en utfordring at ingen saker være like. Jeg valgte derfor en forskningsmetode som direkte henvendte seg til de det skulle forskes på og gjorde det ved å skape en reell, men fiktiv avhørscase. På den måten var det mulig å innhente informasjon fra mange, og samtidig ha full kontroll på hendelsen for avhørsinnholdet og de relevante formalia.

I valget mellom intervju og spørreskjema, valgte jeg å prioritere å innhente informasjon fra mange, fremfor noen få. Jeg benyttet åpne spørsmål, noe som kompenserer for fordelene med intervju. På tre spørsmål svarte respondentene med egne ord. En ulempe er imidlertid at det ikke kan stilles oppfølgingsspørsmål til respondenten, og at skriftlige svar ofte er mindre omfattende enn muntlige. Benyttelse av spørreskjema sammen med tilgjengelig teori og forskning, vil samlet kunne belyse problemstillingen godt og således kunne danne et visst grunnlag for generalisering.

Den pre-strukturerte delen har som formål å innhente data om respondentene, slik at det er mulig å si noe mer spesifikt om hvem som svarer hva ut fra hvilke bakgrunn. Den andre delen av spørreskjemaet er basert på en kvalitativ tilnærming med bruk av åpne spørsmål basert på forutsetningen beskrevet i casen. Jeg valgte å bruke kvalitativ tilnærming i denne delen av

spørreskjemaet for å få frem vurderinger, prioriteringer, holdninger og begrunnelser. Videre var det viktig at det ikke skulle ta for lang tid å svare fullstendig på hele spørreundersøkelsen. Dette ut fra et perspektiv om at det er lettere å få personer til å delta dersom det ikke tar for lang tid. Ut fra testene som ble gjort, vil en gjennomføring med å lese forutsetningen/senarioet og svare på spørsmålene ta mellom 20 – 30 minutter, noe som ble opplyst ved orienteringen før respondentene avgjorde om de ville være med eller ikke.

Selv med et lite utvalg kan empirien danne grunnlag for teorigeneralisering og helhetsforståelse. Hensikten er å utvikle begreper, hypoteser og teorier knyttet til fenomenet, og å utvikle helhetlig forståelseskontekst for gruppen som utvalget omhandler. Det vil si at det kan utvikles teorier om hvordan norske avhørere formidler informasjon om saken. Dette kan bidra til identifisering av et behov for tydeliggjøring av begrepet, og det kan lages hypoteser om andre tiltak som bør utrededes. Utvalget av respondenter er ved denne tilnærmingen ikke nødvendigvis avhengig av et stort antall, men baserer seg på hvilke respondenter som ut fra et teoretisk og analytisk formål er mest relevante og interessante (Grønmo, 2016).

3.3 Utvalgsstrategi

Undersøkelsesmetoden som er brukt beskrives som «Små-N-studie» som innebærer at det velges ut kun noen få antall enheter for å ha fokus på et spesifikt fenomen, hvor fenomenet kan belyses fra ulike ståsteder (Jacobsen, 2015 s. 106).

Ved undersøkelsen er det valgt ut avhørere og andre som har et ansvar ved politiavhør. Generalistprinsippet for politiet i Norge betyr at en svært stor andel av politifolk foretar avhør enten sjelden, ofte eller hele tiden. Avhørsfunksjonen er ikke noen beskyttet tittel som krever noen form for tilleggsutdanning. Man kan dele inn avhørere i tre grupper. Spesialistene er de som kun driver med avhør og har anledning til å rendyrke denne arbeidsoppgaven. Spesialistene finner man for eksempel ved KRIPOS eller ved et spesialavsnitt ved politidistriktet som for eksempel spesialister som gjør tilrettelagte avhør av barn. Deretter følger de som har arbeidsfunksjon som etterforskere. Disse foretar en god del avhør, men bedriver også mye annen etterforskningsvirksomhet. Denne kategorien befinner seg på etterforskningsavsnitt ute i politidistriktene. Den tredje kategorien er de som har sin hovedfunksjon innen andre politioppgaver, men som også foretar avhør når situasjonen tilsier det. Det er ikke mulig å definere populasjonen i denne kategorien avhørere nøyaktig. Utvalgsstrategien har på bakgrunn av dette vært å sørge for at både de erfarne, litt erfarne og uerfarne avhørerne er representert,

altså både spesialisten og generalisten. Ut fra situasjonen beskrevet over vurderte jeg det som mest relevant å foreta en pragmatisk utvalgsstrategi som både var praktisk og gjennomførbar.

Målet var å få inn minimum 30-40 svar og deretter vurdere behovet for flere, sett ut fra hovedinntrykket fra disse resultatene. De som ble utvalgt til å delta i undersøkelsen var politi- og påtalefaglige personer som var studenter ved to av de pågående videreutdanningsstudiene innen etterforskning som hadde fysisk samling på PHS i Oslo våren 2018. Jeg hadde ikke oversikt over hvilke studier dette var i forkant og ei heller noen kjennskap til hvem studentene var i etterkant. Tidspunktet for innsamling ble valgt ut fra mitt behov for datainnsamling sett i lys av studieløpet mitt og er således tilfeldig i forhold til utvalget. Alle som deltok gikk altså på taktiske rettede etterforskningsstudier. Det ligger som en forutsetning for studieopptak at alle deltakerne da har KREATIV-utdanning eller tilsvarende før de starter utdanningen. Ingen av de aktuelle studiene var rene avhørskurs eller studier hvor aktuelle avhørsregler er en konkret del av innholdet. Erfaringsmessig er det stor variasjon innen alder, kjønn, stedstilhørighet og erfaring på slike studier ved PHS. Noe som fremkommer ved presentasjon av resultater senere.

For å kunne undersøke om utdanning og erfaring betyr noe for problemstillingen, ble en gruppe tredjeårsstudenter inkludert i undersøkelsen. Disse bachelorstudentene var inne i sine aller siste undervisningsuker da de deltok i spørreundersøkelsen. Respondentene fra denne gruppen vil utgjøre de uerfarne avhørerne i undersøkelsen. Disse respondentene har kun tatt noen få avhør i praksisåret, men samtidig har de hatt om teorien bak formalitetene ved avhør for mindre enn to år tilbake. Formalia under avhør er imidlertid ikke pensum for undervisningen i tredje studieår, slik at deres opplæring om formelle avhørsregler har foregått i første og delvis andre studieår.

3.4 Utvikling av spørreskjemaet

Spørsmålene

Spørreskjemaet er utarbeidet som en semistrukturert undersøkelse (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2016). Dette er en undersøkelse som kombinerer pre-strukturerte og åpne spørsmål. De forhåndsdefinerte spørsmålene med svaralternativer er knyttet til variabler som forteller relevant informasjon om hvem respondentene er, for eksempel tjenestested, utdanning, kjønn og alder. De tre åpne spørsmålene i skjemaet er direkte rettet mot problemstillingen og gir respondentene mulighet til fritt å skrive det de tenker og mener, uten å bli ledet av spørsmålene. Av pragmatiske omfangsårsaker valgte jeg kun å bruke tre spørsmål for å få respondentene til å beskrive hva de ville gjort og gi en begrunnelse.

Kombinasjonen av åpne og lukkede spørsmål er ifølge Jacobsen (2015 s. 127) en «blandingsmetode». Fordelen med denne tilnærmingen er at den begrenser noen av svakhetene med både den kvalitative og den kvantitative metoden. En får både kvantitative svar i form av variabler og kvalitative svar som er egnet til å tolke og kategorisere.

Det sies at det å utforme gode spørreskjema er en kunst, og når skjemaet først er ferdig laget og tatt i bruk, kan det ikke endres (Johannessen, et al., 2016). Derfor ble spørreskjemaet testet ut i to omganger og redigert i forhold til de tilbakemeldingene som kom. Den første testen var med en håndfull medstudenter fra min egen masterutdanning. Den andre testen var på to interne fagansatte ved PHS. Begge testene medførte nyttige innspill til forbedring av skjemaet, blant annet struktur, informasjonen og instruksjonen, spørsmålsstillinger og innhold og form på selve historien om ranet.

Scenario/casebeskrivelsen

Casen som fremkommer i spørreskjemaets innledende del, er utgangspunktet for å kunne svare på selve spørreskjemaet (se vedlegg 3). Enkelt fremstilt beskrives det flere straffbare handlinger som foregår på Toppen Storkiosk i Utbygda. I forbindelse med et grovt ran utføres flere andre separate straffbare handlinger. Dette er beskrevet som seksuell handling, trusler og det å etterlate ransofferet i en hjelpeløs tilstand. Noe som ville medført døden dersom offeret ikke tilfeldigvis hadde blitt funnet raskt. Beskrivelsen av de andre ulike straffbare handlingene kan ikke sees på en del av det grove ranet. Dette er laget for å få frem at personen som er pågrepet, er under mistanke for en rekke straffbare forhold da han skal i avhør. I forutsetningen er det lagt inn informasjon om det foreligger en pågripelsesbeslutning, hvor det på pågripelsestidspunktet kun var dekning for å sikte personen for grovt ran.

I tillegg til handlingsbeskrivelsene er det lagt inn en god del informasjon om funn, beslag og resultater fra utført etterforskning og sporsikring. Det foreligger på avhørstidspunktet en rekke beslag i form av biologisk og annet teknisk materiale, digitale spor og verbale uttalelser. Sporene er beskrevet slik at det foreligger det som kan sies å være et sterkt mistankegrunnlag mot den siktede. Den siktede har sittet en del timer i varetektscelle i påvente av avhør, som respondentene altså skal se for seg at det er de som skal planlegge. Denne delen av scenarioet er laget for å utforske problemstillingen som knytter seg til hva avhører forklarer om mistankegrunnlaget.

Kodebok

I spørreskjemaet som følger med casebeskrivelsen, er det både avkryssings- og åpne spørsmål. Kodingen av avkryssningsspørsmålene gir seg selv innenfor kjønn, utdanning og

arbeidssted. De åpne svarene må imidlertid kategoriseres for å kunne analyseres. En slik kategorisering er helt nødvendig for å rydde i dataene, slik at de gir mening og kan være gjenstand for selve analysen (Grønmo, 2016). Disse kategoriene er satt opp og beskrevet i en kodebok (se vedlegg 4). Kodeboken beskriver hvilke kategorier svarene skal plasseres i. Innholdet i svarene ble ført systematisk inn i Excel og ordrett gjengitt etter kategoriseringen.

Utviklingen av kategoriene for svarene på de åpne spørsmålene, ble gjort gjennom noen runder med utprøving. Først ble det laget et utkast før datainnsamlingen begynte. Etter innsamlingen ble det på bakgrunn av en grov gjennomgang av dataene, laget kategorier som var egnet for å analysere de tre åpne svarene. For spørsmålet som angikk «straffebestemmelsene, tid og sted», var det i utgangspunktet laget syv kategorier. Ved å la en kollega foreta en inter-rater kontroll, viste dette seg å være en for komplisert måte å kode svarene fra dette spørsmålet på. Det ble for mange variasjoner eller kombinasjoner, noe som gjorde inter-rateren usikker på hvordan han skulle tolke systemet. Dessuten ville tallene innen hver kategori bli veldig små ut fra undersøkelsens omfang. På bakgrunn av dette ble kategorien om «tid, sted og straffebestemmelsen» delt i to. En for «tid og sted» og en for «straffebestemmelsen». Ved analysen senere er disse kategoriene sett på adskilt og helhetlig. En ny inter-rater ble brukt til kvalitetskontrollen etter den nye kategoriseringen. Mer om dette i underkapittelet om reliabilitet.

3.5 Datainnsamlingsprosessen

Undersøkelsen ble gjennomført ved at respondentene fikk utdelt en orientering om forskningsprosjektet. Informasjonsbrevet inneholder en orientering om prosjektet og inkluderer godkjenning fra NSD og samtykkeerklæring (se vedlegg 2). Samtykkeerklæring og spørreskjemaet er håndtert separat, slik at undersøkelsen er sikret anonymitet. Det vil si at spørreskjemaet ikke kan koples til samtykkeskjema. Spørreskjemaene ble nummerert i stigende rekkefølge (nr. 1 – 42) etter hvert som de ble samlet inn. Original er lagret urørt, mens kopisettet er benyttet til transkripsjonsarbeidet.

Innsamlingen foregikk ved de utvalgte to studiegruppene ble oppsøkt da de hadde fysisk samling ved PHS. De ble orientert om studiet og kunne selv velge om de ville ta til seg spørreskjemaet eller la være å delta. I begge disse gruppene ble spørreskjemaet fylt ut utenfor undervisningstiden. Utfylte skjema ble lagt i en pappepose som ble overvåket av de som var studieansvarlige. Bachelorstudentene fikk skjemaene etter endt undervisningstime. De som ikke ville delta fikk anledning til å forlate lokalet. De øvrige fylte ut skjemaet og leverte i

pappesken idet de forlot klasserommet. Det er ingen respondenter som i ettertid har gjort henvendelser for å trekke sitt samtykke til deltakelsen.

3.6 Analyse

Analysen av dataene innebærer å avdekke generelle eller typiske mønstre i materialet. For å finne frem til slike forventede og overraskende mønstre må datamaterialet jobbes med (Grønmo, 2016). Ved transkriberingen har jeg skrevet direkte av det som stod i de utfylte papirskjemaene. I analysearbeidet har jeg benyttet analyseprogrammet Excel. Excel var et hensiktsmessig analyseverktøy for meg fordi det var kjent fra før, men først og fremst fordi det enkelt også gir gode muligheter for filtrering, sammenlikninger, oversikter og fremstillinger. Transkriberingen var det første detaljerte møtet med innholdet i svarene til respondentene. Før dette var skjemaene gjennomgått mer overfladisk som en del av strategien for å finne frem til en relevant kategorisering av svarene. Denne arbeidsprosessen bidro til et grovt helhetsinntrykk og muligheter for å identifisere interessante og sentrale temaer.

Analysen er gjennomført ved å la de tre åpne spørsmålene være variabler for å lage kategorier. Ved de kvantitative spørsmålene var kategoriene nærmest gitt ved spørsmålsstillingen, mens det for de kvalitative spørsmålene var noe mer krevende å komme frem til faglige og håndterbare kategorier for koding av svarene. For eksempel hvor mange (målenivå) har svar at de gjør mistenkte kjent med grovt ran, samt tid og sted for handlingen (univariat analyse). I tillegg er det gjort analyser med bruk av to variabler (bivariat analyse) (Johannessen, et al., 2016). I den forbindelsen har jeg sett på hvor mange av erfarne eller uerfarne som har svart slik eller slik. Dette er gjort fordi det kan være interessant å se på om det kan være en sammenheng mellom handlinger/meninger og erfaring/utdanning. På grunn av undersøkelsens begrensede omfang (n=42), er det ikke foretatt andre bivariate analyser.

Utover det å se statistisk på datamaterialet, er noen av uttalelsene direkte gjengitt som eksemplifisering av meninger knyttet til de ulike kategoriene. Dette utvalget er gjort for å vise normalen innenfor kategoriene, ikke for å trekke frem ytterpunkter. Dette er gjort fordi slike uttalelser forteller noe mer eller noe annet enn bare tallfesting av hvordan respondentene har svart. Dette gjelder i denne oppgaven særlig for å få frem hva respondentene har tenkt når de begrunner sine valg.

Etter den beskrevne prosess fremkom følgende kategorier for «straffebestemmelser» (forholdets art):

§ 328 + (inkluderer grovt ran, seksuell handling, trusler, etterlate noen i hjelpeløs tilstand)	§ 328 (inkluderer grovt ran jf. siktelsen)	§ 327 (inkluderer ran + evt. andre forhold)	Vagt (brukt der hverken straffebestemmelser eller gjerningsbeskrivelse inngår)
---	--	---	--

Bruk av «§ 328+» betyr altså at det innenfor denne kategorien kreves at respondentene har omhandlet grovt ran, samt minimum ett av de andre forholdene. Tanken om minimum ett straffebud i tillegg, er knyttet til at denne oppgaven ikke har som noe mål å finne ut hvilke straffebud et scenario inneholder. Dersom respondenten bare har oppdaget ett tilleggsforhold, og brukt dette inn i sin orientering til mistenkte, så er vurderingen at kategorien «§ 328+» er oppfylt. Innenfor kategorien «§ 327» ligger også uttalelser som trekker inn noen av de øvrige forholdene. Grunnen til dette er å unngå for mange kategorier, og at utgangspunktet er at det kun informeres om ran. Med kategorien «vagt», menes uttalelser som ikke inneholder tilstrekkelig med informasjon, og hvor innholdet ikke kan knyttes til noen aktuelle straffebestemmelser.

Tid og sted:

Tid og sted (inkluderer angivelse av aktuell kveld, dag eller annen indikering av tidspunktet, samt angivelse av sted som er Toppen Storkiosk i Utbygda)	Tid (inkluderer tidspunktet i form av dato/dag eller kveld/tidsrom)	Sted (inkluderer Toppen Storkiosk i Utbygda)	Vagt (inkluderer at hverken tid, sted eller noen straffbare forhold er spesifisert)
---	--	---	--

Begrunnelse:

Rettigheter og taktisk begrunnelse (inneholder informasjon om både mistenktes rettigheter og etterforskningens taktiske behov)	Taktisk begrunnelse (inneholder informasjon kun om taktiske behov)	Rettigheter (denne kategorien ble ikke benyttet videre, da ingen svarte innen denne kategorien)
---	---	--

Grunnen til at variabelen «rettigheter» ikke ble benyttet videre ved kodingen og i analysen, er at det ved grovgjennomgangen av datamaterialet tydelig viste seg at ingen respondenter svarte innenfor denne variabelen. Svarene som respondentene ga ble derfor kodet innenfor kategoriene «taktisk eller en kombinasjon av både taktisk og rettigheter».

Ved kategorisering av spørsmålet som knytter seg til grunnen for mistanken, måtte respondentene svare ved å velge ett av to mulige alternativer. I alternativet for «Ja» ble kategorien «Innledningsvis» brukt. Dette følger naturlig av spørsmålet og svaralternativet. For svaralternativ «Nei» ble kategoriene «Underveis, på slutten, ved nytt avhør og ikke regulert», benyttet. Kategorien «Ikke regulert» er brukt for svar som i innhold tolkes som at respondenten er av den oppfatning av at mistenkte ikke har noen rett til informasjon, eller at respondenten mener at en slik rettighet ikke er omtalt i lov eller andre rettskilder.

Ja Innledningsvis	Nei Underveis	Nei På slutten (etter ferdig sondering)	Nei Ved nytt avhør	Nei Ikke regulert (at siktede har et slikt krav)
-----------------------------	-------------------------	---	------------------------------	--

3.7 Validitet, reliabilitet og generalisering

Validitet

Ved vurdering av validitet (gyldighet) vurderer man om undersøkelsesdesignet er egnet til å samle inn data som er relevant for problemstillingen. Spørsmålet er om undersøkelsen måler det den er tenkt å måle? Har jeg svart på problemstillingen ved å gjøre det jeg har gjort?

Tanken var å etablere en så høy økologisk validitet som mulig. Økologisk validitet handler om hvorvidt metoden som brukes ligner situasjonen for det som skal undersøkes¹¹. Det ville ha gitt høy økologisk validitet dersom metoden i dette prosjektet hadde vært observasjon av reelle avhør av mistenkte eller gjennomgang av lydfiler fra gjennomførte avhør. I de situasjonene ville man fått høre hva avhører faktisk sier i avhøret. Når metoden i denne oppgavesammenheng er i form av spørreundersøkelse, synker derfor den økologiske validiteten. Når det i spørreundersøkelsen er lagt inn et realistisk beskrevet scenario, og spørsmålene er praktisk rettet mot hva avhørerne vil gjøre ut fra praktiske forutsetninger, styrker dette den økologiske validiteten. Politifolk er for eksempel vant til å lese politidokumenter og ut fra disse lage avhørsplaner (Riksadvokaten, 2016). I avhørsplanleggingen må avhører ta stilling til hvilke

¹¹ https://snl.no/validitet_i_psykologi

rettigheter og formelle bestemmelser som er aktuelle og hvordan dette skal formidles til den avhørte (Riksadvokaten, 2018). Selv om de ikke nødvendigvis skriver formalia som skal introduseres i avhøret fullstendig ned i avhørsplanen, må de altså ta stilling til hva de skal si. Dette må de gjøre ut fra saksdokumentene. I spørreundersøkelsen får de også dette skriftlig, men mer i form av et kort sakssammendrag. Det er derfor klare vurderingslikheter mellom spørreundersøkelsen og en reell forberedelsessituasjon i forkant av et avhør.

Siden dette er en spørreundersøkelse, foretatt med et fiktivt scenario, kan det altså hende at respondentene har skrevet at de ville handle annerledes enn det de faktisk ville gjort i et virkelig tilfelle. I et virkelig avhør stilles det krav om at avhører informerer på en enkel og forståelig måte innholdet i straffebestemmelser og andre prosessuelle regler. Forklaringen fra avhører skjer altså muntlig. I spørreundersøkelsen må de skrive det de ellers tar muntlig ved reelle avhør. Det stilles imidlertid krav til skriftlig redegjørelser knyttet til hvilke formelle bestemmelser som er introdusert for den avhørte og hvordan dette er formidlet. Dette skal fremkomme i avhørsrapporten (Påtaleinstruksen, 1985 § 8-14 syvende ledd; Riksadvokaten, 2016 pkt 4.3 s. 4-5; 2018; Straffeprosessloven, 1981 § 230, femte ledd, siste setning). Det er derfor relevant at informasjon som skal gis den avhørte skrives ned i avhørerens plan. Det gjør svarene som avgis mer knyttet til praksis, siden respondentene må svare ut fra den praktiske hendelsen som er beskrevet, og ikke baserer seg på hva de generelt pleier å si når de informerer om rettighetene. Analysen av dataene og påfølgende tolkning baserer seg på kartlegging av innholdselementer knyttet til formalia, og er ikke språknyansert i forhold til for eksempel rettskrivning, gode eller dårlige formuleringer. Fokuset er altså på hva som sies, og ikke om språket er godt.

Jeg har hatt et distansert forhold til respondentene og de fremstår for meg som anonyme. Jeg har en politifaglig nær tilknytning til teamet for problemstillingen. Min faglighet og dyktighet rent håndverksmessig kan ha betydning for dette prosjektets validitet (Kvale, Brinkmann, Anderssen & Rygge, 2015). Tjora (2017) mener at en forsker med særlig kunnskap om fenomenområdet er en ressurs, men at det samtidig kan ansees som en støyfaktor. Det er særlig analysefasen som fremheves som sårbar, da forskeren lett kan gå i bekräftelsesfellen ved å lete etter ønsket informasjon og bruke denne skjevt, eller helt overse informasjon som går i andre retninger enn de antatte hypotesene.

Reliabilitet

Reliabiliteten (pålitelighet) handler om hvorvidt den gjennomførte undersøkelsen vil kunne forventes å få samme resultater dersom andre gjorde det samme. Derfor er det for eksempel

viktig at gjennomføringsprosessen er detaljert beskrevet og kan følges av andre, og at analysen ikke preges av subjektive meninger (Tjora, 2017). For å ivareta påliteligheten i denne oppgaven er det benyttet flere virkemidler. Spørsmålene i spørreskjemaet og kodingen er utviklet ved bruk av testpersoner. For å sikre at faktum i historien juridisk må forstås som flere uavhengige straffbare forhold, ble den kvalitetsvurdert av biveileder dr jur Steinar Fredriksen. Denne delen av senarioet er laget for å teste hva avhører sier om hva mistanken gjelder.

Reliabiliteten knytter seg til nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, måten dataene samles inn på og hvordan de analyseres og forstås (Johannessen, et al., 2016). Etter egen koding, fikk jeg først en kollega til å foreta en inter-rater reliabilitetstest¹², som vil si en måling av graden av samsvar eller korrelasjon. Denne gjennomgangen medførte som nevnt endringer en av kategoriene. Etter at «straffebestemmelsene» og «tid og sted» ble adskilt, viste en ny inter-rater gjennomgang en differanse på åtte ulikheter mellom min rating og den eksterne inter-rater sin koding. Ulikheten var knyttet til kategorien «straffebestemmelser». Halvparten av de åtte tilfellene var knyttet til uklarhet i kodeboken på hvordan man skulle kode dersom respondenten hadde svart § 327 (ran), men hvor det var nevnt andre forhold i tillegg. Disse kunne vært plassert i en egen kategori («§327+»), mens jeg har plassert de i samme gruppe som ran for øvrig. Dette er gjort fordi det ville bli for komplisert å lage flere underkategorier for hver kategori. I de fire andre tilfellene av forskjeller, var inter-rater «strengere» i sin vurdering enn meg. Det betyr at respondentenes svar i disse fire tilfellene ble kodet til en mindre alvorlig straffebestemmelse enn det jeg hadde gjort. Med strengere her menes at det at respondentenes svar resultatmessig ble plassert lengre unna det som er vurdert til å være riktig svar. For de to øvrige åpne svarene, var det ingen ulikheter. Det kan forklares med at det kun er mulig å kode svarene innen to kategorier. Kontrollpersonene har benyttet samme verktøy og fått mine transkriberte data, men uten min koding innen kategoriene.

For variabelen om «straffebestemmelser» var det fire kategorier for å kode svarene. Det er 42 utsagn (n=42) som fordeles på fire kategorier. Totalt blir 168 alternativer for denne kategorien. Ved å la en inter-rater foreta kodingen, viste det seg at det var en forskjell på åtte kodeplasseringer. Samsvaret mellom inter-rater og min egen koding innenfor kategoriene for straffebestemmelser, ble da overensstemmelse på 95,24%. Ideelt sett burde de to som

¹² <https://snl.no/reliabilitet>

kontrollerte kodingen min, utført kontrollen ut fra samme inndeling av variabler og kategorier. På den måten ville det vært mulig og regnet ut og vurdert den faktiske overenstemmelsen, sett opp mot tilfeldighet eller sjansebasert plassering innen kategoriene (Lydersen, 2018). Siden den første inter-rateren i dette tilfelle ble brukt til å korrigere kategoriene, var ikke dette mulig i denne sammenheng. Måling etter Cohens Kappa (Sim & Wright, 2005) ligger innholdsmessig utenfor studiet ved denne erfaringsbaserte masterutdanningen. Uten å gå nærmere inn på dette, vil jeg presentere det jeg mener er funn i undersøkelsen og diskutere disse senere. Dette nevnes her for å tydeliggjøre at det ikke er foretatt en fullverdig inter-rater kontroll av dataene, og at analyser og funn må ta dette i betraktning.

Åpenhet knyttet til hele forskningsprosessen gjør forskningen transparent. Dette knyttes til hvordan jeg som forsker beskriver hva jeg har gjort, henviser nøyaktig til hvilken teori jeg benytter, beskriver metodene jeg har valgt, hva som er blitt endret eller om noe har gått feil. Graden av pålitelighet måles blant annet etter hvor godt jeg har begrunnet mine tolkninger og refleksjoner og det mest vesentlige spørsmålet er om en annen forsker ville gjort de samme funnene dersom denne gjorde den samme jobben (Tjora, 2017). Som et ledd i åpenheten, er spørreskjema, samtykkeskjema, kodebok, og gjengivelse av metode, resultater og funn gjort tilgjengelig i oppgaven eller vedlegg.

Generalisering

Spørreundersøkelsen jeg har benyttet, kunne vært benyttet til statistisk generalisering dersom undersøkelsen hadde vært utført på et utvalg som var representativt for populasjonen. Populasjonen «norske avhørere» er vanskelig å definere og uansett måtte spørreundersøkelsen vært gjennomført i et betydelig større omfang enn hva som har vært mulig i denne oppgaven. Tjora (2017) beskriver en alternativ generaliseringstilnærming i form av konseptuell generalisering. Målet ved en slik tilnærming er å fremstille funn i form av typologier, modeller, begreper, metaforer eller lovmessigheter som ikke direkte kan leses ut fra innsamlet empiri. Tidligere forskning kan da brukes for å støtte opp under større gyldighet og øker muligheten for mer generalisering enn det min begrensede undersøkelse alene kan gjøre. I materialet som er innsamlet, kan jeg altså se etter trender og fellestrekk som jeg kan se mer generelt på og stille spørsmål om kan ha relevans for avhør av mistenkte mer generelt enn bare for mine utvalgte respondenter.

3.8 Resultater

Ved presentasjon av resultatene har jeg benyttet pivotdiagramverktøyene i Excel. Utgangspunktet for presentasjonen av data er hentet fra analysen av de ulike kategoriene. Først følger en redegjørelse for hvem respondentene er, deretter beskrives analysen fra kategoriene «straffebestemmelsene» (forholdets art) og deretter «tid og sted». Videre omtales funn fra kategoriene knyttet til respondentenes begrunnelser for valg tilknyttet tid, sted og forholdets art. Underkapittelet avsluttes med resultater knyttet til kategorien som omhandler mistankegrunnlaget. I presentasjonen er det benyttet diagramfremstilling av resultatene, for tabellpresentasjon henvises til vedlegg 5.

3.8.1 Bakgrunnsdata om respondentene

Spørreskjemaet ble levert ut til 61 personer hvorav 42 (n=42) svarte på undersøkelsen. Dette utgjør en svarprosent på 68,9%. Av de 42 er det 22 bachelorstudenter (uerfarne). Disse har ett års praksis-studie i sin utdanning. 20 respondenter er ansatt i politi- og påtalemyndigheten (erfarne) og har sitt arbeid tilknyttet taktisk etterforskning. Fordeling knyttet til tjenestested er at fem jobbet ved særinstitusjonene Kripos/Økokrim, seks personer har sin arbeidstilknytning til et spesialavsnitt i politidistriktene, mens syv tjenestepersoner var tilknyttet en politistasjon eller lensmannskontor. Alle deltakerne har gjennomført minimum KREATIV (eller tilsvarende) avhørsopplæring, enten som ett EVU-kurs eller via bachelorutdanningen etter 2012. Åtte (19,1%) har tilleggsutdanning innen avhør enten som avhørsinstruktør eller avhør av sårbare/tilrettelagte avhør. Totalt er det fire av de erfarne etterforskerne som ikke er politiutdannet. Den yngste deltakeren er 24 år og den eldste 52. Gjennomsnittsalderen er 32,5 år. Den med lengst erfaring gikk grunnutdanningen sin ved PHS i 1992. Kjønnfordelingen var 52 % kvinner og 48% menn.

3.8.2 Informasjon gitt om tid, sted og forholdets art

Det første åpne spørsmålet ble stilt slik;

«I loven står det at den siktede før forklaringen avgis, skal gjøres kjent med saken. Hvis du skal gjennomføre avhøret eller være leder for avhøret, hva vil du opplyse den avhørte om hva han er siktet for?»

Etterforskningen har pågått i ett døgn etter pågripelsen og det er sikret ny informasjon som gjør at mistanken gjelder grovt ran, seksuell handling, trusler etter ranet og etterlate noen i hjelpeløs tilstand.

Kategoriene «straffebestemmelser» og «tid og sted» er som nevnt delt i to og vil bli presentert både adskilt og sammensatt. Kategoriseringene er redegjort for i underkapittelet for analyse og det vises til dette for detaljer knyttet til kategoribetegnelsene. I denne fremstillingen av resultatene er det valgt å benytte figurer i form av diagram (for tabell se vedlegg 5).

Straffebestemmelsene

Fig 3 – (antall svar (n=42) fordelt på straffebestemmelsene)

Her ser vi at åtte (19%) av respondentene svarer at de ville informert om alle aktuelle straffebestemmelser (grovt ran + minst ett av de andre forholdene). Seksten stykker (38%) ville forholdt seg til siktelsen/pågrepelsesbeslutningen fra dagen før om grovt ran, uten å informere om de nye mistankebestemmelsene. Sytten respondenter (41%) informerer kun om ran. Dette betyr at 81% ikke ville ha informert den siktede om hva han faktisk er under mistanke ved avhørets start.

Fig 4 – (viser antall svar for de fire kategoriene innen «tid og sted»)

19 respondenter (45,2%) vil informere både om tid og sted på en tilstrekkelig måte. Med tilstrekkelig menes at både tid og sted er beskrevet så detaljert at det ikke fremstår som noen gjettekonkurranse om hva som er faktum. For tidspunktet vil det si både hvilken dag det er og tidsrom på døgnet. For sted må Toppen Storkiosk minimum fremkomme. Ti stykker (23,8%) informerer bare om sted og to (4,8%) informerer kun om tid. Elleve respondenter (26,2%) av svarene er tid og sted så uklart og vagt beskrevet at hverken kan knyttes til noe konkret sted eller tidsrom. Dette betyr at 23 respondenter (54,8%) svarer ufullstendig hva gjelder informasjon om tid og sted for det straffbare forhold.

Straffebestemmelsene koplet sammen med tid og sted

Fig 5 (kategoriene for «tid og sted») fordelt på kategoriene «straffebestemmelser»

Når kategoriene tid, sted og forholdets art settes sammen, ser vi at det er tre (7,1%) respondenter som i sine svar omhandler både tid, sted og straffebestemmelsene (§ 328?+). Av de seksten som informerer om grovt ran (§ 328) er det elleve (68,6%) som også har med både tid og sted. For de sytten respondenter som kun informerer om ran, er det tretten stykker (76,5%) som enten er vage rundt straffebestemmelsene eller som ikke har med tid eller sted i sin informasjon.

Straffebestemmelsene + tid og sted fordelt på erfarne/uerfarne

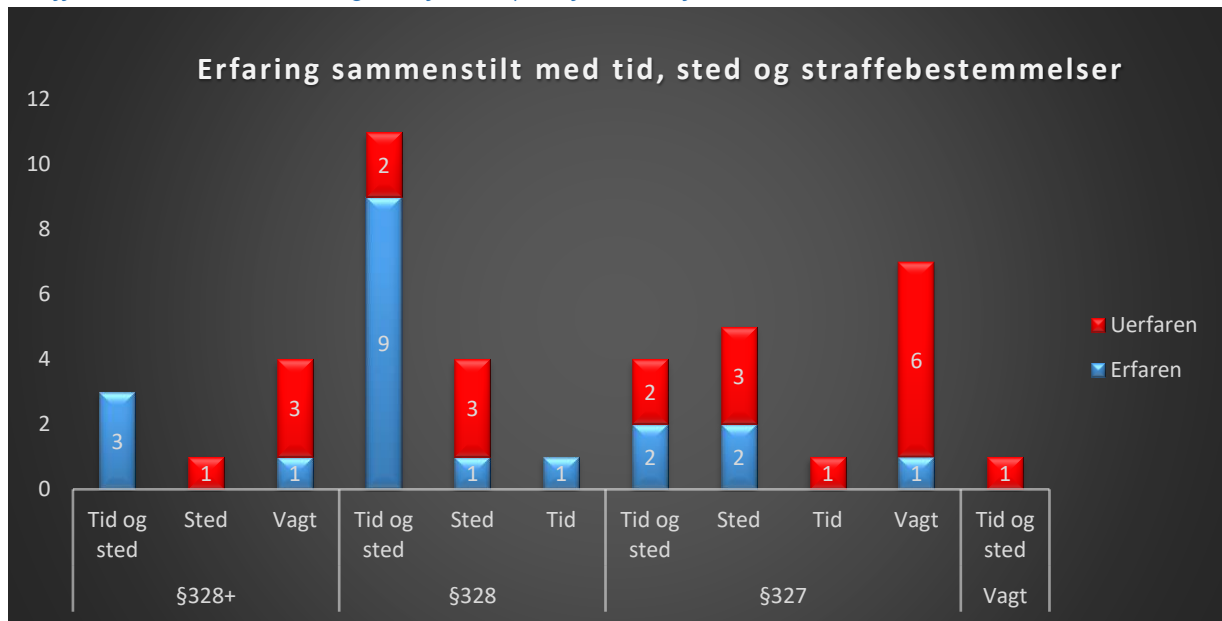

Fig 6 («erfaring» fordelt på de fire kategoriene «straffebestemmelser», «tid og sted»)

Ut fra diagrammet kan vi se at av de åtte som har tatt med tilstrekkelig med straffebestemmelser (§328+), så er det likt antall erfarne og uerfarne, men de tre som har med både straffebestemmelsene, tid og sted, er alle erfarne. Dette utgjør 15% av de erfarne respondentene. Disse tre har alle tilleggsutdanning i avhør og jobber ved spesialavsnitt i politidistrikt eller ved særinstitusjon. Ni av de elleve som svarer tilfredsstillende om grovt ran (§ 328) + tid og sted, er erfarne. Noe som utgjør 45% av de erfarne respondentene. Samlet viser fremstillingen at de erfarne generelt er bedre på kategoriene forholdets art + tid og sted og at de uerfarne som gruppe fremstår som mest vage i sin fremstilling av å gjøre saken kjent. Samtidig viser resultatene at stor spredning for de ulike kategoriene også når det gjelder de erfarne.

For å vise bredden i de ulike tilnærmingene, har jeg tatt med ett sitat fra hver kategori. Utvalgene som er gjort baserer seg på å trekke frem sitater som klassisk illustrerer kategoriene de er plassert i.

Utsagn fra forholdets art/straffebestemmelsene + tid og sted

Kategoriene «§ 328+» og «tid og sted»:

«Ville tatt utgangspunkt i en siktelse som inneholder hvilke straffebud han er siktet for + kort grunnlag - tid og sted med kort beskrivelse. Siktelsen må imidlertid utvides, han siktes for: Grovt ran + seksuell handling + trussel (usikker på straffebud) + hun kunne dødd om hun ikke ble raskt funnet. - må lande hva dette er, hensatt i hjelpeløs tilstand, forsøk på drap?»

Her ser vi at respondenten tar utgangspunkt i tid, sted og forholdets art som er beskrevet i siktelsen fra dagen før. I tillegg tar respondenten med tre-fire «nye» forhold som også inngår i mistanken når siktede blir avhørt. Denne respondenten er en erfaren etterforsker som jobber ved spesialavsnitt og har avhørsinstruktørutdanning.

Kategoriene «§ 328» og «tid og sted»:

«Dersom det er skrevet en siktelse i saken ville jeg i utgangspunktet lest denne opp for ham. Dersom ikke, ville jeg forklart at han er pågrepet og siktet for grovt ran ved bruk av skytevåpen av Toppen Storkiosk i Utbygda for fem dager siden i tidsrommet rundt kl 21:30 tiden, og at det i forbindelse med saken er gjennomført ransaking av hans hjem og bil. Videre ville jeg forklart at en siktelse betyr at politiet mener det er større sannsynlighet for at han har begått ranet enn at han ikke har gjort det.»

Denne respondenten er en erfaren etterforsker som jobber ved et spesialavsnitt og har videreutdanning i avhør. Her informeres det kun om det grove ranet jf. siktelse og legger til at det er benyttet skytevåpen. Respondenten informerer også noe om hva politiet har gjort av etterforskning.

Kategorien «§ 327» og «sted»:

«Jeg ville gjort han kjent med siktelsen, dersom den var skrevet, evt. grunnlaget i beslutningen om pågripelse. Dersom det ikke forelå noen siktelse, ville jeg gjort ham kjent med at han var siktet for ran av Toppen Storkiosk for fem dager siden.»

Dette eksempelet viser slik flere respondenter har gjort at det vises til siktelsen. Respondenten skriver imidlertid at han kun ville informert om ran dersom siktelsen ikke var foreliggende. Respondenten er en erfaren etterforsker som jobber ved et spesialavsnitt og har tilleggsutdanning i avhør.

Kategori «Vagt» om forholdet og «tid og sted»:

«Du er mistenkt for hendelse ved Toppen Storkiosk (dato). Vi har flere bevis som tilsier at du var involvert. Vi ønsker din forklaring om saken.»

Denne respondenten sier ikke noe om det straffbare forholdet og bruker kun ordet «hendelse». Vedkommende legger også inn at det foreligger «flere bevis» for siktedes skyld. Respondenten er bachelorstudent.

Tid og sted

Ser vi mer detaljert på hvordan respondentene har svart om tid og sted for handlingen, er følgende utdrag valgt:

Kategori «tid og sted»:

«Du er siktet for ran av Toppen Storkiosk den (dato) i tidsrommet mellom kl 2100 – 2200»

Her er stedet identifisert, dato og et avgrenset tidspunkt på døgnet. Denne respondenten er en 26 år gammel bachelorstudent.

Kategori «Vagt» om tid og sted:

«At han er siktet for ran som fant sted for fem dager siden i Utbygda.»

Det å angi for fem dager siden er vagt og at det har skjedd ett eller annet sted i en bygd eller by er heller ingen spesifikk angivelse av sted. Denne uttalelsen kommer fra en erfaren etterforsker ved politistasjon.

3.8.3 Respondentenes begrunnelser knyttet til det å gjøre saken kjent

Det andre åpne spørsmålet var ment å henge sammen med svarene fra det første spørsmålet og må derfor sees i sammenheng. Svarene er kodet etter to kategorier. Den ene kategorien er de som sier de vurderer både siktedes rettigheter og sakens etterforskningsbehov (rettigheter og taktikk) og den andre er de som argumenterer kun opp mot etterforskningens behov (taktikk).

Spørsmål som ble stilt var som følger:

«Fortell om vurderingen du foretok i forbindelse med det du ville informere siktede om i spørsmål 1?»

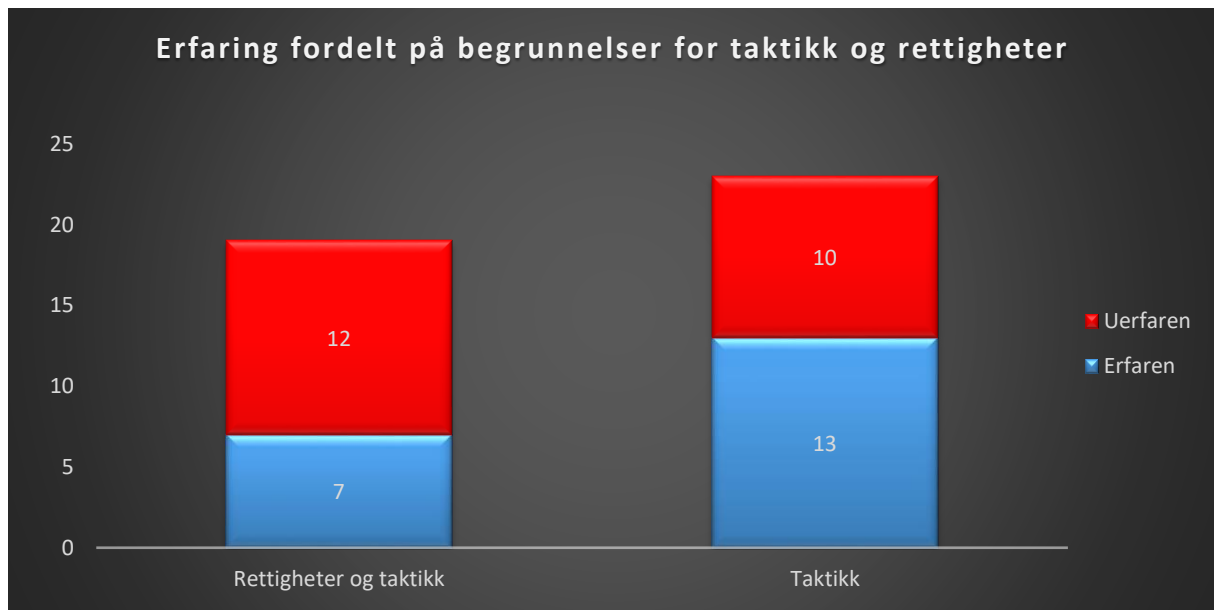

Fig 7 (kategoriene «rettigheter og taktikk» fremstilt etter erfaring)

Nitten respondenter (45,2%) oppgir at de har vurdert tid, sted og forholdets art opp mot både siktedes rettigheter og etterforskningens behov. Mens de resterende 54,8% oppgir at de kun har vurdert informasjonen de gir om saken i forhold til etterforskningsbehovet (taktikk). Som figuren viser har 12 av de uerfarne (54,6%) begrunnet informasjonen til siktede på bakgrunn av både ut fra siktedes rettigheter og etterforskningsmessige behov. Dette er motsatt for de erfarne, hvor kun 7 stykker (35%) har begrunnet sin informasjon til siktede opp mot både rettigheter og taktikk.

Utsagnseksempel fra kategorien «rettigheter og taktikk»:

«Siktede har krav på å vite hva saken gjelder, men ikke hvilke beviser politiet har mot ham. Han skal også få forklare seg fritt og upåvirket, og kan derfor ikke kjenne til bevisene politiet har.»

Respondenten bak denne uttalelsen er bachelorstudent. I spørsmålet om saken har han kun gjort siktede kjent med ran + tid og sted. Forholdets art er altså utilfredsstillende forklart, men han har fokus både på siktedes rettigheter og etterforskningens behov.

Eksempel fra kategorien «taktikk»:

«Jeg valgte å ikke gjøre siktede kjent med alle de andre straffbare forholdene av taktiske avhørsgrunner, da disse er hendelser knyttet til selve ranet, og ville kunne være ødeleggende for etterforskningen/avhøret og siktedes mulighet til fri forklaring, sett opp mot muligheten for at han er uskyldig eller nekter og være skyldig, og får uttelling på

en evt. tilståelsesrabatt/dom. Dersom siktede hevder seg uskyldig, vil man kunne gjøre ham kjent med de andre forholdene/mistankene under avhøret, på en måte som ikke vil skade den videre etterforskningen, og vil gi han mulighet til å forsvare seg. Om han ikke har noe å anføre til disse opplysningene, skal han uansett gjøres kjent med at de allikevel kan bli lagt til grunn ved påtalemessig avgjørelse av saken.»

Denne uttalelsen kommer fra en erfaren etterforsker som jobber ved en politistasjon. Vedkommende har tilleggsutdanning i avhør utover KREATIV. Respondenten har identifisert de andre straffbare forholdene utover det grove ranet, men velger av taktiske grunner å ikke informere siktede om denne mistanken før eventuelt etter hvert i avhøret. I dette tilfelle gjøres det kjent for den mistenkte at han er siktet for grovt ran ved bruk av skytevåpen.

3.8.4 Informasjon om mistankegrunnlaget

Siktede har som nevnt krav på å vite både hva han er mistenkt for og grunnlaget for mistanken. Vi skal nå se på hva respondentene har svar når de fikk spørsmålet som var tenkt å belyse dette temaet:

«Etter å ha lest og satt deg inn i saksinformasjonen (informasjon, spor, beslag ol), ville du gjort siktede kjent med noe av dette mistankegrunnlaget? (Fyll ut kun ett av svaralternativene under).

I tilfelle nei, begrunn svaret:

I tilfelle ja, hva og hvordan ville du informert om mistankegrunnlaget. Begrunn svaret:»

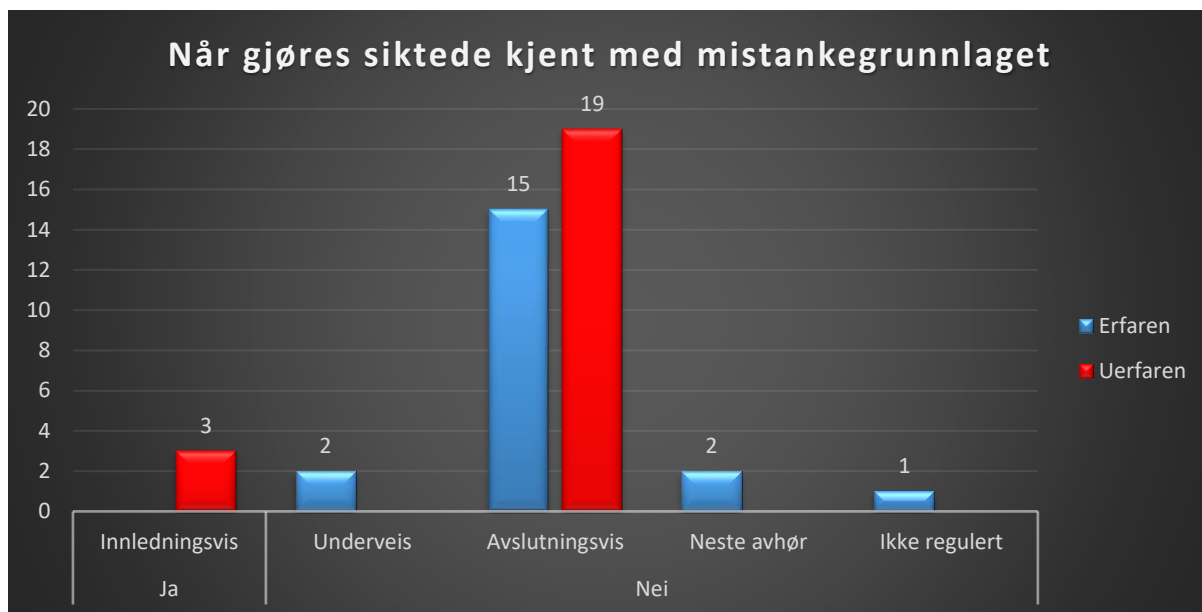

Fig 8 (erfaring fordelt på når i avhøret mistenkte blir gjort kjent med mistankegrunnet)

Denne figuren viser hovedkategoriene «ja» og «nei». Under kategori «nei» ser vi de fire underkategoriene «underveis, avslutningsvis, neste avhør og ikke regulert. Ser vi først på totalen får vi følgende fordeling av hvem som vil eller ikke vil gi informasjon om mistankegrunnet. Med mistankegrunnet menes her å forklare noe om hvorfor siktede er mistenkt for forholdet.

Gjør siktede kjent med noe om saken innledningsvis under formalia

Det er tre respondenter som har svart at de innledningsvis under formalia vil gi noe saksinformasjon omkring mistankegrunnet. Alle disse tre er bachelorstudenter.

Ett eksempel fra denne kategorien:

«Ja jeg ville informert om at vi blant annet har overvåkningsmateriale fra stedet og vitneobservasjoner som gjør at vi knytter ham til stedet.»

Her nevnes etterforskningsmaterialet i en viss grad, uten at det blir sagt noe om hva materialet viser. Respondenten vil altså gi noe informasjon innledningsvis som forklarer hvorfor han er mistenkt.

Gjør saksinformasjon kjent underveis i avhøret

Det er to respondenter som beskriver at de ville lagt frem saksgrunnlag underveis i avhøret. Begge disse er erfarne etterforskere. En av disse skrev følgende som begrunnelse:

«Underveis i avhøret kan det være aktuelt med konfrontasjon.»

Her legges det opp til en strategi hvor saksinformasjon kan komme til å bli presentert underveis.

Gjør saksinformasjon kjent avslutningsvis

Det er 34 respondenter (81,0%) som har skrevet at de vil gjøre siktede kjent med sakens mistankegrunnlag først avslutningsvis i avhøret. Det fremkommer i flere begrunnelser man med avslutning mener etter at sonderingsfasen er avsluttet og ikke som en del av avslutningsfasen jf avhørsmodellen.

Et utvalgt eksempel fra denne kategorien er:

«Nei. Dette er potensielle bevis, vil først fått fri forklaring og sondering før man fremlegger dette. Vet at påtaleinstruksen sier at siktede skal ha mulighet til å gjendrive mistankegrunnlaget. Dette kan nok diskuteres opp mot når. Mener i slik type saker at man kan forsvare et taktisk avhør hvor man ikke redegjør for funn, beslag mm så tidlig som i formalia punktet - gjort kjent med saken.»

Respondenten er en erfaren etterforsker fra et spesialavsnitt og har tilleggsutdanning innen avhør.

Avventer saksinformasjon til nytt avhør

Videre er det to respondenter som skriver at de ville vurdert å gi mistankegrunnlaget først ved et senere avhør. I tillegg er det en respondent til som også sier han vurderte dette, men endte på å formidle saksinformasjonen avslutningsvis siden siktede skulle varetektsfengsles. Av de to som valgt å utsette informasjonen, kan følgende eksempel være illustrerende:

«Ikke i det første avhøret. På bakgrunn av det som nevnt i spørsmål 2 vil han kunne svare på beskyldningene ved å få vite om siktelsen. I vurderingen ligger og at det ikke er et ønske om å oppnå noe annet enn informasjon fra ham ... [mulig identifiserende informasjon er unntatt]. Siktede kan enda tilpasse forklaringen sin om han får høre hva politiet har funnet.»

Respondenten her er en erfaren etterforsker fra en politistasjon og har tilleggsutdanning i avhør. I spørsmålet knyttet til forholdets art + tid og sted har denne respondenten kun vist til siktelsen (grovt ran) når han informerer siktede om mistanken ved det første avhøret.

Mener siktetes rett til saksinformasjon ikke er lovregulert

Det er en respondent som begrunner sin tilnærming med at det ikke står noe sted i loven at siktede skal gjøres kjent med noen saksopplysninger utover hva han er mistenkt for. Uttalelsene var slik:

«I påtaleinstruksen § 8-1 står det at siktede skal gjøres kjent med hva saken gjelder og evt. siktelsen. Ikke hvorfor akkurat han er siktet. Jeg vil holde tilbake dette for å kunne sondere rundt dem og "lukke dørene" før han gjøres kjent med det.»

Denne respondenten er en erfaren etterforsker fra et spesialavsnitt og tilleggsutdanning innen avhør. Slik han har ordlagt seg er det nærliggende å oppfatte det slik at han mener at påtaleinstruksen i sin ordlyd ikke setter noen krav om at den mistenkte har noen rett til å få informasjon om mistanken, kun hva han er mistenkt for (siktelsen).

4 Diskusjon

I dette kapittelet drøftes hovedfunnene fra gjennomgangen av lover og regelverk, teorien bak etterforskningstaktikken sammen med resultater fra spørreundersøkelsen. Ved funn er det primært resultatene fra spørreundersøkelsen det tenkes på, men også funn knyttet til gjennomgangen av lovverk og avhørsteori vil bli diskutert.

4.1 Lovreguleringen på området og dens manglende utvikling

Utvikling skjer ofte i skjæringspunktet mellom ulike fag når fag konfronteres med hverandre (Grønmo, 2016). Designet i denne oppgaven problematiserer temaer knyttet til de juridiske reglene, de psykologiske begrunnelsene knyttet til kommunikasjonspåvirkning og den politisære taktikken. Det er tradisjon for at lover og forskrifter i stor grad utvikles av personell med juridisk bakgrunn, for eksempel er det stort sett bare jurister som har utarbeidet forslag til ny straffeprosesslov, det samme gjelder for dagens påtaleinstruks. Ingen i utvalget har psykologibakgrunn eller politibakgrunn (NOU 2016:24, 2016 s. 4).

For en stor del har den forskningsbaserte utviklingen innen avhørsmetodikken foregått uten stort fokus på loven og politiets regelverk. De som har drevet metodeutviklingen for eksempel på PEACE (Baldwin, 1993; Bull, 2014), det etisk styrende avhør (Shepherd & Griffiths, 2013), falske tilståelser (Gudjonsson, 2018; Vrij, Meissner & Kassin, 2015), løgnavsløring (Vrij & Granhag, 2014), det kognitive intervju (Fisher & Geiselman, 1992) og hukommelsespåvirkning (Hope, Gabbert, Fisher & Jamieson, 2014) har for en stor del psykologisk bakgrunn. Forskermiljøene er både bredere og flere enn de som nevnes her, men poenget er at forskerfokuset i liten grad har vært rettet mot, eller har hensyntatt de formelle reglene ved avhør. Dette gjelder særlig mistenktavhør. For eksempel hvis man forsker på «hva som motiverer en mistenkt til å forklare seg til politiet», så bør faktorer som det å la seg bistå av advokat og tilståelsesrabattordningen sees sammen med andre mer psykologiske motivasjonsfaktorer. I en slik sammenheng hører det også hjemme å informere om straffebestemmelsene og deres

eventuelle straffeomfang. Dersom mistenkte som i caseeksempelet, har grovt ran pluss flere tilleggbestemmelser og får opplyst at strafferammen er inntil 21 års fengsel, kan man ikke se bort fra at dette innvirker på motivasjonen for å forsøke å komme seg unna skyld. Dette betyr at den relevante forskningen ofte blir håndtert i separate prosjekter innenfor profesjonenes egne fokusområde er utført uten sentrale andre momenter som er nødvendig å ta hensyn til i et reelt avhør. Politiet selv har ikke hatt et vitenskapelig tilstrekkelig fagmiljø, hverken til å identifisere problemstillingene eller til å utforske dem. Dette kan skyldes at politiet generelt og etterforskning spesielt, er et yrke med håndverk-tradisjon og kanskje ikke kan defineres som en profesjon (Bjerknes & Fahsing, 2018; Diderichsen, 2013). Etter gjennomgangen av rettsreglene og relevante psykologiske teorier knyttet til temaene informasjonsrett og taktisk bevisfremleggelse, er det grunn til å stille spørsmål om utviklingen har gått raskt noen steder og stagnert andre steder. Ser man på påtaleinstruksens regler for avhør av mistenkte, og sammenlikner dagens regelbeskrivelser med dem fra 1934,¹³ kan det virke som om metodeutviklingen innen avhør nærmest har stått stille de siste 90 årene. I de to utgavene finner man stort sett de samme beskrivelsene om hvordan avhøret skal foregå og hva avhører kan eller ikke kan gjøre (Påtaleinstruksen, 1934, 1985).

4.2 Avhørstaktikkens utvikling – til gunst for hvem?

Taktikken norske avhørere er blitt lært opp i å følge de siste 20 årene, har vært at avhører i minst mulig grad skal påvirke, blant annet ved å dele minst mulig informasjon om saken, og sondere grundig før eventuell beviskonfrontasjon. Videreutdanningen i KREATIV har ikke hatt fokus på hverken innlæring av reglene og ei heller trent på hvordan man kan og bør informere om saken uten å avsløre informasjon. Det er et tema i KREATIV å introdusere formalia, men det gjøres i et kommunikasjonsperspektiv i kontaktetableringsfasen. Det er neppe tilstrekkelig å bare gjennomgå rettighetene og tenke at disse er viktige. For å oppnå gode refleksjoner og vurderinger må undervisning og pensumlitteratur ha fokus på grunnverdiene i regelen om hvorfor den mistenkte faktisk bør ha saksinformasjon. Med grunnverdier siktes det her til begrunnelsen for hvorfor disse reglene finnes og en evne til å sette seg inn i den mistenktes perspektiv i form av behov. I bachelorutdanningen er opplæringen i formelle avhørsregler knyttet til første studieår. Det er primært emnene i Rapport- og etterforskningslære og i straffeprosess som ivaretar dette rettslige innholdet.

¹³ Kap II paragrafene 7, 8, 9, og 10 i påt.instr av 1934 er svært lik dagens påt.instr ordlyd i § 8-1, § 8-2, § 8-6, § 8-10 og § 8-11. Forskjellene er stort sett knyttet til nyere regler om forvarer, bistandsadvokat og andre mer praktiske ting knyttet til avhøret.

Hovedfunnet i undersøkelsen er at respondentene i stor grad foretar avhørstaktisk begrunnelser, ved å si minst mulig om saken for å unngå å påvirke. En kan se det som overraskende at svarene omkring tid, sted og forholdets art i så stort omfang ikke blir redegjort tilstrekkelig for innledningsvis i avhøret. Det innebærer at respondentene velger taktikken fremfor rettighetene. Det er flere grunner til at dette er overraskende. For det første er reglene tydelige på at den mistenkte skal vite hva han er mistenkt for. For det andre er dette tydelig omtalt i opplæringslitteraturen som brukes ved avhør, uavhengig av om det er på bachelor eller EVU. For det tredje er dette et helt konkret undervisningstema i første studieår for alle som går bachelorutdanningen. Riksadvokatens klare tale om at formaliteter knyttet til mistenktavhør må være i orden, er frembragt i ulike rundskriv og ved de fleste andre anledninger der Riksadvokaten gir sine føringer. Til tross for dette er det bare 3 av 42 som greier å gjøre dette slik det bør gjøres. Denne undersøkelsen har ikke hatt mål om å finne frem til årsaker til eventuelle funn, men det er grunn til å komme med en hypotese om hva dette funnet kan forklares med. Spørsmålet som bør stilles, er om denne svært uheldige praksis, ved å bevisst holde unna informasjon om hva mistenkte er anklaget for, kan skyldes avhørstaktikken.

Når det gjelder funnet knyttet til hva respondentene sier om mistankegrunnet, er det mer i tråd med forventningene og kan ikke sies å være så overraskende. Her er lovverket tvetydig, og litteraturen som brukes til opplæring beskriver ingenting om hva man bør si hverken innholdsmessig eller taktisk. Det er kun 3 av 42 som skriver at de vil informere noe om saken for å begrunne mistanken. I teorikapittelet er det redegjort for at norsk lovverk, norsk avhørstaktikk og opplæring kanskje befinner seg på utsiden eller i hvert fall i gråsonen, av hva de internasjonale menneskerettigheter tilsier på dette punktet. EU begrunner direktivene knyttet til avhør med at de ønsker innført en felles minimumsstandard. For de fleste land har dette medført regelendringer og en innstramning slik at den mistenkte faktisk får den informasjonen som trengs for å ivareta de rettighetene som gjelder ved politiavhør. Både i EMK, EU-direktivet og nasjonale regler, er det åpnet for å vurdere hva som legges frem i forhold til det å «ødelegge for etterforskningen». Kravet er at det legges frem tilstrekkelig informasjon til at den mistenkte og hans forsvarer kan ivareta de rettigheter som følger av prinsippet om rettferdig rettergang. Ut fra resultatene i spørreundersøkelsen er det grunn til å stille spørsmål om den tilsynelatende konsekvente holdningen til å avstå fra å informere om saksinnholdet, er en fremgangsmåte som ikke er slik menneskerettighetene er tenkt brukt.

For å belyse problemstillingen om hva som bør sies rundt formalia om saken, er det nødvendig å se dette i litt større perspektiv når det gjelder avhørgjennomføringen. Den informasjonen

som gis innledningsvis må vurderes opp mot, hva som skal sies og hvordan, senere i avhøret. Det er ikke noen uttømmende kunnskap om hva som best fremmer at den mistenkte velger å forklare seg eller kommer med sannheten ved politiavhør. Imidlertid peker momentene knyttet til bevisenes styrke og politiets tillitsvekkende håndtering seg ut som sentrale momenter. Hva som ellers motiverer en mistenkt til å forklare seg sannferdig og eventuelt da erkjenne å ha gjort den straffbare handlingen objektivt og subjektivt, er det ikke noen omforent oppfatning av. Åpne spørsmål fremmer mulighet for å få mest pålitelig informasjon. Et av spørsmålene som er uavklart, er om det er mulig å presentere mistankegrunnlaget innledningsvis på en slik måte at det ikke ødelegger, og samtidig virker motiverende for å gi en sann forklaring. Undersøkelsen tyder på at avhørerne holder informasjonen unna mistenkte og det er derfor grunn til å stille spørsmål om dette er tillitsvekkende og motiverende for den anklagede.

Det er på mange måter dette som metodisk beskrives gjennom EMK og EU-direktivet. Som vist til i teorikapittelet, er det funnet få undersøkelser som inkluderer de formelle rettighetene ved politiavhør. Ved forskning knyttet til SUE (strategisk bruk av bevis) er det gjort flere undersøkelser¹⁴ om hvilken innvirkning tidspunkt for og rekkefølgen av fremleggelse av bevis, kan ha for påliteligheten av forklaringen. Disse forskningsresultatene støtter avhørsstrategien om å legge frem bevis sent, og først etter at temaene er ferdig sondert. Imidlertid er det noen som stiller seg noe kritisk til om resultatene her er så entydige og at andre strategier kan være relevante. Walsh og Bull (2015) har blant annet sett på det med gradvis bevisfremleggelse i forbindelse med sondering av det enkelte tema. For å kunne si at resultater og funn i forskning har god kvalitet, må det være benyttet forskningsbaserte metoder, den økologiske validiteten bør være høy og det må være stor grad av konsensus fra helst flere adskilte forskningsmiljøer om de prinsipper nye modeller og tilnærminger bygger på. Forskning knyttet til å legge frem saksinformasjon tidlig eller underveis i avhøret belyses som nevnt også av blant annet Bull (2014). Her henvises det mer til forskning på reelle politiavhør, men det foreligger ikke noe

¹⁴ Se for eksempel:

Tekin, S., Granhag, P. A., Strömwall, L. A. & Vrij, A. (2017). Police officers' use of evidence to elicit admissions in a fictitious criminal case. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 14(1), 60-73. doi: 10.1002/jip.1463

Vrij, A. & Granhag, P. A. (2014). Eliciting information and detecting lies in intelligence interviewing: An overview of recent research. *Applied Cognitive Psychology*, 28(6), 936-944. doi: 10.1002/acp.3071

Hartwig, M., Granhag, P. A. & Strömwall, L. A. (2007). Guilty and innocent suspects' strategies during police interrogations. *Psychology, Crime & Law*, 13(2), 213-227. doi: 10.1080/10683160600750264

Luke, T. J., Dawson, E., Hartwig, M. & Granhag, P. A. (2014). How awareness of possible evidence induces forthcoming counter-interrogation strategies. *Applied Cognitive Psychology*, 28(6), 876-882. doi: 10.1002/acp.3019

Hartwig, M., Granhag, P. A. & Luke, T. (2014). Strategic use of evidence during investigative interviews: The state of the science. I D. C. Raskin, C. R. Honts & J. C. Kircher (red.), *Credibility assessment scientific research and applications* (s. 1-36): Elsevier Academic Press.

entydig konklusjon på hva som er best. Dette betyr at det slik jeg kan forstå ikke er en slik felles konsensus om hva som er beste måten å fremlegge informasjon på.

Imidlertid kan man argumentere for at det blir vanskelig å sjekke ut uskyldige dersom informasjonen kommer tidlig. Rachlew og Griffiths (2018) går langt i å påstå at de presiserende direktivene fra EU og EMK, øker faren for rettssikkerheten til de som anklages uskyldig. Ved rettigheter til å få innsyn tidlig i etterforskningen, vanskeliggjør dette politiets muligheter til å kontrollere forklaringen og dermed også sjekke personer vekk fra mistanken. Samtidig kan man si at denne tilnærmingen i liten grad er utforsket og at forskningen ikke er entydig på at man får de mest pålitelige forklaringene ved å utsette informasjon lengst mulig. For etterforskningen og politiet er det opplagt slik at det er tryggest å “sitte med alle kortene på hånden” lengst mulig, men det er ikke vanskelig å tenke seg at denne taktikken vil kunne fremme den mistenktes mistillit til avhører. En tidlig informasjon om hva som er politiets grunnlag for mistanken kan nok like gjerne medføre en rask oppklaring av eventuelle misforståelser.

4.3 Forholdet mellom menneskerettigheter og avhørstaktikken

Konsekvensene av mangel på det å gjøre mistenkte kjent med saken, er lite omhandlet i rettskildene. Det foreligger som påpekt få relevante kjennelser fra Høyesterett hvor manglende innledende saksinformasjon, er blitt problematisert¹⁵. En mulig annen forklaring på at motstriden mellom menneskerettighetene og avhørsmetodikken ikke har hatt særlig stor oppmerksomhet, kan skyldes uvitenhet. Det kan også skyldes en eller annen form for fortielse. Problemstillingen ble tydeliggjort da EU-direktivet (Europaparlamentet, 2012) kom i 2013 og var omhandlet for norske avhørseksperter på den internasjonale IIRG-konferansen i Maastricht samme år. Snart har seks år gått og nærmest ingenting skjedd med utviklingen av nasjonal lovgivning, litteratur og undervisning. Resultatene fra undersøkelsen kan tyde på at ordlyden i EMK og EU sine presiseringer er ukjente i avhørsmiljøet eller at det oppfattes som om den norske tilnærmingen er innenfor regelverket.

Fortielsen kan også skyldes et politi- og påtalebehov. Strengere regler, eventuelt mer detaljert regelverk vil kunne ansees som ugunstig. Dels fordi man kan hevde at dagens ordning fungerer fint og dels fordi et detaljert regelverk for mange kan oppfattes som synonymt med et mer tungrodd system, hvor mulighetene og kreativiteten blir kneblet.

¹⁵ Se for eksempel HR-2016-379-A. Her var saken den at den siktede ikke direkte hadde fått informasjon gjennom siktelsen, men var informert på andre måter. Det var da ingen krenkelse av informasjonsbehovet.

Undersøkelsen viser at 43% av respondentene velger å underkommunisere det faktum at mistenkte på avhørstidspunktet formelt er siktet for grovt ran allerede ved pågripelsestidspunktet. At så mange av respondentene bevisst velger å informere kun om ran, som er en betydelig mildere straffebestemmelse, er et eksempel på at regelen tolkes til avhørerens beste. Begrunnelsene er i stor grad knyttet til det å holde informasjonen skjult, slik at mistenkte ikke tilpasser seg informasjonen. Teksten som angir faktum er så tydelig på dette punktet at det er lite sannsynlig at respondentene rent faglig ikke har sett at forholdet som er beskrevet minimum er grovt ran i form av en pågripelsesbeslutning. En stor andel av respondentene velger allikevel å underkommunisere det reelle mistankegrunnlaget. Det å ikke fortelle hele sannheten i denne situasjonen kan drøftes opp mot om det foretas som bevisst løgn, eller en form for manipulasjon. I påtaleinstruksen § 8-2, fjerde ledd, står det at «uriktige opplysninger» ikke må brukes. Det kan diskuteres om det å bevisst ikke gi riktige opplysninger, kan tolkes på samme måte. Riksadvokaten har både i avhørsrundskrivet og kvalitetsrundskrivet (Riksadvokaten, 2016, 2018) presisert viktigheten av at formelle rettigheter må ivaretas og nevner konkret dette med feil informasjon som en grunn til at bevis kan avskjæres.

På mange måter står kontradiksjonsprinsippet og retten til å forberede et forsvar mot anklagene i motstrid til politi- og påtalemyndighetens behov for å kunne sikre sakens informasjon og bevis på en pålitelig måte. Ved slik motstrid vil det måtte foretas en vurdering av ulike hensyn. Dette har advokatforeningen uttrykt stor bekymring rundt, og de vurderer om de skal iverksette drastiske tiltak i form av å råde klientene til ikke å avgi forklaring dersom politiets praksis om saksinformasjon ikke blir endret¹⁶. Skal retten til ikke å inkriminere seg selv være reell, tilsier det at den mistenkte bør ha en viss innsikt i saksforholdet før han avgjør om han vil forklare seg. Han bør ha rimelig tid til å tenke seg om, både med spørsmålet om forsvarer tilstede, om han skal forklare seg på det aktuelle tidspunktet og ha anledning til å vurdere hva som er den beste strategien i hans situasjon for eksempel om det er til det beste for ham å fortelle sannheten og dermed kunne gjøre krav på tilståelsesrabatt.

Det er ikke funnet juridisk teori som tydelig utdyper hva slags informasjon den mistenkte bør få som et minimum for å ivareta sine menneskerettigheter. Imidlertid er grunnene som blant annet Rui (2017) trekker frem ved sin utledning om dokumentinnsyn under etterforskningen, noe som også bør gjelde for avhør når saken muntlig skal introduseres for den mistenkte. Prinsippene er at dette er en individuell vurdering fra saksopplysning til saksopplysning og sak

¹⁶ <http://www.advokatbladet.no/2018/10/forsvarsadvokater-foreslar-forklaringsnekt-og-gaveforbud/>

til sak, og at det ikke kan etableres en generell unntaksbestemmelse som gjelder for alle mistenktavhør eller kan foretas ut fra avhørerens egen oppfatning. Det er altså mye som tyder på at det ikke støtte for en avhørsstrategi som legger opp til en generell regel om at det skal sies lite eller ingenting om saken når avhøret innledes. I en høyesterettsdom fra 2003 påpekes det at spørsmålet om dokumentinnsyn alltid må vurderes opp mot EMK artikkel 5 og 6 og at det må vurderes og begrunnes i forhold til hvert enkelt dokument¹⁷. Dette må tolkes slik at det samme prinsippet må gjelde når avhører skal muntlig forklare saken innledningsvis for den avhørte. Som nevnt menes ikke at all informasjon fullt og helt, men at det sies på en slik måte at de sensitive detaljene ikke blir avslørt. Poenget er at det ikke kan etableres en fast avhørsstrategi hvor det ikke vurderes individuelt hva som er til skade for etterforskningen, hva som er uproblematisk å informere om og hva den mistenkt faktisk har krav på uavhengig av om det kan medføre skade eller ikke. Dommen er nærmere 15 år gammel, men det er grunn til å mene at Høyesteretts tolkning av EMK ikke har blitt noe mindre relevant i nyere tid, med henvisning til nevnte EU-direktiv med presiseringer om forventede nasjonale lovendringer eller tilpasninger. Når kun tre (7%) respondenter nevner mistenktes rettigheter i sine begrunnelser for hvordan de vil forholde seg til informasjon som begrunner mistanken, kan dette tyde på et misforhold mellom vurderingen av både taktiske og rettssikkerhetsmessige momenter.

Det er også gode argumenter som fremføres av Aall (2018) og Riksadvokaten (2017) når de sier at det ligger i sakens natur at det ikke kan informeres like mye innledningsvis i etterforskningen som ved tiltaletidspunktet. Det er altså i utgangspunktet ikke snakk om at man under begrepet «gjort kjent med saken» må fremlegge bevisene direkte i form av rapporter, illustrasjoner eller tinglige beslag. Det EMK og EU-direktiver påpeker er at den mistenkte skal få et minimum av informasjon, presentert på en måte han forstår innholdet av og som ikke direkte ansees å skade etterforskningen. Det å ikke forklare mistenkte hva han er mistenkt for å ha begått, og deretter avhøre han om straffbare forhold han ikke er kjent med at han er anklaget for, vil derfor kunne beskrives som både manipulerende, uetisk og et brudd på intensjonen beskrevet i EMK art 6 nr. 3 bokstav a.

Dette står også i kontrast til KREATIV sin intensjon om å fremstå som etisk, åpent og tillitsfullt overfor alle rettsaktørene og i det demokratiske samfunnet. Taktikkmodellen i norsk avhørssammenheng bygger på prinsippet om å identifisere alle potensielle bevis, utlede hvilke alternative forklaringer beviset kan forklares med, før det i avhørssituasjonen sonderes

¹⁷ Se for eksempel HR-2003-521-1, Rt-2003-877. Lagmannsrettens dom ble opphevet pga manglende drøfting av forholdet mellom § 242 og EMK art 5 og 6

uttømmende rundt de potensielle bevisene. Dersom det er nødvendig avklares eller konfronteres den mistenkte med motstridende informasjon han selv har kommet med eller som ellers foreligger i saken strategisk etterpå (Rachlew & Fahsing, 2015).

Øyen (2016) knytter vernet mot selvinkriminering opp mot EMK artikkel 6 nr. 1 om benyttelsen av bevis. En av situasjonene Øyen trekker frem er særlig aktuell ved politiavhør. Eksemplene som kan komme inn under selvinkrimineringsvernet er tilfeller der politiet ikke har informert om retten til taushet før avhøret, der politiet har gått for langt i å presse, lokke eller lure mistenkte til å forklare seg. Slik jeg ser det er det å lokke eller lure mistenkte relevant å drøfte opp mot undersøkelsens resultater. Det er altså slik at under 10% av respondentene valgte å gjøre den mistenkte kjent med de faktiske straffebestemmelsene, tid og sted som den mistenkte er under mistanke for å ha begått. De fleste har i sin begrunnelse skrevet at de har gjort dette med viten og vilje for å oppnå en best mulig avhørssituasjon. Det er i denne sammenheng grunn til å reflektere over om denne fremgangsmåten kan beskrives som manipulerende, falsk eller i hvert fall uriktig. Uriktig fordi man ikke forteller helheten og at det holdes tilbake sentral informasjon. Falsk fordi man bevisst unnlater å fortelle sannheten, og manipulerende fordi man gjør dette for å oppnå et bestemt formål. Manipulere er ifølge Norsk etymologisk ordbok (Caprona, 2013 s. 1431) å; *«påvirke andre ved å bruke knep; føre bak lyset, manøvrere; tilpasse til et bestemt formål»*.

En av de erfarne avhørerne svarte slik etter først å ha skrevet at han ville informert den mistenkte om ran; *«Ønsker ikke å gi mer informasjon enn nødvendig. Det av hensyn til taktikken i resten av avhøret»*. Dette eksempelet er ikke enestående da hele 54,8% av respondentene svarte at deres informasjon til den mistenkte baserte seg utelukkende på taktiske vurderingen. Dette svaret kom da de skulle begrunne hvorfor de ikke ville gi den siktede informasjon om mistankegrunnlaget. Mistenktes faktiske rettigheter ble bare trukket frem av 45,2%.

For å gi et eksempel på et slikt fordekt avhør kan man for eksempel tenke seg at avhører informerer om mistanke om ulovlig nedlastning av seksuelle overgrepbilder av barn, mens etterforskningen på avhørstidspunktet egentlig har rettet seg mot at den avhørte også mistenkes for å ha begått fysiske overgrep mot egne barn. La oss si at denne informasjonen har fremkommet i et tilrettelagt avhør av barnet. Forsvarer har ikke fått anledning til å være til stede på avhøret, og dialogutskriften fra avhøret foreligger ikke før mange dager senere. Hvis pågripelsen, ransaking og eventuelt varetektsfengsling er foretatt på grunnlag av mistanke om den ulovlige nedlastningen, vil det ikke oppstå noen formell grunn til at siktedes forsvarer vil få utlevert ytterligere saksdokumenter. Etterforskningen vil da kunne fortsette med den

«skjulte» agendaen og den siktede vil kunne bli avhørt uten å vite hva mistanken gjelder og hvorfor han er mistenkt for dette. Dette kan beskrives som en fordekt avhørssituasjon hvor man opplyser noe, men egentlig etterforsker andre forhold i tillegg, eller kanskje også har dette som det klare primærmålet. I et slik tilfelle skal den siktede få ny informasjon om den nye mistanken som er rettet mot ham.

I spørreundersøkelsen velger over halvparten å la være å informere om annet enn ran. Slik jeg ser det tyder mye på at dette tankesettet kan ha blitt overført via avhørsopplæringen og det sterke fokuset på taktikkmodellen. Med prinsippet om å sondere rundt relevante bevisstema uten å bekjentgjøre egen informasjon før ved eventuell bevisfremleggelse, kan det ha blitt oppfattet slik at dette også kan spille inn når saken gjøres kjent. Som nevnt er det ikke slik at hverken opplæringen eller litteraturen som blir brukt omhandler at det er mulig å omgå å informere om tid, sted og forholdets art. Det er heller ikke omtalt slik at det i denne informasjonsfasen er meningen å forsøke å omtale det straffbare på en minst mulig alvorlig måte eller at det å gjøre straffebestemmelsene kjent kan være en fare for uheldig påvirkning (Bjerknes & Fahsing, 2018; Bjerknes & Williksen, 2015; Rachlew & Fahsing, 2015). Resultatene fra undersøkelsen om at avhører ikke forklarer mistenktes rettigheter tilstrekkelig har støtte fra annen internasjonal forskning (Pearse & Gudjonsson, 1997; Clarke, Milne & Bull, 2011). Undersøkelser i Sverige som ble gjort da EU-direktivet om disse rettighetene kom i 2013, viser blant annet at det ble gjort tilsvarende funn som i denne oppgaven. Når mistanken ble utvidet i løpet av etterforskningen, viste det seg at mistenkte ikke ble informert tilsvarende under avhørene. Dette medførte flere lovendringer, blant annet i Rättegångsbalken kap 23 § 18 og kap 24 § 9a hvor det står; «*Den som anhålls eller häktas har rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande eller häktning*» (Regjeringen, 2014 s. 5). Som en følge av dette har Åklagarmyndigheten kommet med presiserende retningslinjer (Åklagarmyndigheten, 2014 s. 5) hvor det blant annet står;

Den som anhålls eller häktas har en ovillkorlig rätt att på egen begäran ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet. Om den anhållne begär att få ta del av dessa omständigheter ska åklagaren i första hand instruera polisen om vilken information den anhållne ska få muntligen. Om åklagaren grundar sitt anhållningsbeslut på förhörsuppgifter och det aktuella förhöret finns utskrivet ska den anhållne få läsa förhöret eller i vart fall få del av de uppgifter i förhöret som legat till grund för anhållandet. Någon rätt till kopior föreligger inte.

De svenske retningslinjene sier at dersom en mistenkt i et avhør spør avhører om hva grunnen til at han er mistenkt, så må avhører muntlig kunne gi et svar som er planlagt i samarbeid med den påtaleansvarlig for saken. Kravet kan som vi ser også medføre at den mistenkte får lese avhørsrapporter og annet som har hatt en direkte betydning for beslutningen om siktelsen eller pågripelsen. Det er dokumentasjonen som har vært grunnlaget for beslutningen som i utgangspunktet er aktuell å legge frem. I vårt sakstilfelle foreligger det en pågripelsesbeslutning. Det ville da være saksinformasjonen som danner grunnlaget for denne påtalebeslutningen som ville vært gjenstand for informasjonen ved avhøret. Grunnen til dette er at den mistenkte og forsvarer da får et grunnlag som er konkret nok til å kunne utfordres kontradiktorisk og til å kunne brukes påvise umiddelbare feil og misforståelser. Særlig viktig er kanskje dette for de som er helt eller delvis uskyldige i anklagene, som da får en umiddelbar og rask mulighet til å oppklare sin uskyld. Straffeprosessloven har ingen målsetting om å verne de skyldige mot straffeforfølgning, men informasjonskravet knyttet til en pågripelse er begrunnet med formålet om at enhver borger i utgangspunktet har en rett til personlig frihet. Når denne frihet fratras, må personen også ha en rett til å vite hvorfor og ha anledning umiddelbart til å overprøve eller motsi beslutningen. I avhørssituasjonen er prinsippet om kontradiksjon og vernet mot selvinkriminering noe av hovedformålet med informasjonsretten (Aall, 2018).

Ut fra dette er det grunn til å våge å utlede en slutning om at det norske regelverket bør vurderes opp mot EMK og at det bør være en målsetning at norske avhørsregler ikke ligger under minimumsrettighetene som andre land vi ellers sammenlikner oss med allerede har innført. Bekymringen fra Advokatforeningen (Advokatforeningen, 2017) om en uakseptabel avhørs- og dokumentinnsynspraksis, bør tas på alvor. På forsvarergruppens høstseminar 2018 ble lagt frem forslag til nye retningslinjer for forsvarere. Der står det under punkt 6.1:

«Når klienten ikke har innsyn i sakens dokumenter, bør forsvareren som hovedregel råde ham eller henne til ikke å gi forklaring». Under punkt 6.2. følges det opp med: «Forsvareren bør ikke bistå i avhør dersom han eller hun ikke på forhånd har fått innsyn i sakens dokumenter, og hatt anledning til å snakke ukontrollert med klienten og gi råd basert på opplysningene i saken» (Advokatforeningen, [2018]).

Det kan her være snakk om både et tillitsbrudd mellom forsvarergruppen og politipåtalemyndigheten og mulige det noen vil kunne hevde er brudd på menneskerettighetene. Hvis

konsekvensen blir at forsvarere som hovedregel vil råde klientene sine til å ikke forklare seg før dokumentinnsyn foreligger¹⁸, vil dette kunne medføre behov for en helt ny avhørsstrategi og mye mer omfattende etterforskningsprosesser.

4.5 Forskjell på teori og praksis

Modellen legger altså opp til at det ikke skal gis informasjon om saken til den mistenkte innledningsvis og at informasjonen gis strategisk etter fri forklaring og sondering. Om kontaktetableringsfasen står det videre i boken «Bevis» at det er viktig at den avhørte forstår de rettighetene som gjelder ved avhøret og at norske avhørere læres opp til å metakommunisere grundig om de formelle reglene, rettighetene som gjelder (Rachlew & Fahsing, 2015 s. 237). Resultatene i herværende undersøkelse tilsier at avhørerne sannsynligvis gjør noe annet enn det som er tiltenkt. De følger ikke opp dette formaliakravet. Dette gjelder utvilsomt for den delen som gjelder informasjon om tid, sted og forholdets art. Det kan være mange årsaker til dette. For eksempel at det er forskjell på teori og praksis, at man sier at man gjør noe men gjør noe annet i praksis. Dette er for eksempel også påpekt i forbindelse med evaluering av PEACE tidlig på 2000 tallet (Clarke & Milne, 2001). En annen mulig forklaring er at det foreligger både manglende kunnskap og forståelse. Mens en tredje forklaring kan være at strategien fra taktikkmodell har medført en form for misforstått adgang til å unngå å fortelle om fakta knyttet til siktelsen og anklagen. Denne eventuelle manglende forståelsen for mistenktes rettigheter og behov, kan forklares med at det ikke foreligger en innlæring i form av kritisk tenkning rundt bakgrunnen for bestemmelsene. På den måten oppnås ikke det som Argyris (1990) kaller dobbeltkretslæring. Uten å se på begrunnelsene for menneskerettighetene, vil det være vanskelig å identifisere gapet mellom den beskrevne teori og praktisk bruk.

¹⁸ <http://www.advokatbladet.no/2018/10/forsvarsadvokater-foreslar-forklaringsnekt-og-gaveforbud/>

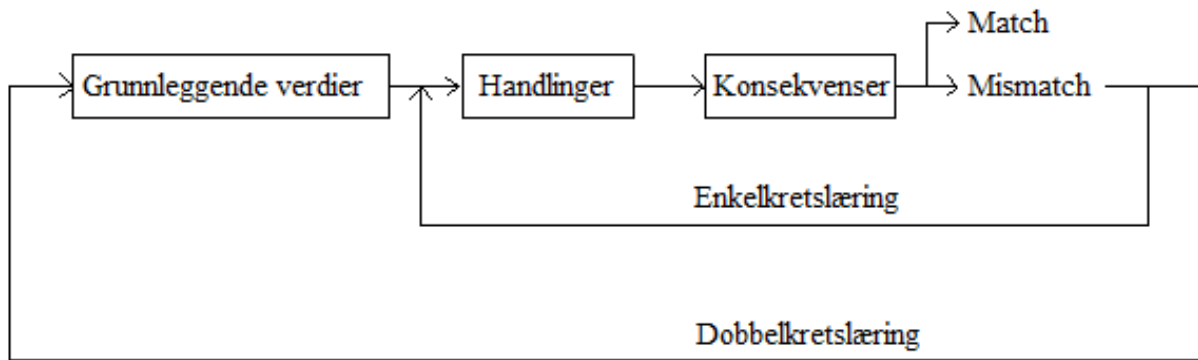

Fig 9 (Argyris og Schöns (1978) modell for læring her hentet fra Argyris og Quirk (1990))

Som modellen viser vil det lettere kunne oppstå atferdsendring ved å foreta innlæringen og tilbakemeldingen/evalueringer i form av dobbelkretslæring, hvor de grunnleggende verdiene blir grundig håndtert og vektlagt. I følge Argyris hemmer enkeltkretslæring en organisasjon (les avhørsmiljø) å utvikle seg på grunn av menneskets iboende forenklingsstrategi og behov for å unngå vanskeligheter. Konsekvensene kan på den måten føre med seg misforståelser og feilinformasjon eller uheldig feedback. Hvis tilbakemeldingene for eksempel er at et politidistrikt foretar gode avhør og at avhører stort sett forklarer rettighetene til mistenkte på en bra måte, så er dette en bekreftelse på at det de gjør er bra og kan fortsette. For politiet er det derfor sentralt at man på tilbakemeldingsmøter og i andre evalueringssammenhenger er bevisst på årsaken eller forklaringen på hvorfor ting skal eller bør gjøres slik eller slik, og ikke bare nøye seg med å gjenta justeringer eller påminnelse.

Ser vi for eksempel på statsadvokatenes rapport (Oslo Statsadvokatembeter, 2018), så står det der at formalia i avhørene stort sett var tilfredsstillende omhandlet. Kun ca. 10% av avhørene ble vurdert til å ikke holde tilstrekkelig nivå for å kunne brukes som grunnlag for påtaleavgjørelsen. Hva dette gikk ut på og hva de så etter ved inspeksjonen, er ikke omhandlet i rapporten. Denne tilbakemeldingen sier at dette ser stort sett bra ut, men gir ingen informasjon om hvorfor det eventuelt er bra og omhandler følgelig ikke det verdi og holdningsmessige budskapet. I samme rapport står det at en del av avhørerne med fordel kunne forklart rettighetene noe mer tydelig, men hva som ligger i dette, fremkommer ikke.

4.6 Erfaring og kompetanse

Respondentene i undersøkelsen kunne deles inn i erfarne og uerfarne, og det er kartlagt hva slags formalkompetanse den enkelte har innenfor etterforskning og avhør. Det var derfor interessant å se om det var noen vesentlige forskjeller på hvordan de erfarne svarte sammenliknet med de nyutdannede. De to gruppene fremstår totalt sett ganske likt, men med

noen forskjeller. Når antall respondenter deles inn i to grupper må det påpekes at utvalget blir så lite at det ikke kan trekkes noen allmenngyldige slutninger. Det mest sentrale funnet er egentlig at spredningen er stor innenfor begge gruppene. Det vil si at begge grupper har svart alt fra grovt ran med øvrige straffebestemmelser til ran. Tilsvarende spredning er det også for tid og sted. Det er kun tre erfarne som valgte å ta med alt som man bør ta med om mistanken. For de som tar med grovt ran, er det flest erfarne, mens det for kategorien ran er de uerfarne som dominerer. Siden det resultatmessig er så stor spredning og svarene for en stor del befinner seg under det som må sies å være korrekt, kan det være relevant å stille spørsmål om hvordan opplæringen har foregått. Kan det skyldes at opplæringen som er gitt har vært uklar eller har foregått på en slik måte at studentene ikke har oppfattet at det foreligger et klart krav om at den mistenkte skal vite hva han er mistenkt for før forklaringen eventuelt starter? En kan anta at alle har fått tilsvarende opplæring om både de juridiske bestemmelsene og reglene som gjelder for avhør. Det at de erfarne gjør det bedre på straffebestemmelsen, kan skyldes at de fleste av disse både har tilleggsutdanning i avhør og erfaring innenfor aktuell case-tematikk.

Gjennomgangen av relevant teori knyttet til avhørstaktikk og regelverk for avhør, viser at det foreligger to motstridende hensyn når den mistenkte skal avhøres. På den ene siden bør den mistenkte ha tilstrekkelig med informasjon for å ivareta sine behov, og på den andre siden har avhører sine behov for å ivareta etterforskningens behov. Et sentralt prinsipp i tillegg til rettfærdig rettergang, er likhetsprinsippet. I domstolen sammenheng brukes ofte den blinde gudinne med vektskålen i hånden. Jeg har i forbindelse med denne oppgaven laget figuren som jeg har kalt «Avhørets balansestang». Under har jeg laget den versjonen som illustrerer undersøkelsen. Det er ingen balansestang i likevekt som kan tegnes ut fra de resultatene som foreligger. Det er en overvekt av hensyn knyttet til etterforskningen, noe som gir grunn til bekymring for rettssikkerheten til den mistenkte.

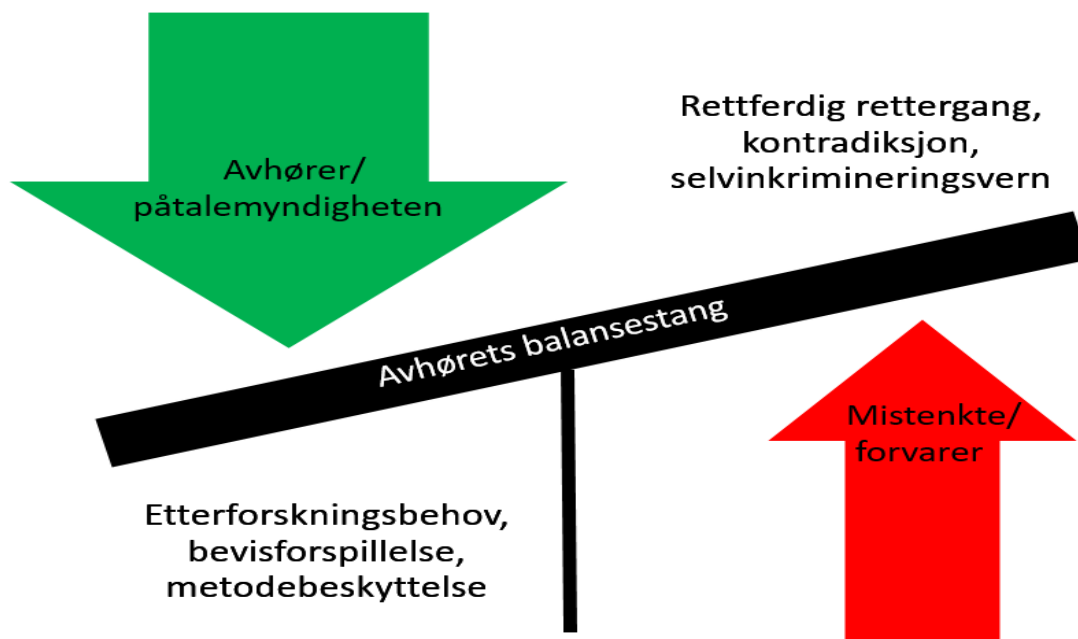

Fig 10 (balansestang mellom avhørstaktikk og menneskerettigheter)

Figuren illustrerer den vanskelige balansen som ligger i rettferdig rettergang og et uttrykt ønske om partslikhet. Undersøkelsen tyder på en situasjon hvor avhører trykker på med etterforskningsbehov og at det tas for lett på menneskerettighetene. Avhørssituasjonen kan derfor illustreres som politi- og påtaletung.

4.7 Oppgavens svakheter

Er forskeren for tett på politietaten, kan det hemme handlingsrommet for kritisk distanse mellom forskeren og fagmiljøet det forskes på. Vanskelige temaer knyttet til for eksempel kritikk av metodebruken, kan oppleves og stemples som unyttig av politietaten eller det mer konkrete fagmiljøet. Samtidig er det en fordel at kritikken kommer fra forskere med forankring i politietaten, ettersom den da i større grad kan bli tatt på alvor av politiet (Hellesø-Knutsen, 2010 s. 15). Med problemstillingen i denne oppgaven har jeg måttet se kritisk på mitt eget tidligere arbeid, tidlige kollegers arbeid og fagmiljøet som de siste 20 årene har vært pådrivere for fagutvikling innen avhør. Et såpass nært forhold til problemstillingen kan ha påvirket forskningsprosessen og særlig tolkningen av dataene.

Jeg som forsker vil alltid ha med meg mine erfaringer, fordommer og andre kognitive skjema som alle inntrykk filtreres gjennom (Lai, 1999). Mennesker har generelt en tilbøyelighet til å ha et behov for å forstå ting ved å fylle inn i skjemaet for å oppnå en helhetsoppfatning. Vi har også en svakhet ved at vi lett trekkes i retning av, vektlegger informasjon som støtter det vi tror på og samtidig overse eller nedskrive det som ikke passer inn i form av såkalt

konfirmeringsbias eller bekreftelsesbias (Ask, 2013). Dette er like relevant i etterforskningsammenheng som ved forskning. Arbeidet med denne oppgaven utfordret meg blant annet på hva jeg forventet at deltakerne ville svare ut fra min erfaring med avhør og min kunnskap om hvordan de formelle bestemmelsene ved avhør blir forsøkt innlært ved Politihøgskolen. Hovedfunnet i denne oppgaven er overraskende for meg og dermed et moment i retning av at min forforståelse ikke har innvirket så sterkt på undersøkelsen.

En mulig feilkilde kan være at respondentene ikke har forstått spørsmålene eller ikke skjønt at de skulle forholde seg faktisk til casen som var vedlagt. Som ved alle spørreundersøkelser kan noen valgt å svare bevisst tull og tøys. Både spørsmål, casebeskrivelsen og analysen er kvalitetskontrollert flere ganger av forskjellige personer. Det skulle derfor ikke være uklart hva de skulle svare på. Dessuten var jeg tilgjengelig for respondentene ved utdeling og innsamling av skjema.

Det kan være en svakhet at undersøkelsen baserer seg på en skriftlig saksfremstilling i form av en gjenfortelling og ikke fremkommer som reelle politidokumenter. Teksten er ikke lang i forhold til mange dokumenter i en reell sak. Det er derfor slik jeg ser det lite trolig at respondentene ikke har klart å oppfatte innholdet i casebeskrivelsen. Det er også unormalt for en avhører å skrive ned det de ellers ville fortalt muntlig. Min analyse baserer seg ikke på en språkmessig analyse og kategoriseringen er såpass grovmasket at de eventuelle språkmessige utfordringene respondentene har hatt må ansees som ubetydelige. Alle har gjennom opptakskrav og bestått utdanning vist at de behersker både det å lese og det å kunne formulere seg skriftlig.

En annen svakheten med undersøkelsen er at den ikke har optimal økologisk validitet. Spørreundersøkelse generelt gir ikke høy økologisk validitet sett i forhold til observasjon eller gjennomgang av reelle avhør. Reliabiliteten kunne også vært utført med to forskjellige inter-ratere. Antall deltakere burde vært større og utvalget bredere for å gi en større grad av generaliserbarhet.

5 Oppsummering og avslutning

Denne undersøkelsen har sett på hva avhører forteller om mistanken og om grunnlaget for mistanken innledningsvis i mistenktavhøret. En gjennomgang av rettskilder og juridisk teori tyder på at det norske regelverket ikke omhandler mistenktes rettigheter i samme form og detalj som EMK og EU. Reglene knyttet til at den mistenkte skal informeres om mistanken, fremkommer tydelig. Informasjonen om grunnen til mistanken derimot, er i liten grad

beskrevet. Det fremkommer ikke noen detaljert beskrivelse av hva som ligger i å gjøre mistenkte kjent med saken utover dette med tid, sted og forholdets art.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at et utvalg norske avhørere har en tydelig tendens til å ikke informere tilstrekkelig om hverken tid, sted eller straffebestemmelsene den mistenkte er anklaget for å ha begått. Undersøkelsen viser også at de aller fleste av respondentene ikke vil si noen ting om selve mistankegrunnlaget innledningsvis i avhøret. Begrunnelsen de oppgir er knyttet til behovet for kontrollerbar informasjon og faren for at den mistenkte bruker informasjonen til å tilpasse forklaringen sin.

Resultatene i denne oppgaven gir grunnlag for å lage en hypotese om at norske etterforskere mener at de generelt kan benytte seg av unntaksregelen som beskrives både i norsk lov og EMK. Ut fra svarene i undersøkelsen kan det være tegn på at hovedoppfatningen er at avhører ikke trenger å forklare den mistenkte om hva han er mistenkt for dersom denne informasjonen kan brukes til å tilpasse den mistenktes forklaring. Internasjonal forskning har også vist at avhører har en tendens til å omtale mistenktes rettigheter på en uklar måte. En må derfor kunne stille spørsmål om norske avhørere generelt har tilbøyelighet til å undergrave mistenktes rettigheter og at de i større grad har sitt fokus på etterforskningsbehovet. I så fall kan det være et signal om at norsk politi ikke følger den engelske juristen William Blackstone sitt gamle ordtak fra 1765 om at «*det er bedre at ti skyldige går fri, enn at en uskyldig blir dømt*» (Halvorsen, 2002). Undersøkelsen kan ikke brukes til å fastslå noe, og for å konkludere bør det gjøres en bredere undersøkelse.

6 Forskningens bidrag til utvikling og forslag til tiltak

I Sverige har EU-direktivet fra 2013 blitt nøye utredet opp mot relevant lovverk og det er innført nye eller foretatt endringer i aktuelle bestemmelse (Åklagarmyndigheten, 2014). Denne oppgaven har påpekt at norsk lovverk er ikke tydelig på hva det innebærer å gjøre den mistenkte kjent med saken. Det er derfor et naturlig forslag at myndighetene utreder behovet for endringer i lov- og forskriftstekster med utgangspunkt i de anbefalinger som fremkommer i EU-direktivet.

Det er grunn til å påpeke at slike rettighetsbeskrivelser ideelt bør fremkomme i lov- eller forskrift, og ikke bare i retningslinjer gitt av Riksadvokaten. Det er noen vesentlige forskjeller på om reglene og beskrivelsene foreligger i lovs form eller som retningslinjer fra Riksadvokaten. Blant annet er forskjell på prosessen der slike retningslinjer utarbeides og hvem som fører pennen. Det er også en klar forskjell på hvordan retningslinjer fra Riksadvokaten

innvirker i forhold til andre rettskilder som for eksempel påtaleinstruksen. Dersom en skal sikre at en ønsket handling skal skje, eller en uønsket handling ikke skal skje, er det et poeng at den ønskede eller uønskede handlingen beskrives i minimum i forskrifts form. Retningslinjer egner seg godt som utdypende og forklarende tekst. Hva som skal kunne brukes av partene i domstolen i forhold til hva som er riktig eller feil fremgangsmåte, bør fremkomme i lov eller forskrift for å bli allmenngyldig.

På bakgrunn av gjennomgangen av lovverket internasjonalt, sammen med de tydelige funnene i undersøkelsen er det grunn til å påpeke et behov for å gjennomgå avhørsmetodikken knyttet til punktet om å gjøre kjent saken. Siden det som sies har eller kan ha betydning for hvordan man taktisk legger opp gjennomføringen av avhøret, er det også naturlig at man på nasjonalt nivå gjennomgår og vurderer om avhørstaktikken i større grad skal tilpasses reglene og hensikten bak bestemmelsene i EMK.

Det er behov for mer forskning hvor mistenktes rettigheter i større grad inngår som et premiss. Det bør da sees på om det er mulig å forske mer direkte på praksisutførelsen enn hva som har vært tilfelle i denne undersøkelsen. Forskningen kan blant annet ha tematikkfokus på hva som motiverer en skyldig mistenkt til å velge å forklare seg. Eller hvorfor noen mistenkte velger å forklare seg sannferdig. Videre om hvordan man kan introdusere saksinformasjon på en slik måte at det både er informativt, men samtidig heller ikke så forledende at det gjør kontroll vanskelig.

Pensumlitteraturen innen både straffeprosess, rapport og avhørslære bør utdypes mer tydelig på hva som ligger i bestemmelsens ordlyd og være mer konkret i hva som både skal forklares i avhøret og fremkomme i avhørsrapporten. Verdien og den bakenforliggende forklaring på hvorfor informasjon om saken, er viktig og må fremheves mer tydelig. Dette er noe avhengig av utvidede regeltolkninger.

Opplæringen innen avhør på alle studienivåer bør vurdere å gjennomgå sine undervisningsplaner og innholdet bør justeres slik at det blir et økt fokus på både regelforståelsen og begrunnelse. Avhørstrening på det å formidle saksinnhold slik at både siktedes rettigheter og etterforskningsbehov ivaretas, bør være en standard del i avhørsopplæringen. Det er grunn til å påpeke særlig at opplæring innen etikk og menneskerettigheter i en etterforskningskontekst bør styrkes. Det er viktig at opplæring av de som er ute i praksis også trekkes med i den/de eventuelle endringen(ene) som foreslås, slik at formalia ved avhør blir læringspunkter i den årlige obligatoriske opplæringen og inngår som tema på tilbakemeldingsmøtene. De grunnleggende verdiene som ligger bak reglene må komme

godt frem, slik at de vurderinger som gjøres ikke bare foretas på bakgrunn av den enkelte avhørers behov for kontrollerbar informasjon.

Denne oppgaven er et bidrag til å belyse mistenktes rett til saksinformasjon. Det er ønskelig at flere fatter interesse for temaet og kan se på problemstillinger med ulike perspektiver. PHS sin erfaringsbaserte etterforskningsmaster er en slik arena som kan bidra til økt interesse.

Litteraturliste

- Aall, J. (2013). Prosessuelle garantier og forholdsmessighet i straffeprosessen. *Jussens Venner*, 48(04), 227-258.
- Aall, J. (2018). *Rettsstat og menneskerettigheter: En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon* (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget
- Advokatforeningen. (2017). *Høring: NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov [høringsbrev av 13.06.2017]*. Oslo: Advokatforeningen.
- Advokatforeningen. [2018]. Retningslinjer for forsvarere Lastet ned fra https://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/god-advokatskikk/retningslinjer-for-forsvarere/#Forsvarerens_rolle_under_etterforskningen
- Argyris, C. & Quirk, K. M. J. (1990). *Bryt forsvarsrutinene : Hvordan lette organisasjonslæring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ask, K. (2013). Bias: Fejl og faldgruber i etterforskning. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage : Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. (s. 149-172). Fredriksberg C: Samfunnslitteratur.
- Baldwin, J. (1993). Police interview techniques: Establishing truth or proof? *The British Journal of Criminology*, 33(3), 325-352.
- Bjerke, H. K., Keiserud, E. & Sæther, K. E. (2011). *Straffeprosessloven: Kommentarutgave: (Bind II , 4. utg.)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning : Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O. T. & Williksen, E. (2003). *Politirapport*. Nesbru: Vett & Viten.
- Bjerknes, O. T. & Williksen, E. (2015). *Politirapport* (4. utg.). Nesbru: Vett & Viten.
- Bjørge, T. & Myhrer, T.-G. (2015). *Forskningsetisk veileder for politihøgskolen* (2. utg.). [Oslo]: Politihøgskolen.
- Boyle, M. & Vullierme, J.-C. (2018). *A brief introduction to investigative interviewing: A practitioner's guide*. Strasbourg: Council of Europe. Lastet ned fra <https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9>.
- Bull, R. (2014). When in interviews to disclose information to suspects and to challenge them? I R. Bull (Red.), *Investigative interviewing*. (s. 167-188). New York, NY: Springer.
- Cape, E. (2015). Transposing the EU directive on the right to information: A firecracker or a damp squib? *Criminal Law Review*, 2015 (1), 48-67.

- Caprona, Y. C. D. (2013). *Norsk etymologisk ordbok : Tematisk ordnet*. Oslo: Kagge.
- Clarke, C. & Milne, R. (2001). *National evaluation of the PEACE investigative interviewing course*. (Report No: PRAS/149). Police Research Award Scheme. London: Home Office.
- Clarke, C., Milne, B., & Bull, R. (2011). Interviewing suspects of crime: the impact of PEACE training, supervision and the presence of a legal advisor. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8(2), 149-162.
<https://doi.org/10.1002/jip.144>
- Council of Europe. (1950). *European convention on human rights*. Strasbourg.
- Dando, C. J., Bull, R., Ormerod, T. C. & Sandham, A. L. (2015). Helping to sort the liars from the truth-tellers: The gradual revelation of information during investigative interviews. *Legal and Criminological Psychology*, 20(1), 114-128. doi: 10.1111/lcrp.12016
- Diderichsen, A. (2013). Vidensideal: Erkendelsesteori, politik og profesjonalisering. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage : Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis* (s. 55-92). Fredriksberg C: Samfunnslitteratur.
- Diesen, C. (2015). *Bevisprövning i brottmål* (2. utg.). Stockholm: Norstedts juridik.
- Europaparlamentet. (2012). Direktiv 2012/13 / eu av europaparlamentet og rådet av 22 mai 2012 om rett til informasjon i straffesaker. Lastet ned fra
<https://translate.google.no/translate?hl=no&sl=en&u=http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/%3Furi%3DCELEX%253A32012L0013&prev=search>
- Fisher, R. P. & Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing : The cognitive interview*. Springfield: Charles C. Thomas.
- FN. (1966). Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter.
<https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Konvensjon-om-sivile-og-politiske-rettigheter>
- Granhag, P. A., Strömwall, L. A., Willén, R. M. & Hartwig, M. (2013). Eliciting cues to deception by tactical disclosure of evidence: The first test of the evidence framing matrix. *Legal and Criminological Psychology*, 18(2), 341-355. doi: 10.1111/j.2044-8333.2012.02047.x
- Griffiths, A. & Milne, R. (2018). *The psychology of criminal investigation : From theory to practice*. London: Routledge.

- Griffiths, A. & Rachlew, A. (2018). From interrogation to investigative interviewing: The application of psychology. I A. Griffiths & R. Milne (Red.), *The psychology of criminal investigation* (s. 154-178). London: Routledge.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Gudjonsson, G. H. (2018). *The psychology of false confessions : Forty years of science and practice*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Hagerup, F. & Getz, B. (1889). *Lov om rettergangsmaaden i straffesager af 1ste juli 1887*. Kristiania: Aschehoug.
- Halvorsen, V. (2002). Hvorfor er det bedre at ti skyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt? *Tidsskrift for strafferett*, 2(03), 234-243.
- Hartwig, M., Granhag, P. A. & Luke, T. (2014). Strategic use of evidence during investigative interviews: The state of the science. I D. C. Raskin, C. R. Honts & J. C. Kircher (Red.), *Credibility assessment scientific research and applications* (s. 1-36): San Diego: Elsevier Academic Press.
- Hartwig, M., Granhag, P. A. & Strömwall, L. A. (2007). Guilty and innocent suspects' strategies during police interrogations. *Psychology, Crime & Law*, 13(2), 213-227. doi: 10.1080/10683160600750264
- Hellesø-Knutsen, K. (2010). Den nye politivitenskapen : Hva kan påvirke innholdet og retningen denne får? I H. I. Gundhus, K. Hellesø-Knutsen & C. T. Wathne (Red.), *Politivitenskap på egne ben?: En egen essaysamling* (s. 23-52). Oslo: Politihøgskolen.
- Holgerson, S. (2015). An inside job: Managing mismatched expectations and unwanted findings when conducting police research as a police officer. I E. Cocbain & J. Knutsson (Red.), *Applied police reseach: Challenges and opportunities*. (s. 106-116). London: Routledge.
- Holmberg, U. & Christianson, S. Å. (2002). Murderers' and sexual offenders' experiences of police interviews and their inclination to admit or deny crimes. *Behavioral Sciences & the Law*, 20(1-2), 31-45. doi: 10.1002/bsl.470
- Hope, L., Gabbert, F., Fisher, R. P. & Jamieson, K. (2014). Protecting and enhancing eyewitness memory: The impact of an initial recall attempt on performance in an investigative interview. *Applied Cognitive Psychology*, 28(3), 304-313. doi: 10.1002/acp.2984
- Häkkinen, H., Ask, K., Kebell, M., Alison, L. & Granhag, P. A. (2009). Police officers' views of effective interview tactics with suspects: The effects of weight of case

- evidence and discomfort with ambiguity. *Applied Cognitive Psychology*, 23(4), 468-481. doi: 10.1002/acp.1491
- Høie, M. (2010). Aksjonsforskning. I I. Barikmo, E. Kokkersvold, E. Askerøi, J. Tolsby & E. Arntzen (Red.), *Studenten som forsker i utdanning og yrke* (s. 154-166). Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.
- Inbau, F. E., Ried, J. E., Buckley, J. P. & Jayne, B. C. (2011). *Criminal interrogation and confessions* (5. utg.). Burlington: Jones & Bartlett Learning.
- Ipsos. (2017). *Politiets innbyggerundersøkelse 2017: Rapport*. Oslo: Ipsos.
- Jacobs, F. G., White, R. C. A., Rainey, B., Wicks, E. & Ovey, C. (2017). *The European convention on human rights* (7. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tuft, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Justitiedepartementet. (2013). *Genomförande av europaparlamentets och rådets direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden*. Stockholm: Justitiedepartementet. Lastet ned fra <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2013/03/ds-201318/>.
- Kalleberg, R. (2006). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi *Retningslinjer – NESH*. Lastet ned fra https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/60125_fek_retningslinjer_nesh_digital.pdf
- Kjølbrot, J. F. (2017). *Den europeiske menneskerettighetskonvention : For praktikere* (4. utg.). København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Kronkvist, O. (2013). *Om sanningen skall fram: Polisförhör med misstänkta för grova brott*. (Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen i socialt arbete). Linnaeus University Press, Växjö.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lai, L. (1999). *Dømmekraft*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Leo, R. A. (2008). *Police interrogation and american justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lie, J. (1940). *Kort rettleiding for rapportskriveren*. Oslo: J. Chr. Gundersen Boktrykkeri.

- Luke, T. J., Dawson, E., Hartwig, M. & Granhag, P. A. (2014). How awareness of possible evidence induces forthcoming counter-interrogation strategies. *Applied Cognitive Psychology*, 28(6), 876-882. doi: 10.1002/acp.3019.
- Lydersen, S. (2018). Cohens kappa – et mål på samsvar mellom observatører. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 138(5), 467. doi: 10.4045/tidsskr.17.0962. Lastet ned fra <https://tidsskriftet.no/2018/03/medisin-og-tall/cohens-kappa-et-mal-pa-samsvar-mellom-observatorer>.
- Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.* (LOV 1999-05-21-30). Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=menneskerettsloven>).
- Nilsson, R. & Herlitz, G. (2008). *Förhörsgammatik : Samtalsteknik för att söka sanningen.* Uppsala: Uppsala publishing house/Konsultförlaget.
- NOU 1984:27. (1984). *Ny påtaleinstruks.* Lastet ned fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014013008067.
- NOU 1997:15. (1997). *Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet : Delinnstilling II : Utredning fra metodeutvalget oppnevnt av justis- og politidepartementet 2. August 1994 : Avgitt 4 mars 1997.* Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1997-15/id140918/>.
- NOU 2016:24. (2016). *Ny straffeprosesslov : Utredning fra straffeprosessutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 20. Juni 2014 : Avgitt til justis- og beredskapsdepartementet 3. November 2016.* Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-24/id2517932/>.
- Oslo Statsadvokatembeter. (2018). *Inspeksjon/tilsyn av geografisk driftsenhet sentrum (ENS), Oslo Politidistrikt (2017/01696-7).* Lastet ned fra: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2018/09/Inspeksjon-tilsyn-av-geografisk-driftsenhet-Sentrum-Oslo.pdf>
- Pearse, J. & Gudjonsson, G. (1997). Police interviewing and legal representation: A field study. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 8(1), 200-208. doi: 10.1080/09585189708412005
- Politiregisterloven. (2010). *Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten.* (LOV-2018-06-22-81). Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2010-05-28-16>.
- Postholm, M. B. (2004). Kvalitativ forskning på praksis: Fra opprinnelse til forskerfokus. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 88(01), 3-18.

- Påtaleinstruksen. (1934). *Regler om ordning av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen) : Bifalt ved kronprinsregentens resolusjon av 14. Desember 1934*. Oslo: Grøndahl.
- Påtaleinstruksen. (1985). *Forskrift av 28. Juni 1985 nr 1679 om ordningen av påtalemyndigheten*. (FOR-2016-06-03-570).
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1985-06-28-1679?q=påtaleinstruksen>.
- Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for strafferett*, 3(04), 400-439.
- Rachlew, A. & Fahsing, I. A. (2015). Politiavhøret. I M.-A. Hadlund, S. E. Jebens & R. Aarli (Red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 225-254). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Read, J., Powell, M., Kebbell, M., Milne, B. & Steinberg, R. (2014). Evaluating police interviewing practices with suspects in child-sexual abuse cases. *Policing and Society*, 24(5), 523-544. doi: 10.1080/10439463.2013.784297
- Regjeringen. (2014). *Prop. 2013/14:157 misstänktas rätt till insyn vid frihetsberövanden*. Stockholm: Regjeringen.
- Riksadvokaten. (2007). *Tilståelsesrabatt*. (Rundskriv nr. 3/2007). Oslo: Riksadvokaten Lastet ned fra <https://www.riksadvokaten.no/document/tilstaelsesrabatt/>.
- Riksadvokaten. (2016). *Politiavhør*. (Rundskriv nr 2/2016). Lastet ned fra <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/09/Rundskriv-2016-2-Politiavhør.pdf>.
- Riksadvokaten. (2017). *Høring - NOU 2016:24 Ny Straffeprosesslov* [Høringsbrev av 01.12.2017]. Hentet fra: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/12/Høringsuttalelse-om-ny-straffeprosesslov.pdf>
- Riksadvokaten. (2018). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv (kvalitetsrundskrivet)*. (Nr. 3/2018). Lastet ned fra <https://www.riksadvokaten.no/document/nytt-kvalitetsrundskriv/>.
- Rui, J. I. (2017). *Mistenktes innsyn i straffesaken : I spenningsfeltet mellom tillit og kontroll*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rui, J. P. (2009). Om retten til å forholde seg taus og retten til ikke å måtte bidra til egen domfellelse. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 122(01), 47-68.
- Sellers, S. & Kebbell, M. R. (2009). When should evidence be disclosed in an interview with a suspect? An experiment with mock-suspects. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 6(2), 151-160. doi: 10.1002/jip.95

- Shepherd, E. & Griffiths, A. (2013). *Investigative interviewing : The conversation management approach* (2. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Sim, J. & Wright, C. C. (2005). The kappa statistic in reliability studies: Use, interpretation, and sample size requirements. *Physical Therapy*, 85(3), 257-268. Lastet ned fra <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=43ad4d1e-710a-4e03-8a4f-b98af1f56a06%40sdc-v-sessmgr05>
- Skjervheim, H. (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug.
- Soukara, S., Bull, R., Vrij, A., Turner, M. & Cherryman, J. (2009). What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions. *Psychology, Crime & Law*, 15(6), 493-506. doi: 10.1080/10683160802201827. Lastet ned fra <https://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080%2F10683160802201827>
- St-Yves, M. (2014). *Investigative interviewing : The essentials*. Toronto, Ontario: Carswell.
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker*. (LOV-1981-05-22-25). Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25?q=straffeprosessloven>
- Straffeprosesslovkomiteen. (1969). *Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker*. [Oslo].
- Tekin, S., Granhag, P. A., Strömwall, L. A. & Vrij, A. (2017). Police officers' use of evidence to elicit admissions in a fictitious criminal case. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 14(1), 60-73. doi: 10.1002/jip.1463
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Torgersen, R. (2017). Fra riksadvokaten. *Tidsskrift for strafferett*, 17(01), 41-56. doi: 10.18261/issn.0809-9537-2017-01-06
- Vrij, A. & Granhag, P. A. (2014). Eliciting information and detecting lies in intelligence interviewing: An overview of recent research. *Applied Cognitive Psychology*, 28(6), 936-944. doi: 10.1002/acp.3071
- Vrij, A., Meissner, C. A. & Kassin, S. M. (2015). Problems in expert deception detection and the risk of false confessions: No proof to the contrary in levine et al. (2014). *Psychology, Crime & Law*, 21(9), 1-19. doi: 10.1080/1068316X.2015.1054389
- Walsh, D. & Bull, R. (2015). The association between interview skills, questioning and evidence disclosure strategies, and interview outcomes. *Psychology, Crime & Law*, 21(7), 1-37. doi: 10.1080/1068316X.2015.1028544

- Walsh, D.& Bull, R. (2011). Benefit fraud investigative interviewing: A self-report study of investigation professionals' beliefs concerning practice. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8(2), 131-148. doi: 10.1002/jip.137
- Wass, E. (2015). *Genomförande av direktiv 2012/13/eu om rätten till information vid straffrättsliga förföranden: En analys av den svenska implementeringen av direktivet artikel 6.4 avseende rätten att bli informerad om förändrad anklagelse*. (Masteravhandling). Universitet i Uppsala. Lastet ned fra <http://beta.diva-portal.org/smash/get/diva2:852848/FULLTEXT01.pdf>
- Williamson, T. (2006). *Investigative interviewing : Rights, research, regulation*. Cullompton: Willian Publ.
- Øyen, Ø. (2016). *Straffeprosess*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Åklagarmyndigheten. (2014). *Misstänktes rätt till insyn vid frihetsberövande m.M.* (2014:1). Lastet ned fra <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemior/rattspm-201401.pdf>.

Vedlegg 1 – Brev til deltakerne og samtykkeerklæring

Til deltakere i prosjekt om avhørsrettigheter

Deres referanse

Vår referanse

Sted, Dato
Politihøgskolen, april 2018

Ved å skrive under på dette skjemaet sier du ja til å være med i en spørreundersøkelse om hvordan norske etterforskere presenterer saken ved avhør av den mistenkte.

Bakgrunn for undersøkelsen

Undersøkelsen inngår som empirigrunnlag for masteroppgave i etterforskning ved Politihøgskolen. Det er et strategisk mål for både Storting, riksadvokat og politihøgskolen å utvikle kunnskap om hvordan politiet arbeider for til enhver tid utføre politifaglige kunnskapsbaserte metoder. Undersøkelsen tar sikte på å kunne medføre økt kunnskap og innsikt i hvordan norsk politi forklarer mistankegrunnlaget som foreligger før første politiavhør foretas.

Spørreundersøkelsen vil ta utgangspunkt i et praktisk scenario, slik at dere som deltar i størst mulig grad vil forholde dere slik dere normalt gjør i reelle sakstifeller.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen vil skje ved utfylling av et spørreskjema. Undersøkelsen har tre hovedspørsmål som besvares med egne ord. Spørsmålene vil dreie seg om hvordan du forklarer den mistenkte hva han er mistenkt for ved oppstarten av det første politiavhøret. Undersøkelsen er beregnet til å ta ca. 30 minutter

De utfylte spørreskjemaene vil bli analysert og drøftet. Målet er å spørre politietterforskere, spredt i forhold til alder, kjønn, tjenestested og erfaring.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli anonymisert. Din besvarelse vil bli scannet og lagret digitalt hvor kun jeg vil ha tilgang. Ingen opplysninger som vil identifisere deg vil bli fremstilt i avhandlingen.

Tentativt vil masteroppgaven bli levert innen utgangen av 2018. Etter sensur er dataene tenkt publisert i et fagfellelevurdert tidsskrift. De anonymiserte dataene vil lagres i Norsk senter for Forskningsdatas arkiv, hvor kun jeg vil ha tilgang. Personidentifiserende opplysninger vil bli slettet.

Masteravhandlingen vil være tilgjengelig via Politihøgskolens bibliotek etter sensur.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst trekke deg og vi vil da gjøre vårt beste for å fjerne din besvarelse fra utvalget.

Veiledere

Prosjektet vil bli gjennomført under veiledning fra;

POLITIHØGSKOLEN

Pb.5027 Majorstuen, 0301 Oslo
Stemålsveien 5
Tlf: 23 19 99 00 / Faks: 23 19 99 01
Org. nr: 974 751 017 / Giro: 7694.05.08335
www.riis.no/postmottak@phts.no

Avdeling Bode

Pb. 1407, 8002 Bode
Universitetsalleen 1
Tlf: 75 58 80 00
Faks: 75 58 80 30

Utdanningssenter Kongsvinger

Pb. 100, 2201 Kongsvinger
Motjemsvegen
Tlf: 62 82 59 00
Faks: 62 82 59 50

Justissektorens kurs- og øvingscenter

Avdeling Stavem
Pb. 204, 3291 Stavem
Fredriksvern Verft
Tlf: 33 13 43 00
Faks: 33 13 43 02

- Dr. Trond Myklebust, Politihøgskolen, trond.myklebust@phs.no , tlf 23199855
- Dr. Steinar Fredriksen, Politihøgskolen, steinar.fredriksen@phs.no, 23199801

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Ole Thomas Bjerknes på epost olebj@phs.no eller på telefon 91174288, eventuelt en av veilederne.

Mvh Ole Thomas Bjerknes

Samtykke til deltakelse i intervjuet

Jeg har mottatt informasjon om prosjektet, og er villig til å delta i intervjuet.

Dato: Sign:.....

Vedlegg 2 – Godkjenning NSD

Trond Myklebust
Postboks 5027 Majorstua
0301 OSLO

Vår dato: 10.04.2018

Vår ref: 59965 / 3 / LAR

Deres dato:

Deres ref:

Forenklet vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 20.03.2018.

Meldingen gjelder prosjektet:

<i>59965</i>	<i>Siktedes avhørsrettigheter</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Politihøgskolen, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Trond Myklebust</i>
<i>Student</i>	<i>Ole Thomas Bjerknes</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet med vedlegg, vurderer vi at prosjektet er omfattet av personopplysningsloven § 31. Personopplysningene som blir samlet inn er ikke sensitive, prosjektet er samtykkebasert og har lav personvernulempe. Prosjektet har derfor fått en forenklet vurdering. Du kan gå i gang med prosjektet. Du har selvstendig ansvar for å følge vilkårene under og sette deg inn i veiledningen i dette brevet.

Vilkår for vår vurdering

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet
- krav til informert samtykke
- at du ikke innhenter [sensitive opplysninger](#)
- veiledning i dette brevet
- Politihøgskolen sine retningslinjer for datasikkerhet

Veiledning

Krav til informert samtykke

Utvalget skal få skriftlig og/eller muntlig informasjon om prosjektet og samtykke til deltakelse.

Informasjon må minst omfatte:

- at Politihøgskolen er behandlingsansvarlig institusjon for prosjektet
- daglig ansvarlig (eventuelt student og veileder) sine kontaktopplysninger
- prosjektets formål og hva opplysningene skal brukes til
- hvilke opplysninger som skal innhentes og hvordan opplysningene innhentes

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

- når prosjektet skal avsluttes og når personopplysningene skal anonymiseres/slettes

På nettsidene våre finner du mer informasjon og en veiledende mal for [informasjonsskriv](#).

Forskningsetiske retningslinjer

Sett deg inn i [forskningsetiske retningslinjer](#).

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 31.12.2019 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Gjelder dette ditt prosjekt?

Dersom du skal bruke databehandler

Dersom du skal bruke databehandler (ekstern transkriberingsassistent/spørreskjemaleverandør) må du inngå en databehandleravtale med vedkommende. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se [Datatilsynets veileder](#).

Hvis utvalget har taushetsplikt

Vi minner om at noen grupper (f.eks. opplærings- og helsepersonell/forvaltningsansatte) har [taushetsplikt](#). De kan derfor ikke gi deg identifiserende opplysninger om andre, med mindre de får samtykke fra den det gjelder.

Dersom du forsker på egen arbeidsplass

Vi minner om at når du [forsker på egen arbeidsplass](#) må du være bevisst din dobbeltrolle som både forsker og ansatt. Ved rekruttering er det spesielt viktig at forespørsel rettes på en slik måte at frivilligheten ved deltakelse ivaretas.

Se våre nettsider eller ta kontakt med oss dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Lasse André Raa

Vedlegg 3 - Spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelse

Etter at du har lest og signert samtykkeerklæringen til deltakelse i studien, sett kryss og svar ut fra de alternativene som best beskriver deg og din arbeidssituasjon.

Alder: Hva er din alder

Kjønn: Mann Kvinne

Tjenestefunksjon: Leder Etterforsker Annet

Tjenestested: Lensmannskontor/politistasjon Kripos/Økokrim
Spesialavsnitt i politidistrikt Påtalemyndigheten

Utdanning: Ikke PHS/politiskole Politihøgskolestudent
Politiskolen/politihøgskolen (årstall)
KREATIV – utdanning (årstall)
Dommeravhør/tilrettelagte avhør utdanning (årstall)
Annen avhørsutdanning

Informasjon

Bruk god tid og les saksinformasjonen som følger nøye. Det er ønskelig at du besvarer spørsmålene på samme måte som du faktisk ville ha håndtert dette ved et reelt avhør. Spørreundersøkelsen er begrenset til kun å ha fokus på hva siktede blir gjort kjent med om saken før siktede begynner sin forklaring. Du får først lese selve scenarioet som vil danne grunnlaget for å kunne svare på de tre spørsmålene undersøkelsen inneholder. Dette danner grunnlaget for å kunne besvare de tre spørsmålene i undersøkelsen.

Forutsetning for avhørssituasjonen

Stål Rammen ble pågrepet sent i går kveld, og han sitter nå i arrest i påvente av avhør. Det er foretatt ransaker og annen sporsikring knyttet til saken. Siktede er tidligere dømt for blant annet grovt ran av bensinstasjon og er derfor signalert og registrert med DNA, foto og fingeravtrykk. Planen er å foreta avhør av siktede i løpet av dagen og deretter vurdere grunnlaget for eventuell varetektsfengsling dagen etter. Avhøret skal foregå i videoavhørsrom og etterforskningsledelsen vil følge avhøret via lyd- og bildeoverføring.

Saksfremstilling

For fem dager siden ble «Toppen Storkiosk» i Utbygda utsatt for et ran. Mellom kl. 21:30 og 21:35 kom det inn en person med sort finlandshette, rød anorakk, sort bukse og blå Adidas joggesko. Storkiosken var kun betjent av Kari Snøfte, og det var på dette tidspunktet ingen kunder i lokalet. Kari Snøfte beskriver den maskerte personen som en mann på grunn av stemmen og den relativt kraftige kroppsbygningen til personen. Mannen rettet det Snøfte beskriver som en pistol mot hodet hennes og truet henne til å gå inn på kontoret som ligger bak ekspedisjonsdisken. Snøfte har forklart at hun ble livredd og derfor gjorde hun som gjerningspersonen sa.

Inne på kontoret ble hun beordret ned på magen. Hun fikk hendene «stripset» fast på ryggen. Bena ble også stripset sammen. Dette var sorte strips av plast. Gjerningspersonen rettet pistolen mot hodet hennes og krevde at hun oppga koden til safen som er på kontoret. Hun fortalte ham da den firesifrede koden. Mens hun lå på magen, så hun at mannen låste opp safen og at han puttet det som lå i safen opp i en ryggsekk. Da han var ferdig med safen, gikk han bort til Snøfte og tapet for munnen hennes ved å surre en hvit maskeringstape flere ganger rundt hele munnen og hodet hennes. Tapen dekket deler av nesen hennes også, noe som gjorde at hun fikk problemer med å få nok luft til å puste. Mannen gikk deretter ut av kontoret, slo av lyset og lukket døra.

Etter kort tid kom mannen inn igjen. Han tok av litt av tapen for munnen slik at hun fikk mulighet for å snakke. Hun sa at hun ikke fikk puste, men mannen plasserte da bare tapen tilbake foran munnen. Mannen la henne litt over på siden og stakk deretter hånden sin under Snøfte sin bluse og befølte brystene hennes. Mens befølingen foregikk sa han at han visste hvem hun var og hvor hun bodde og at han ville komme hjem til henne og voldta henne dersom hun hjalp politiet med å finne ham. Snøfte ble grepet av panikk og siden hun fikk pustet inn lite luft, begynte hun å hyperventilere, noe hun mener mannen både så og forstod. Snøfte tror hun besvimte og husker ikke noe mer før hun ble frigjort av en kunde som hadde funnet henne noe senere.

I følge helsepersonell som kom til åstedet, så kunne situasjonen Snøfte var i, medført døden dersom hun ikke var blitt funnet relativt raskt. Snøfte ble funnet av en kunde som hadde begynt å lete etter betjeningen i kiosken. Ved hjelp av videoovervåkning i kiosken, har etterforskningen klarlagt at gjerningsmannen kom inn i lokalet kl. 21:30 og han forlot stedet seks minutter senere. Kunden som fant fornærmede på kontoret, kom inn i kiosken kl. 21:37. Ut fra kundens forklaring kan man anta at fornærmede ble funnet etter noen minutter etter tappingen for munnen. Ambulanse ble tilkalt og Snøfte ble kjørt til legevakt for behandling.

Åstedsundersøkelse, søk etter digitale spor, sporsikring på fornærmede, medisinsk undersøkelse og avhør ble gjennom i løpet av natten og påfølgende dag.

I tillegg til lageret og selve kiosken, er det et kontor i lokalet. Safen står på kontoret, og den var åpen og tom da politiet kom til stedet. I følge Arne Arnesen, som er eier av Storkiosken, var det ca. 5 000 kr i myntveksel der. Dette var 10 og 20 kroners ruller. I tillegg var det sedler fra kontantsalg på ca. 22

000 kr i safen. Fordeling av seddelstørrelser foreligger ikke. Sedlene lå i en nattsafepose fra Nordea, og rutinen er at kveldsvakten går innom nattsafen til Nordea med dagsoppgjøret etter stengetid kl. 23:00.

Sikrede spor/informasjon som foreligger før avhør - avhørsgrunnlaget

Overvåkningskameraene i kiosken viser en person med rød jakke med hette, sort «finlandshette» (heldekkende lue med øyne og munnåpning), sorte bukser og blå sko med påskriften Adidas som først dukker opp i bildematerialet kl. 21:30. Av videobildene kan man se at han retter det som ser ut som en pistol mot fornærmede, og at de beveger seg bort til lagerrommet sammen. Det er ikke videoovervåkning av andre deler av lokalet enn selve kiosken.

Ved gjennomgang av den eneste basestasjonen som dekker storkiosken, er telefonnummeret som er registrert på Stål Rammen registrert med en innkommende samtale kl. 21:17. Samtalen varte i 3 sekunder og var fra telefonnummer tilhørende Rammen sin mor. Moren har i avhør bekreftet at hun ringte sin sønn denne kvelden, men at han kun svarte at han ikke kunne snakke med henne og at han deretter bare la på. Dette var en av de totalt 68 registrerte anrop som var ført over denne basestasjonen innenfor tidsrommet 21:15 - 21:45.

I følge SSP er Stål Rammen tidligere dømt for ran av Innbygda bensinstasjon for ca. ett år siden. Han bor nå i Utbygda etter å ha blitt løslatt fra soning for 3 uker siden. Rammen stemmer godt med person beskrivelsen av gjerningspersonen med hensyn til høyde og kroppsbygning.

Etter beslutning fra jurist ble Stål Rammen siktet i saken og han ble pågrepet i går kveld. Han er siktet for grovt ran til tid og sted som nevnt. Han ble pågrepet i sitt hjem, hvor han bor alene. Under ransaking av Stål Rammen sin bil (registrert på ham), ble det funnet en sort finlandslue i hanskerommet i dashbordet. Hjemme hos Rammen, i en garderobe i yttergangen, ble det funnet en rød anorakk med hette. I venstre anorakklomme ble det funnet en maskeringstaperull av samme type som Snøfte ble kneblet med. I søppelkassen på kjøkkenet ble det funnet papirrester fra innpakkingspapir for både 20 og 10 kroners myntruller. I søpla ble det også funnet en brukt nattsafepose med påskrift Nordea.

Du sitter nå og forbereder deg for å gjennomføre avhør av siktede og må derfor ta stilling til hva som skal sies om saken.

Formalia knyttet til forsvarer, info om lyd- og bildeopptak og retten til ikke å forklare seg, er i denne undersøkelsen ikke relevante. Det som er ønskelig at du svarer på, er kun knyttet til kulepunktet «gjort kjent med saken» som fremkommer i lovverket og er ett av BLS formalia-punkter.

Spørsmål 3

Etter å ha lest og satt deg inn i saksinformasjonen (informasjon, spor, beslag ol), ville du gjort siktede kjent med noe av dette mistankegrunnlaget? (Fyll ut kun ett av svaralternativene under)

Nei

I tilfelle nei, begrunn svaret:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ja

I tilfelle ja, hva og hvordan ville du informert om mistankegrunnlaget. Begrunn svaret:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KODEBOK FOR ANALYSE AV SPØRREUNDERSØKELSEN

1. Spørreskjemaene er manuelt individuelt utfylt. Originalene er oppbevart urørt. Kopisettet er benyttet til transkribering fra håndskrift og lagt digitalt inn i excelark under de ulike kategoriene som fremkommer under.
2. Hvert enkelt svar på de tre åpne spørsmålene er ordrett transkribert og fremkommer som i kollonner i fht kategorier i excelarket.
3. Det er ut fra spørsmålsstillingen, hensikten med spørsmålene og en grov gjennomgang av svarene, utarbeidet færrest mulig kategorier for bruk til analysen. Siden antall deltakere er kun 42 er det uhensiktsmessig å operere med mange detaljerte kategorier. Derfor er det valgt mere hovedtilnærminger.

Følgende hovedkategorier med underkategorier er satt opp:

Hovedkategorier	Underkategorier	Underkategorier	Underkategorier	Underkategorier	Underkategorier
Straffebestemmelser/ forholdets art	§ 328+	§ 328/gr. ran	§327/ran	Vagt	
Tid og sted for handlingen	Tid og sted	Tid	Sted	Vagt	
Begrunnelse for mistenkt for hva	Rettigheter og etterforskningsbehov/taktikk	Rettigheter	Etterforskningsbehov/taktikk		
Info om mistankegrunnet	Innledningsvis	Underveis i avhøret	Til slutt/etterferdig sondering	Nytt avhør	Ikke en rettighet siktede har

4. Respondentene skal ifølge spørreskjemaet svare på hva de ville gjort siktede kjent med ut fra scenarioet som er beskrevet i spørreskjemaet. Her er hensikten med spørsmålet å se om respondentene velger å gjøre siktede kjent med hele mistankegrunnet, bare det som stod i siktelsen dagen før avhøret, eller om de vil «pakke inn» eller «nedtone» det hele til et mindre alvorlig straffebed, eller om de velger å forklare det hele ullent uten å trekke inn noe straffebed.
5. Kategoriene er ved det første spørsmålet er delt i fire hovedkategorier med underkategorier for hver hovedkategori. «Straffebestemmelser» og «tid og sted».

Hovedkategori tre er knyttet til «begrunnelser for valg» i fbm tid, sted og forholdets art. Kategori fire er knyttet til spørsmål om «informasjon om mistankegrunnlaget».

Sorteringen i hovedkategorier ble gjort på bakgrunn av materialets beskaffenhet, da svarene ellers ville måtte bli fordelt i mange detaljerte underkategorier for å kunne kodes.

For å forenkle kodingen, og samtidig ivareta en fleksibel mulig analyse, ble straffebestemmelsene inndelt i fire underkategorier.

En for de som hadde med gr. ran + en eller flere av de andre relevante straffebestemmelsene er betegnet med «§ 328?». Kodingen i innen kategorien § 328+ vil være oppnådd hvis respondenten svarer grovt ran pluss minimum ett forhold til eller indikerer i sitt svar at vedkommende har krav på å få kjennskap til alle bestemmelsene uten å nevne de eksplisitt. Dette viser at respondenten har sett i hvert fall ett annet forhold og har valgt/latt være å informere om det. Det er å bemerke at undersøkelsen ble gjennomført uten at de hadde tilgang på lovsamling. Derfor er ikke straffebestemmelsen nødvendigvis oppgitt som med henvisning til paragraf. Det vil heller ikke være et krav ved den muntlige reelle forklaringen avhører bruker.

Hvis respondenten kun viser til siktelsen eller konkret sier grovt ran er dette kategori «§ 328»..

For de som kun nevner ran er underkategoriens betegnelse «§327». Hvis noen nevner noen av de andre straffebestemmelsene men kun snakker om ran som utgangspunkt, så kodes de som ran uansett.

De som ikke forklarer eller nevner noe straffebestemmelser brukes underkategorien «vagt».

Kategoriene for straffebestemmelser blir da slik:

§ 328 + (inkluderer grovt ran, seksuell handling, trusler, etterlate noen i hjelpeløs tilstand)	§ 328 (inkluderer grovt ran jf. siktelsen)	§ 327 (inkluderer ran + evt. andre forhold)	Vagt (brukt der hverken straffebestemmelser eller gjerningsbeskrivelse inngår)
---	--	---	--

Kategoriene for «tid og sted»:

Tid og sted (inkluderer angivelse av aktuell kveld, dag eller annen indikering av tidspunktet, samt angivelse av sted som er Toppen Storkiosk i Utbygda)	Tid (inkluderer tidspunktet i form av dato/dag eller kveld/tidsrom)	Sted (inkluderer Toppen Storkiosk i Utbygda)	Vagt (inkluderer at hverken tid, sted eller noen straffbare forhold er spesifisert)
---	--	---	--

Det andre spørsmålet som ble delt inn i underkategorier var spørsmålet som bad respondentene om å begrunne sine valg i det foregående spørsmålet. Her er det laget to underkategorier hvor den første er for dem som har tatt med at begrunnelsen er knyttet til både siktedes «rettigheter og taktiske etterforskningens behov», mens den andre kategorien knyttes til de som kun henviser til etterforskningstaktiske behov – altså «taktiske grunner».

6. For vurdering av plassering innen kategoriene må svar i spørsmål om begrunnelse i spørsmål 2 sees i sammenheng med hva som er svart i spørsmål 1 for den enkelte. Dette fordi flere av respondentene har avgitt svar ved å se disse i sammenheng. Dette gjelder også svar i spørsmål 3 om mistenkegrunnlaget.

Kategoriene hvor respondentene ble bedt om å begrunne sine valg:

Rettigheter og taktisk begrunnelse (inneholder informasjon om både mistenktes rettigheter og etterforskningens taktiske behov)	Taktisk begrunnelse (inneholder informasjon kun om taktiske behov)	Rettigheter (denne kategorien ble ikke benyttet videre, da ingen svarte innen denne kategorien)
---	---	--

Det tredje åpne spørsmålet som ikke var prestrukturert ble kategorisert i fem underkategorier. Spørsmålet gjaldt om avhører ville fortelle noe om sakens mistankegrunnlag innledningsvis i avhøret. Kategoriene som er brukt er knyttet til om informasjon om sakens mistankegrunnlag presenteres tidlig, underveis eller til slutt i avhøret. I tillegg er kategoriene; tas i nytt avhør senere og ikke relevant benyttet. Disse kategoriene er satt opp da det fremkommer som svar fra respondentene. Her er altså fem kategorier laget for å dekke bredde og fellestrekk.

Ja Innledningsvis	Nei Underveis	Nei På slutten (etter ferdig sondering)	Nei Ved nytt avhør	Nei Ikke regulert (at siktede har et slikt krav)
-----------------------------	-------------------------	---	------------------------------	--

7. Vedlagt kodeboken følger spørreskjemaet og et excelark hvor spørsmål og kategoriseringen fremkommer.
8. Eventuelle avklaringer for den som foretar ratingen «blindtesten» rettes undertegnede.

Ole Thomas Bjerknes

Oslo, 17.10.2018

Vedlegg 5 - Resultater i tabeller

Antall svar fordelt på kategorien «straffebestemmelser»

Kategori	Fordeling av svar
§328+	8
§328	16
§327	17
Vagt	1
Totalt antall svar	42

Antall svar fordelt på kategorien «tid og sted»

Kategori	Fordeling av svar
Tid og sted	19
Sted	10
Tid	2
Vagt	11
Totalt antall svar	42

Kategorien «straffebestemmelser» fordelt på kategorien «erfaring»

Straffebestemmelser	Erfaren	Uerfaren	Fordeling av svar
§328+	4	4	8
§328	11	5	16
§327	5	12	17
Vagt		1	1
Totalt antall svar	20	22	42

Kategorien «straffebestemmelser» fordelt på kategorien «tid og sted»

Straffebestemmelser	Tid og sted	Sted	Tid	Vagt	Fordeling av svar
§328+	3	1		4	8
§328	11	4	1		16
§327	4	5	1	7	17
Vagt	1				1
Totalsum	19	10	2	11	42

Tid, sted og forholdets art fordelt på erfaring

Tid, sted	Erfaren	Uerfaren	Totalsum
Forholdets art			
§328+	4	4	8
Tid og sted	3		3
Sted		1	1
Vagt	1	3	4
§328	11	5	16
Tid og sted	9	2	11
Sted	1	3	4
Tid	1		1
§327	5	12	17
Tid og sted	2	2	4
Sted	2	3	5
Tid		1	1
Vagt	1	6	7
Vagt		1	1
Tid og sted		1	1
Totalsum	20	22	42

Begrunnelse for tid, sted og forholdets art fordelt på erfaring

Kategorier	Erfaren	Uerfaren	Totalsum
Rettigheter og taktikk	7	12	19
Taktikk	13	10	23
Totalsum	20	22	42

Info om mistankegrunnet fordelt på erfaring

Kategorier	Erfaren	Uerfaren	Totalsum
Ja		3	3
Innledningsvis		3	3
Nei	20	19	39
Underveis	2		2
Avslutningsvis	15	19	34
Neste avhør	2		2
Ikke regulert	1		1
Totalsum	20	22	42